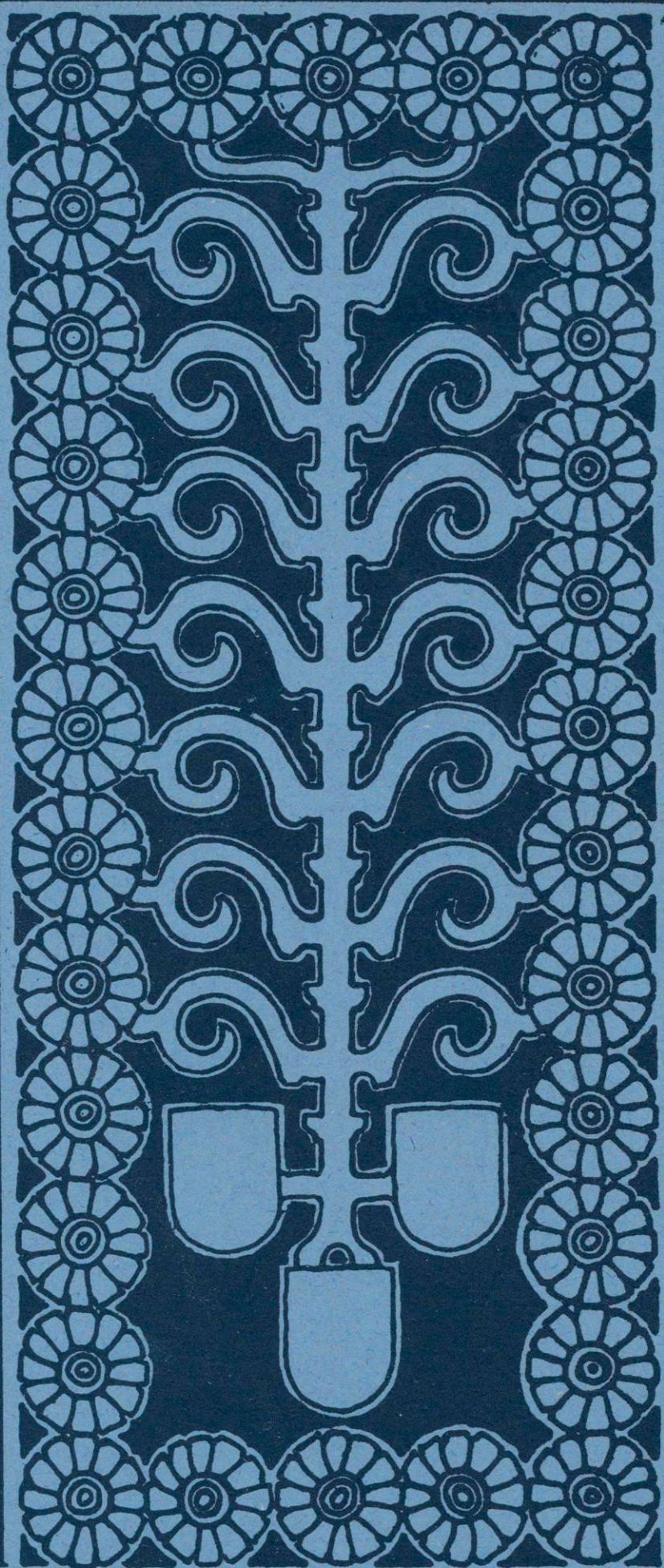

4.7-8

DOMINUS VIV
XXIX ANNO
URBIS DCCCAN
TUSKAVOVS KARNI

Vsebina št. 7-8.

Članki: Boji (F. S. Finžgar) 169. — Sloviti slikarji v Ljubljani (Dr. Josip Mal) 174. — Disonance (Dr. Ivo Šorli) 179. — V ruskem Turkestanu (Dr. Ivan Knific) 184. Dnevnik (Stanko Majcen) 192. — Doma (Stanko Majcen) 193. — Podobe iz sanj (Ivan Cankar) 197. — Gregorčičeva pisma Gruntarju (Izidor Cankar) 198. — Praznota (France Bevk) 206. — Tlačani (Dr. Ivan Pregelj) 207.

Pesmi: Via Passionis (Jože Plot) 179. — Otroci plešejo, Starčki plešejo (France Bevk) 191.

Književnost: Ivan Grafenauer: Zbirka slovenskih povesti (Dr. Jos. Lovrenčič) 214. — Dr. Rudolf von Andrejka: Slovenische Kriegs- und Soldatenlieder (Dr. I. Pregelj) 214. — Milan Rešetar: Elementar-Grammatik der serbischen (kroatischen) Sprache (Ivan Mazovec) 215. —

To in ono: XII. umetniška razstava (Izidor Cankar) 216. — Prešernova »Nezakonska mati« 217. — Stanko Premrl: Solnčna pesem sv. Frančiška (Kimovec) 219. — »Soči« v italijanskem prevodu 222. — Pismo mlademu umetniku 223. — Bretonska (J. L.) 224.

Naše slike: Zaklad (H. Smrekar) 213. — XII. slov. umetniška razstava. — Studija za »V vrtu Getzemani« (Fr. Tratnik). — Obrežje Ljubljane (M. Jama). — Jahalka (Iv. Vavpotič). — Violanta (Palma Starejši).

Boji.

F. S. Finžgar.

XI.

Bbčinski sluga Petrin je oklicaval z vzvišenega mesta pred cerkvijo med dolgo vrsto razglasov, ki so jih ljudje korenito malo razumeli, tudi oklic, da je pri županu razpoložen seznam izgub. »To se pravi,« je tolmačil, »kdor pade, ali je ranjen, ali pa bolan, ga natisnejo. In če vam je kaj na tem, da zveste o svojih ljudeh, če so še živi, pridite pogledat k županu. Tam vse vemo.«

In zares je romalo popoldne vse polno ljudi k županu, da je bila gneča v hiši. Petrin je sedel za mizo, si popravljal debelo okovane naočnike in se ubijal z branjem ogrskih, poljskih in drugih tujih imen. Po dolgem pa je vendar izsledil Matija, organista — in Jančarja. Ljudje so bili preplašeni. V majhnih gručah so se razkropili na vse kraje. Za organistovo ženo je drobilo pet otrok, šesto dete je imela v naročju, ki je jokalo, ko je jokala mati. Ljudje so jo milovali, ko so bili med seboj; ko so jo srečavali, ni imel nihče prave besede, da bi jo potolažil. »Svet se podira!« — »Sodnji dan ni daleč.« — »Bog nam preloži!«

Tako so vzdihovali ljudje in širili vest po fari, da se je zvedela tudi v župnišče in dvignila župnika. Segel je po palici in poklical mladega prepeličarja — za Šrapnela ga je nazval, ko je poizkušal biti izviren — ter se napotil k županu. Potoma so ga ljudje ustavljali, mu ponavljali, kar so povedali že tolikokrat, in on je bil neroden v besedi, kot je bil vselej, kadar bi bil moral tolažiti v tem času, ko sam ni tolažbe vedel.

Župan ga je sprejel na pragu:

»Tri smo že izgubili. Če pojde tako naprej, bomo ob vse.«

»Kar ne morem verjeti,« je odkimaval župnik in požvižgal šrapnelu, ki je izvohal vse kote in je bil povsod, kjer ga ni bilo treba. Nato je odšel z županom v pisarno. Potoma se je ozrl v gostilniško sobo.

»Nimamo kaj gostov,« ga je naglo opazil župan. »Vse se je razšlo, ljudstvo je potrto.«

Nato je župan razgrnil nekaj številčk seznama izgub in mu pokazal najbolj posvaljkano, kjer so bila z rdečim podčrtana imena padlih domačinov. Župnik je gledal, bral, bral na naslovni plati drobno tiskane pripombe: Za popolnost in pravilnost seznamov izgub ne prevzema vojno ministrstvo nikakršne odgovornosti.

»Župan, poglejte,« je rekel župnik in prebral na glas še enkrat to opazko.

»No, no,« je pomahal župan z roko, »le nikar. To je za tolažbo, kaj slabega bo vselej res. Posebno, ko so bili vsi trije taki, da jih je po godu škoda. Če bi bilo, postavim, tiskano, da je padel Pičolinov Šimek, tisti razbojnik in pijanec, vse fare pokora, zastavim konja, da ne bi bilo res. Tako pa je.«

Župnik je molčal in bral še nekaj časa razna imena, nato odrinil liste in pogledal vprašajoče župana.

»Premišlujete, kaj ne, kaj bo z organistovko. Ta je še najbolj reva.«

»Brez organista bomo, dokler bo vojska.«

»Prav je,« ni čakal župan, »kdo bi poslušal muziko, ko bi človek najložje jokal.«

»Ona naj bo v stanovanju z otroki in bero ji boste dali, kaj ne?«

»I, to se razume.«

»Sedaj ima podporo, kasneje dobi pokojnino ona in otroci.«

»Nič ji ne bo sile. Prav nič ne.«

»Kaj pa Jančarica?«

»Hm,« se je namuznil župan. »Omoži se.«

»Mislite?«

»Čisto gotovo. Takale vdovica. Še kaka dvajsetletna ji ni kos.«

»Jaz pa mislim, da se ne bo. Je prerada imela rajnega.«

»No, naj se pa ne. Bova potlej govorila. Matic ji bo tako dolgo hodil pomagat, da boste v kratkem s prižnice povedali, da ostane vedno na Kozjem hribu. Ženske je treba poznati.«

»Natolcujete, župan!«

»Ali sem rekel kaj napačnega?«

»Nič,« se je posili nasmehnil župnik in koj vprašal: »Kaj pa z Golobovo, ki jo je mislil vzeti Matija?«

»Stari jo je zapodil. Pri Maticu služi.«

»Vem. Ali se Vam ne zdi, da bi bilo bolj prav, če bi bila doma?«

»Oh, vsak mu kaže roge, Golobu, ko je tak.«

»Ali utegnete? Pojdiva k njemu in ga pregovoriva.«

»Pojdiva.«

Župan je vzel klobuk in sta šla.

Golob je sedel pred hišo in kadil pa čemerno se je držal. Ko ju je zagledal, je sicer poskusil, da bi pokazal prijaznejše lice. Toda dosti se ni potrudil, ko je zaeno hotel pokazati, da se ne boji ne župnika ne župana.

»Ali se hladite?« ga je nagovoril župnik.

»Se,« je odvrnil Golob in privzdignil nekoliko klobuk. Vstal pa ni.

»Trije so že padli v vojski, ali veš,« je začel župan in si odtrgal slivo, ki je visela nad njegovo glavo. »In tvoj zet tudi.«

»Kakšen zet?« ga je zavrnil osorno Golob.

»Ki bi bil, če bi učakal,« je popravljaj župnik.

Župan je segel po drugo slivo. Golob je pogledal v veje: »Le daj, župan, saj jih imamo.«

»Vidiš, Golob,« je začel naglo župan in odfrnil s prstom pečko, ko je pogledala iz zrele slive, »kar naravnost naj ti povem: Midva sva te prišla pregovarjat, da bi vzel Francko nazaj domov. Posebno sedaj še, ko je Matija padel.«

»Ali da je zares?« je pogledal Golob najprvo župnika, potem še župana in za hip mu je šinilo

nekaj krvi v suho lice. Župnik je to opazil in je naglo poprijel:

»Zares sva prišla zato, oče. Nikar se ne krčite več in vzemite Francko domov. Posebno še sedaj.«

»Posebno še sedaj ne,« je potrkal Golob s sklepi po klopi. »Zakaj sedaj je sramota vedna, in pri naši hiši ne bo.«

»Večja je tvoja sramota kot njena, ki si tak, da veš.«

»Zares je grdo od Vas,« je začelo grebsti župnika.

»Preje bi bil pazil,« je začel hitro župan, »pa se ti je zdelo, je li, ko je voglaril za njo tak postaven in bogat ženin.«

»Res je tako,« je pritrdil župnik.

»Pa bi jo bili Vi lovili! Saj ste Vi dušni pastir, ne jaz.«

»Ali je nisem vabil v Marijino družbo?«

»Aha,« je dodal naglo župan, »ti si mi pa rekel: Če je kaj vredna, je zunaj družbe lahko dobra. Če je zanič, je notri tudi zanič.«

»Pustimo to,« je rekel mirno župnik, dasi ga je na vso moč grizla Golobova trma.

»Le pustimo,« je rekel Golob in gledal srepo predse. »Jaz sem bil danes že pri dveh pridigah, še tretje ne potrebujem.«

»Nikar tako! Pomislite, da ste cerkveni ključar —«

»Se koj odpovem, na tem mestu — župan, ti si za pričo —«

Golob je planil v hišo in prinesel ključ od cerkvene skrinjice ter ga je pomolil župniku. Ta se ni več premagal. Vzel je ključ in rekel:

»Je že prav. Saj so še drugi možje v fari.«

»Naj le bodo! Ampak počakaj, župan, ko bodo volitve! Potem boš videl, in Vi tudi, kdo je Golob.«

»Z Bogom,« je rekel župnik in se okrenil. Župan ga je pa pičil: »Če me boš ti izvolil, se še tisto uro odpovem!«

Nekaj časa sta šla molče drug ob drugem, nato je začel župan: »Kako je visok! Saj sem naprej vedel, da ne bo nič. In kakšna surovina! Mar mi je.«

Župnik pa ni črnil besedice.

Prav tisto uro, ko sta se mudila župan in župnik pri Golobu, je šel proti domu Matic — samotni popotnik na strmi stezi skozi bukovje. Tudi on se je bil podal na Petrinov oklic do županove gostilne, kjer je od drugih, samega ga je bilo sram iti gledat sezname izgub, zvedel o smrti Jančarja.

»Oh, oh,« je zmajeval z glavo z drugimi vred in miloval Franco. In ko je vinski gost začel razlagati: »Kaj Jančarica! Ta se omoži. Organistovka, ona je reva. Kdo bo jemal prazno žensko s tropom

otrok? In hiše nič, zemlje nič, samo usta so jih,« tedaj je Matica pogrelo. Kot na trnju je sedel, dokler se ni ukradel od mize, plačal v veži in naglo odšel. In ves čas je naglo hodil, dokler ni prišel iz ravnine v gozd, kakor bi bežal pred ljudmi in pred veselo mislijo, ki se mu je ob tej žalostni uri smejala v srcu.

Ko ga je skrnil gozd, je snel klobuk, se obrisal z veliko ruto po potnem obrazu in začel hoditi zlagoma.

Živo je videl Francko, kako se ji bodo skalile oči, kako bo glasno zajokala, ko zve žalostno novico. Otroci se bodo zgrnili krog nje in jokali, in kdo jo bo tolažil?

»Jaz grem tja, sam grem in ji povem in porečem: Ne jokaj. Božja volja je bila. Kaj hočemo? Je vsaj prestal.«

In šel je polagoma nekaj časa in iskal še drugih besedi Francki v tolažbo. Ali sam ni vedel, kdaj je zašel čisto drugam s svojimi mislimi in je pozabil solz in Jančarja pa je mislil na svatovščino in je gospodaril na Jančarjevi zemlji, pestoval Janezka in se vozil s Francko v koleslju.

In tako se je zgodilo, da je prišel Matic ob tej žalostni uri domov z veselim obrazom, ko so ljudje postajali v gručah, zmajevali z glavami in s tajno grozo sodili bodočnost. Matic pa se niti zavedal ni, da mu žari z lic veselje, dokler ni odprl vrat v hišo, naglo in krepko, kakor vselej, ko je bil dobre volje. Pri tej priči je namreč zagledal Golobovo Francko, ki je ihtela pri peči, in slišal Lojzo, ko je brala iz Kempčana: »Ako nas Bog zapusti, se potapljamo in ginemo, ako nas on obišče, se dvignemo in živimo.« In kot bi bil stopil pred zrcalo, je zagledal svoj veseli obraz in se ga je ustrašil in sram ga je bilo.

Lojza je prenehala z berilom, Matic je rahlo zapiral vrata, da je bilo tem bolj presunljivo Franckino ihtenje. Ni mogel izreči besede v pozdrav. Nem je odložil suknič in klobuk, nato je sedel k Francki in jo prijel za roko:

»Bog mu daj večno luč, nič ne jokaj. Kar je, je. Pomisli, da je organistovka drugačna reva in« — Jančarica, je hotel reči, pa ni rekel — »in koliko drugih, ko mi niti ne vemo.«

Francka ga je hvaležno pogledala, pa takoj spet z robcem zakrila oči in si brisala solze. France je spustil njeno roko in gledal na Lojzo.

»Veš, Francka,« je začela Lojza, ki je razumela bratov pogled, »preveč si ne ženi tega k srcu. Saj ne vemo, zakaj nas Bog tepe. In posebno ti ne smeš toliko žalovati, ko ti lahko škoduje. Tega nikar ne pozabi!«

Matic je pogledal Francko, ki je zadnje dni postala veliko bolj očitna, in potrjeval: »Zares, bolezen si nakoplješ, če se ne preмагаš.«

»Oh, Kriste, kam se bom dejala,« je izpregovorila Francka in koj še glasneje zaihtela.

»Jaz pregovorim očeta, če ga imam prositi na kolenih, saj sem ti že rekla,« je povzela Lojza.

Matic je pa drugače zastavil:

»Prav, če ga pregovoriš. Ampak vse to ni nič in to naj te prav nič ne skrbi. Saj sem ti že parkrat rekel, da imamo, Bogu hvala, še toliko, da bomo enega otročička preživeli. Oj,« se je nenadoma domislil Matic, »veš kaj, za botra bom, in Lojza bo botrica, je li, Lojza?«

»Zakaj ne?«

»No, poglej, nič slabše ne boš opravljena kot doma. Še bolje.«

Francka je spet odmaknila ruto izpred oči:

»Zakaj sta mi tako dobra, ko ne zaslužim tega?«

»Čenča,« je rekel naglo Matic in ji položil težko roko na ramo. »Pojdiva vrdevat!«

Vstal je, si pripasal velik predpasnik, in Francka je šla za njim, in Maticu se je vse to čudno dobro zdelo.

Dasi Jančarica ni poslušala Petrinovih oklicev, ko se ji je vedno silno mudilo domov, je kljub temu takoj zvedela o tej reči. Tudi k županu ni šla pregledavat izgub kot so šli drugi. Toda prvi, ki so se vrnili domov, so naglo poskrbeli, da je Jančarica zvedela o moževi smrti.

Vsa hiša se je napolnila z grozo.

Jančarici so se šibile noge, karkoli je prijela, ji je padalo iz rok, dokler se ni zbegana sesedla na klop, naslonila glavo na mizo in začela neutolažljivo jokati. Janezek je zlezal na klop, objel mamo in jokal, drugi otroci so posedli krog peči in glasno jokali z mamo. Roman je šel ven, sedel pred hišo na tnalo in z leskovo palico brskal po pesku ter se ob joku, ki je donel iz hiše, začel vsekavati, dokler se niso celo njemu ulile solze po licih. Dekla pa je na glas jokala pred hlevom in pripovedovala živini, da so gospodarja ustrelili.

Par sosed se je bližalo hiši. Za ogalom so se ustavile, ko so slišale žalost.

»Vseeno pojdim,« je začela prva.

»Tolažbe je potrebna,« so pritrdile druge in šle počasi in resno v hišo, kot bi prišle kropit mrliča.

»Ne obupaj, Franca!« so začele.

»Božja volja je bila.«

»Namenjena mu je bila taka smrt.«

»Svetnika imaš. Vsi so svetniki, ki na vojski padejo, so pridigovali škof.«

»Z vojske lete vse duše v nebesa, so od nekdanj trdili.«

»O Marija, kaj bomo začeli?« je vzdihnila Jančarica.

»I, kaj, streho imate, kruha vam bo dal Bog — boste že.«

»Navsezadnje pa morda ni vse nič res,« je začela dvomljivka. »Jaz bom za našega tedaj verjela, če ga domov ne bo. Prej nič. Ljudje se lažejo.«

»Če je pa tiskano,« je rekla Jančarica.

»Če je. Ljudje zaženejo kakšno reč in vse ni nič.«

Jančarica je topo gledala sosedo, in dasi ni verovala v njene besede, ji je bila vendar hvaležna.

»Župnik je šel tudi gledat, je pravila naša dekla.«

»On bo še najbolje vedel,« je koj potrdila druga ženska in sedla na klop. Sedle so tudi druge, ko ne bi bilo lepo, da bi odšle prehitro. In začele so pogovor, ki se ga Jančarica ni čisto nič udeležila. S povešeno glavo je zrla v predpasnik, kjer so ji počivale kakor za molitev sklenjene roke, in vse misli so se oklepale izrečenega dvoma: Morda pa ni res. In hipoma se je odločila, da gre takoj do župnika.

Ženske pa so se pogovarjale:

»Od sile je, kar počno trgovci z moko! Kot žefran je draga.«

»Vsi so oderuhi! Zapro naj jih.«

»Takale je vojska! Bogatin bo še bolj obogatel, reveža pa sleče do nagega.«

»In pobijejo jih. Le poglejte Krepela! Huncvet, kakor ga ni pod cesarjem, in se je izmuznil pa tren vozi, drugi pa pred krogel!«

»In še župani so kakor obnoreli. Orlančkovki so vzeli konja in voz, Skobelj pa ima tri konje in dva vola in so še vsi v hlevu.«

»Seveda, ko je za obe kobili rekel, da sta breji.«

»Sama laž gospodari.«

»Brdanki so podporo vzeli, Rožmarinka jo je pa dobila. Če to ni vnebovpijoče.«

»Francelj, pojdi ven in z Romanom nakosita za teličke,« je izpregovorila Jančarica, ki je težko čakala, da bi sosede odšle.

»Opravilo za ranjnim naročiš, seveda?« jo je vprašala najbližja soseda.

»Kar véli nam, vsi pridemo na pogrebščino kot bi bil umrl doma.«

»Pogrebščine ni treba napravljati,« je omenila druga.

»Bo že sama ukrenila,« je rekla prva in se začela poslavljati.

Kakor hitro so odšle, se je Jančarica napravila k fari. Naročila je dekli in teti, kako naj opravijo doma, in potem je krenila na pot.

Težka se ji je zdela noža izpočetka. Celo vedela ni, zakaj pravzaprav mora k fari. Čutila je, kako jo neka sila vleče in žene bogvekam. Pri bogcu, kjer je tako lep razgled na ravan, si je začela preko ravnine in naprej, vedno naprej, saj sama ni vedela, na katero stran, naprej, kjer je tista nesrečna Galicija. Trenutek je postala, toliko, da se je pokrižala pred bogcem, nato se je spustila navzdol, vedno hitreje, dokler ni začela teči in je tekla do dna. Vsa zasopla je stopila pred župnika uprav, ko se je vrnil od Goloba, čemer in slabe volje.

»Ali je res?« je hropeč vprašala župnika.

»Bog ve. Pisano je.«

»Kaj je pisano?«

Župnik je potegnil notes iz žepa.

»Pri kateri kompaniji je bil?«

»Pri drugi.«

»In rojen?«

»Res ne vem natanko.«

Župnik je segel po matično knjigo in poiskal letnico.

»Vse se ujema: Ime, regiment, kompanija, letnica, okraj, občina — vse.«

»Moj Bog, kaj bomo začeli,« je zajokala Jančarica.

»Nikar obupavati, Franca. Otroci kar mimogrede dorastejo, dotlej boste pa že kako. Bog bo pomagal.«

Župnik ni vedel, kaj bi še govoril. Spravljal in popravljal je knjigo, jo spet odprl in pomočil pero v rdečo tinto ter napravil Blažu velik križ, zraven pa zapisal: Padel na bojnem polju pri Goligori. In ko je spet spravljal knjigo, mu je zvenela Golagora v spominu, dokler ni zamrmral: O ti Golgota naših ljudi!

Nato je Jančarica slovkovaje od joka naročila mrtvaško opravilo za pokojnim možem in dostavila: »Zvoni naj mu dva dni, mora dva dni — kot bi ležal doma.«

»Blaž tudi zasluži,« je omenil župnik bolj sam sebi nego Jančarici, ki se je dvignila s stola in se poslovila.

Iz župnišča je šla takoj v štacuno in nakupila žalnih rut. Svojo pisano je snela in pokrila črno. Mimogrede se je pogledala v majhno zrcalo in videla je, da se je hipoma postarala. Stisnila je zavitek pod pazduho in se napotila proti domu.

Prvi rumeni listi so ležali na stezi. Zjutraj je šla od maše po isti stezi in stopala po istih listih in jih ni videla. Sedaj se ji je zdelo, da je sama tak list, rumen, suh, zmrđan. Kakor starka je lezla navkreber in težko težo je občutila na sebi. Vse misli so bivale pri Blažu: Živo ga je videla, kako ji je segel v roke pri bogcu, kako je zamišljen ležal v vojašnici in kako mu je segla zadnjič v roke v št. Vidu, tedaj, ko se je odpeljala z Maticem. Misel na Matica jo je pretresla in čudno jo je zazeblo. Izbila si jo je takoj iz glave in spet je bila pri Blažu — v nepoznani Galiciji. Vznak je ležal — sam — v vojaški obleki — na prsih krvaveča rana, nikočar pri njem, ki bi mu zatisnil osteklenele oči, ki so še gledale in iskale nje in otrok in domovine. In usta so bila napol odprta in so poskušala poklicati njo. In na licu tisti njegov mirni smeh, ki je bil komaj zaznati, s katerim jo je pokaral, kadarkoli jo je prijela nagajiva trmica, in je rekel: »Nikar, Francka!« In nato je postal žalosten in njej je bilo hudo, da je šla za njim in ga je prosila: »Blaž, saj ne bom več. Nikar ne bodi hud!« In ta smešek ni izginil več izpred njenih oči, dokler ni slišala iz mrtvih ust: »Vidiš, Francka, kako sem revež, in ti misliš na druge.«

Tedaj pa se je stresla po vsem životu, zagledala je živoželjne oči Maticeve, čutila je, kako mu je zadnjič stisnila roko, ko jo je takorekoč snubil, in zgrozila se je sama nad sabo, da je pritisnila roko na vzburjeno srce.

»Jaz sem ga umorila,« se ji je izvilo iz prsi.

V tih, večerni gozd je šel ta vzdih in iz gozdne sence se je režal Jerin obraz, in koščten prst je kazal nanjo:

»Prešuštnica! Sedaj imaš kazen božjo!«

»O Marija, o Bog, odpusti,« je ječala Janča-

rica in kakor omotična sklecavala na poti. »O Bog, ti veš, da mu nisem bila nezvesta — nikoli.«

Toda iz gozda se je še vedno režal isti hudobni obraz in hihital:

»Nezvesta — kajpada! Vse misli k Maticu, oči k Maticu, srce k Maticu in v koleselj z njim — ko je bilo tako prijetno, in roke smo si stiskali v temni kuhinji — seveda in potlej smo nedolžni kot golobčki — hi - hi - hi.«

Jančarica je prišla vsa prihuljena do bogca — in ga je pogledala in je hotela na kolena pod križ, pa ni se upala, ni mogla ...

V tem je Matic doma opravil pri živini in se napotil h Korenčku po tobak. Tamkaj je pomodroval z možmi in slednjič zavil proti Jančarju, da gre potolažit Francko.

Družina je sedela tiha in poparjena pred hišo in čakala mame. Matic je prisedel, vzel v naročje Janezka, poskušal začeti pogovor in utihnil, ko se ni nikomur ljubilo govoriti.

In tako jih je našla Jančarica, ko se je vrnila.

»Mama,« je zavpil Janezek in zdrsnil iz naročja stricu ter stekel k mami. Za njim so se stisnili krog nje še drugi. Teta je zapazila na glavi črno ruto in na glas zajokala.

Matic je stal sam in srce ga je bolelo, ko je videl Francko tako potrto. Stopil je za družino proti pragu, da ji reče usmiljeno besedo. Toda Jančarica mu je zaprla vrata in potegnila čeznje zapah. Niti pogledala ga ni. Matic je povесil glavo in tiho odšel.

V hiši je klečala družina in molila za pokojnika. In ko so dolgo molili in odšli spat, se je Jančarica vrnila pred podobo, popravila lučko in se zgrudila na kolena.

(Dalje.)

Sloviti slikarji v Ljubljani.

Dr. Josip Mal.

Dobre slike iz preteklih časov, ki se hranijo še marsikje kot dragocena rodbinska dediščina, nam pričajo o okusu prednikov, ki so umetnine naročevali, nam takorekoč nazorno predstavljajo umetniške smeri in čuvstvovanje one dobe. Pri-povedujejo nam pa tudi o živahnih duševnih vezeh, ki so spajale našo domovino s tujino in s tujimi umetniki.

Medtem ko so naši kraji do reformacije bili v ožjem stiku s protestantsko Nemčijo, se je ta vez v dobi protireformacije razrahljala. Italijanska renesansa in humanizem nas privedeta do ožje znanstvene in umetniške zveze z Italijo. Škof Hren sam študira v Italiji, je humanist, ki dela v svoji mladosti latinske verze, ljubi sijaj, zunanji blesk in umetnost, kar so podpirali zlasti tudi njegovi varovanci — jezuiti.

Kranjski dijaki so obiskovali v tej dobi skoro izključno le italijanska vseučilišča (predvsem ono v Padovi in Bolonji), jako važen del izobrazbe so tvorila tudi običajna potovanja po končanih študijah: kaj čuda torej, da so naši dijaki, ki so videli v Italiji veliko kulturno in umetniško življenje, te vtise in vplive pozneje tudi doma ljubeznipolno gojili, podpirali in pospeševali. Tako so postali, razen Cerkve, ravno plemiči vneti pospeševalci upodabljačo umetnosti.

V takozvani protireformacijski dobi so privabili v Ljubljano in na Kranjsko sploh italijanske umetnike, da so tu delovali in ustvarili najboljše, kar ima pokazati naša stavbinska in upodabljača umetnost tega časa. Da je bil vpliv teh tujih mojstrov in njihovih del na razvoj naših domačih umetnikov dostikrat prav izdaten in vzgojevalen, na to je imela naša domača umetnostna zgodovina že večkrat priliko opozoriti.

Mnogo takih del naše umetniške preteklosti, zlasti onih, ki so bila v posesti zasebnikov, se je tekom časa razneslo širom sveta. Večina teh umetnin je, ako že ne izgubljena ali uničena, pa vsaj javnosti odtegnjena, zato tem nujnejša naša dolžnost pribiti vsaj dejstva, da so se v naši sredi nahajale nekdanje umetnine, za katere bi nas danes lahko zavidal marsikateri odličen zavod. Iz novejšee dobe imamo en tak slučaj z bogato in dragoceno zbirko barona Erberga, ki je na svoji dolski graščini zbral za cel muzej umetnin in redkosti in vzdrževal za nadzorstvo lastnega kustosa. Po njegovi smrti se je, žal, vsa ta s toliko ljubeznijo in

razumom zbrana zbirka raznesla po svetu. V svoji oporoki je poklonil Erberg († 1843) med drugim cesarju Ferdinandu, kateremu je bil nekdanj ajo, v spomin velik steklen vrč (kupo) iz časa celjskih grofov, razen tega mu je volil še dva slonokoščena servisa za pijačo z v reliefu vrezanimi bahanaliji otrok. Sto let poprej naletimo na podoben slučaj, da so vsled smrti prešle v tuje roke dragocene slike in razni drugi umetno-obrtni izdelki.

Dne 6. sušca leta 1740. je namreč umrl v starosti 55 let Žiga Jož. de Coppinis, bivši plačilni mojster primorske in ogulinske granice, prisednik kranjskega deželnege in dvornege sodišča, ki je upravljal nekaj časa tudi posle kranjskega stanovskega odbornika. Zapustil je edinega nedoletnega sina Franca Andreja (roj. l. 1723.), kateremu je izbral njegov stric-duhovnik Jurij Siegfried za varuha in upravitelja premoženja in posestev Jan. Benamina barona Erberga, v čigar arhivu so se nam tudi ohranili tozadevni akti.

Žiga Jožef de Coppini(s) je zbral, oziroma poddedoval precejšnje premoženje; v svoji oporoki se je spomnil tudi ubožnih otrok navadnih graničarjev z ustanovitvijo dijaške ustanove. V Ljubljani je imel dve hiši, katerih eno, ležečo zadaj za avguštinskim (sedaj frančiškanskim) samostanom pred špitalskimi vrati, je z vrtovi vred prodal jerob Erberg leta 1741. kovaču Andreju Preisingerju za 1300 gl. in 6 kremniških cekinov (= 25 gl. 12 kr.) likofa. Druga hiša je bila v »gospokem« okraju, na Bregu,¹ zraven današnje Blasnikove tiskarne. O tej nam pripoveduje poročilo, da je leta 1735. Jožef Žiga Coppini prvo nadstropje te hiše s kletmi in hlevi dal v najem odvetniku in tajniku deželnege glavarstva Ignaciju Pogačniku za letnih 100 gl. Morda se ne bom motil, ako trdim, da so bile v tem, gospodi namenjenem poslopiju shranjene tudi slike in ostale dragocenosti, o katerih pozneje izpregovorimo. Ceno najemnine in prodane hiše pa navajam zato, da spoznamo približno takratno visoko denarno vrednost in bomo na drugi strani znali uvaževati za tedanje razmere visoko nastavljenecene slik.

Jan. Benj. Erberg je svojemu varovancu na njegovo izrečno željo ohranil le posest in gradič v Lesičjem pri Šmarju, kjer mu je duhovni stric dal sezidati kapelico sv. Rafaela, katero je posvetil

¹ Sodim, da današnja Wurzbachova hiša (Breg št. 10): zwischen dem Höfferischen dan Issepischen Behausung.

stiški opat začetkom leta 1744. V teh krajih si je ob Valvazorjevih časih postavil na Kopiji (Wiesenhof) pri Želimljah majhen gradič protomedicus Francesco de Coppini. Bil je doktor filozofije in medicine; svoj zdravniški poklic je izvrševal v Ljubljani najmanj že od leta 1647. dalje. Moral je biti veščak v svoji stroki, splošno priljubljen in čislán, tako da so njemu in njegovim zakonskim potomcem podelili 4. svečana 1681 kranjski deželni stanovi na njegovo prošnjo deželanstvo. Umrli je v Ljubljani 1. avgusta 1689, 80 let star.

Mlajši sin zdravnika Franca, jurist Karel Jožef, katerega Valvazor hvali, »weil er in den Studien die Mittelmässigkeit übergangen,« je dosegel maja 1685 na padovanskem vseučilišču doktorski klobuk.¹ Njegov starejši (l. 1653. rojeni) brat Janez Andrej Coppini je sledil poklicu svojega očeta; izvrševal je svojo zdravniško umetnost v Ljubljani, kjer je umrl 19. rožnika 1732. Zgoraj imenovani duhovnik Jurij Siegfried (rojen leta 1689.) ter Žiga Jožef (rojen leta 1685.) sta bila sinova Janeza Andreja.

Ime nam kaže italijansko pokolenje te družine, o kateri se ne ve natanko, kdaj da je prišla na Kranjsko. Morda je bil Franc Coppini prvi ustanovitelj kranjske loze, ker je šele on, in sicer šele v visoki svoji starosti prejel kranjsko rojaštvo (inkolat). Ker niso imeli obširnejših posestev, zato vidimo, da se člani te rodovine posvečajo uradniškemu ali sicer kakemu prostemu poklicu. Šolanje v Italiji z njeno visoko kulturo je na posamezne člane rodovine tudi v umetniškem oziru trajno in globoko vplivalo. Enkrat dobljenih vtisov in vplivov tudi doma niso več pozabili.

Zdi se pa, da je bil od vseh ostalih umetniškemu stremljenju najbolj naklonjen že omenjeni Janez Andrej Coppini. To domnevo potrjuje tudi sporočilo, da je ravno ta Andrej opozoril stolnega dekana Dolničarja, ko je isti premišljeval, komu poveriti slikanje novoizdane ljubljanske stolnice, na svojega z n a n c a Julija Quaglio,² ki je l. 1702. preslikal goriško stolno cerkev. Coppini ter vice-dom grof Fr. Lanthieri povabita Quaglio v tej zadevi v Ljubljano, ki se je spomladi leta 1703. temu vabilu tudi odzval. Tako pripade rodbini Coppini ne ravno najmanjši del zasluge, da krasijo našo stolnico slike odličnega italijanskega umetnika.

Veselje in dovtetnost Jan. Andreja pl. Coppini za umetnost se kaže še bolj očito v dragoceni zbirki

slik, katero je tekom svojega dolgega življenja zbral na svojem stanovanju v Ljubljani. Sicer se ne more s popolno gotovostjo trditi, da je izključno samo on zbral dragocene umetniške zaklade, ki so po smrti njegovega starejšega sina Žige Jožefa prišli naprodaj. Njegovo znanje z gornjeitalijanskim slikarjem Quaglio, dalje dejstvo, da so bili v zbirki — koje inventar koncem spisa doslovno priobčujem — zastopani predvsem gornjeitalski ali pa vsaj taki umetniki, o katerih je znano, da so ob njegovem času živeli in se učili tudi v Benetkah, vse to potrjuje zgornje domnevanje. O njegovem mlajšem bratu Karlu Jožefu je znano, da je dovršil svoje študije ravno na benečanskem vseučilišču v Padovi. Poti in povodov torej dovolj, da si tolmačimo pretežni italijanski značaj zbirke Jan. Andreja, ki je študiral medicino nedvomno tudi na italijanski visoki šoli.

V vrsti teh slik srečamo tudi nekaj doslej nepoznanih del naših domačih umetnikov. Tako se odkrije pred našimi očmi osnutek *G l a d i č e v e* oltarne slike sv. Fabijana in Sebastijana. Jan. Jurija Gladiča, ki je umrl na Reki okrog leta 1687., hvali Valvazor kot izvrstnega in slavnega slikarja, kateremu v njegovi dobi ni bilo para v naših krajih.¹

Drug zastopnik naših krajev v tej zbirki je Viljem Adam *W e i s s k i r c h e r*, sloviti štajerski umetnik, čigar sin (?) podobar Wolf je po Valvazorjevem načrtu oblikoval Marijino soho na Št. Jakobskem trgu. Coppinijeva zbirka je hranila njegovega sv. Jeronima. En *Weiβkircherjev* sv. Jeronim se nahaja v zakristiji farne cerkve pri Mariji Pomagaj v Gradcu. Morda je istoveten z našim.

Samoposebi umevno je tudi, če najdemo v vrsti drugih umetnikov zastopanega Coppinijevega prijatelja Julija *Q u a g l i o* z Laokoontovo skupino, katera slika izpod njegovega čopiča nam je bila doslej popolnoma neznana.

Zelo visoko sta bila cenjena oba portreta (cesarja Jožefa I. in nekega umetnika) od slikarja *S l a v o n i a n o* (Schavoniano): 25 cekinov² za en portret v tistem času je bila pač visoka cena, ki se je plačala gotovo le za izredno dobro delo. Ime njegovo je, kot pri večini italijanskih umetnikov, šele pozneje privzeto. S precejšnjo gotovostjo smemo trditi, da je bil rodom benečanski Slovenec: Sclavonia, Schiavonia kliče namreč Italijan severovzhodni hriboviti del Furlanije.³

¹ Costa, Studenti etc. all' università di Padova (Archeographo triestino, XXI, 187).

² Njegov življenjepis glej v Steskovi razpravi: Slikar Julij Quaglia (Dom in Svet, 1903).

¹ Valvasor, Ehre, XII, p. 103.

² Cekin je veljal okrog 9 kron.

³ Prim. Prampero, Saggio di un glossario geografico friulano.

Skoro čudno se nam vidi na prvi pogled, da ne najdemo več umetnikov iz naših domačih pokrajin. Kajti, kar sedaj sledi, so izvečine le tuji slikarji. O Fr. Jelovšku († 1764) zveemo iz nekega računskega zaključka le to, da mu je izplačal Erberg kot Coppinijev skrbnik 5 gl. za slikanje grba pri pogrebu Žige Jožefa.

Sicer je obstojala v Ljubljani izza leta 1677. bratovščina slikarjev. Toda morda je bila ravno ta ozkosrčna zadružna organizacija kriva, da je v samozadovoljni stagnaciji polagoma začela propadati domača umetnost, katero so, boječ se v svoji nezmožnosti tuje konkurence, vklenili podobno kot ostale rokodelske obrti v ozke meje kruhoborskega ceha. Ker tako ni bilo od nikoder prave podbude in napredka, so prevzeli vsa važnejša in boljša dela ter naročila tuji, večinoma italijanski mojstri. Ti so šele vlili novega življenja v naše tedanje umetniško žitje. Saj je znano, kolikega pomena so bila n. pr. za nadaljnji umetniški razvoj in polet naših domačih slikarjev ravno Quaglijeve slike v ljubljanski stolnici.

In kako naj bi našla ta bolj rokodelska kot slikarska umetnost prostora v Coppinijevi zbirki z njenimi svetovnimi mojstri, katerih vrsto otvarja pred vsemi Albert Dürer (1471—1528). Morda izhaja naš mali portret ravno iz časa Dürerjevega bivanja v Benetkah. Strahl¹ omenja celo neko pripovedko, ki trdi, da je Dürerja na njegovem povratku iz Benetk v Augsburg zadržala bolezen za nekaj dni v Kamniku ali njega okolici. Čas svojega okrevanja pa je porabil s slikanjem. Na desko vrat svoje sobe je baje naslikal Madono s svetlobo ožarjeno. Izključeno sicer ni, da ima ta pripovedka kaj stvarne podlage. Kajti v resnici je bil Dürer rahlega zdravja; ker ni bil bogat, je morda svoje neprostoovoljno bivanje na Kranjskem izkoristil s slikanjem, kot so v tem času sploh delali potujoči slikarji.

Anton van Dyck (1599—1641), sloviti flamski portretist, je v naši zbirki tudi zastopan. Slika gotovo ni bila signirana, ker seznam samo domneva, da je (na 10 cekinov cenjen) portret delo njegovega čopiča. Radi možne beneške provenience te slike naj še pripomnim, da je tudi van Dyck živel nekaj časa (1621—1623) v Italiji in Benetkah.

Njegov s slavo ovenčani učitelj Peter Pavel Rubens (1577—1640) je kakor v življenju tako tudi po smrti bil spremljan od sreče: kajti vsekdar so njegova dela visoko čislali in cenili. Tudi Coppinijev, akoravno že »star« (najbrž toliko kot slabo

¹ Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten.

ohranjen) Rubens je dosegel višino 20 cekinov. Leta 1600 se je podal Rubens v Benetke, da bi tam študiral slike Tiziana in Caliarija (= Paolo Veronese).

Prvi in največji mojster benečanske slikarske šole Tiziano Vecellio (1477—1576), rodom iz furlanskega kraja Pieve di Cadore, tudi v Coppinijevi zbirki ni manjkal. Tu srečamo njegovo 30 cekinov vredno epifanijo. Ohranjenih in znanih je sicer nekaj njegovih slik pastircev pred jaslicami, toda slika sv. treh kraljev bi bila po vsem tem novo, doslej nepoznano njegovo delo.

Tizianov rival Paolo Veronese (1528 do 1588), znan in slaven zlasti vsled svojih drznih in bogatih kompozicij, ki v svoji sijajni izpeljavi tekmujejo z enostavnejše in enotnejše zasnovanimi slikami Tiziana, je bil pri Coppiniju zastopan z originalno risbo.

Skupino angelov (št. 33) je slikal najbrže Giacomo Palma il Giovine (ne il Vecchio), učenec Tintoretov. Kljub vsem hibam bolj rokodelsko delujočega slikarja kaže ta umetnik, ki je živel med letom 1544. in 1628., le še mnogo talenta. Zlasti so se mu vedno posrečile ljubke glavice angelcev.

Važen predstavitelj benečanske slikarske umetnosti je končno Leandro da Ponte (roj. 1558), po rojstnem mestu svojega očeta-slikarja splošno znan pod imenom Bassano. Leandro Bassano je umrl v Benetkah leta 1623. Že njegov oče Jacopo, učenec Tizianov, je v svojih slikah v živahnih barvah poudarjal predvsem pokrajino in ostale podrobnosti. Leandro je slikal med prvimi s posebno ljubeznijo ravno genre, pokrajine, slike iz kmetskega življenja, živali, kmetske dvore in kovačnice. Več njegovih slik hrani dunajski dvorni muzej, med drugim portret kardinala Dominika Tuscu, s katero stroko se je manj pogosto ukvarjal.

Važno umetno-zgodovinsko mesto v naši galeriji zavzema Cagnacci v »Deviški Jožef«. Že iz nastavljene cene (17 cekinov) bi bilo sklepati na umetniško ali pa vsaj tehniško dovršenost slike. Cagnacci, pravzaprav Gvidon Canlassi (roj. 1601), je bil eden boljših Renijevih učencev. Najprvo je delal v Rimini in Bolonji, potem je odšel na Nemško, kjer se je ustalil. Umrl je na Dunaju leta 1681. Ker ni živel v Italiji, je umevno, da najdemo tam (v Rimu v Accademia di S. Luca ter v Palazzo Borghese) le malo njegovih slik. Na Dunaju je njegova Magdalena spokornica, Kleopatra in sv. Jeronim, srečamo ga pa tudi v monakovskih in pariških zbirkah. Vsled življenskih odnošajev umetnika z našo širšo domovino se nam torej ni čuditi, da ga dobimo tudi v Ljubljani.

Priloga D. in Sv. št. 18.

Fr. Tratnik: Studija za „Vrtu Getzemani“.

V dvorani Coppinijeve hiše se je nahajal iz treh kosov sestavljen originalen osnutek slikarjev v kupoli cerkve il Gesù v Rimu. Ta z zlatom, marmorjem, skulpturami in slikami bogato okrašena, impozantna jezuitska cerkev je postala pozneje vzor drugim. Slika na svodu srednje ladje je mojstrsko baročno delo Giov. Batt. Gaullija (znan pod imenom il Baciccio, rojen v Genovi l. 1639.). To izborna slika silno spretnega umetnika, ki je l. 1706. naslikal v cerkvi apostolov v Rimu 19 m dolgo fresko »triumf frančiškanskega reda« tekom dveh mesecev, imenujejo »triumf imena Jezus«. Oljna skica za to fresko na svodu il Gesù se še danes hrani v galeriji slik Palazzo Spada v Rimu. Podobno skico si je napravil Baciccio tudi za slikarje na kupoli omenjene cerkve. Morda je bil Jan. Andrej Coppini, kot s Quaglio, tudi s tem gornjeitalskim umetnikom osebno znan, da se je mogel imenovati srečnega posestnika te dovršene skice slovite slike umetnikove. Baciccio je poslikal tudi tribuno v il Gesù, Palazzo Corsini pa hrani njegov portret kardinala Neri-Corsini.

Nicolò cavaliere Bambini je zastopan v Coppinijevi galeriji s svojo sv. Magdaleno. Večina njegovih slik je raztresenih po cerkvah v Benetkah, kjer se je narodil l. 1651. Tudi drugod po Furlaniji srečavamo slike tega umetnika; v Vidmu so njegovo delo slike v nadškofijski palači.¹ Učil se je najprvo doma pri Mazzoniju, v Rimu mu je bil učitelj Maratta. Vrnivši se v Benetke, kjer je leta 1736. tudi umrl, je prišel pod vpliv Liberija,² slovitega mojstra basni, alegoričnih in mitologičnih slik. Coppini je imel njegovo »Poezijo«; v dunajskem dvornem muzeju je Liberijeva slika »Venera in Amor«.

Ceno Tizianovih sv. treh kraljev (30 zlatov) je v Coppinijevi zbirki dosegla le še slika »Katon« od Jan. Karla L o t h. Njegovo »Salomonovo razsodbo« hrani »Ferdinandum« v Inomostu. Umetnik se je rodil leta 1632. v Monakovem ter umrl leta 1698. v Benetkah.

Umetnik iz severa je še Glauber, katerega piše naš seznam v fonetični (franc. au = o) transkripciji G l o b e r. Imamo pa dva brata-slikarja tega imena. Pomembnejši od obeh je Jan. Glauber, slikar in graver holandske šole, rojen l. 1646. v Utrechtu, umrl l. 1726. v Amsterdamu. L. 1671. je potoval čez Pariz v Italijo. Tekom dveletnega bi-

vanja v Rimu, kjer je bil sprejet pod imenom P o - l i d o r v nemško-flamsko akademično zvezo, je obiskal Padovo in Benetke. Njegov brat Jean Gottlieb Glauber (Mirtillus, umrl l. 1703.) se je pozneje naselil v Vratislavi in jako podobno Polidorju slikal predvsem pokrajine. Ker je o Polidorju znano, da je bil v Padovi in Benetkah, na katero zvezo sem pri naših slikah opetovano imel priliko opozoriti, zato domnevam, da sta bili Coppinijevi dve pokrajinski sliki delo njegovih rok. Zanimivo je dejstvo, da ni slikal svojih domačih holandskih, marveč skoro izključno le italijanske pokrajine.

Sicer pa spoznamo iz našega spodaj objavljene seznama, da si je način h o l a n d s k e g a slikanja s svojimi naturalističnimi scenami kmetskega in krčmarskega življenja, bitkami, pokrajinami, morjem in tihožitjem sploh utrl tudi v naših krajih svojo pot. V zbirki se je nahajal tudi ženski portret nekega neimenovanega nizozemskega slikarja.

Razen zgoraj navedenih slikarjev je zastopanih pri Coppiniju še par takih, o katerih mi doslej ni bilo mogoče dobiti nikakih podatkov, katere pa lokalna umetnostna zgodovina gotovo pozna. Tako je Manigat razstavil svojo večerno pokrajino ter dve bojni sliki, Pronde svojega »Matematika« in (Furlan?) Vicentini en portret, Francesco Huppini (!) Romano pa dvoje tihožitij. Navaja se še en »Štefan« od Remp (?) ml., ki bi bil morda lahko identičen z imenom slikarja Kasparja Rem, čigar dvoje slik ima tudi dunajska dvorna galerija. Na kako okrajšavo imena Remp(randt) in s tem na sina Tita slavnega slikarja Rembranda nam ni misliti.

Iz zapuščine Žige Jož. de Coppinis je prodal varih njegovega sina Franca Andreja, baron J. Benj. Erberg, glasom računskih zaključkov več umetno-obrtnih izdelkov, kot zlatnine in srebrnine, porcelana in podobnega okrasnega drobiža tavširanega in augsburškega dela. Iz našega seznamka razvidimo, da so se nahajale v zbirki tudi rezbarije in kolajne. Med kiparskimi deli se (peč št. 23) imenoma navaja »voščen deček« Bolonjčana Aleksandra A l g a r d i j a (1598—1653), enega najboljših kiparjev XVII. stoletja.

Ako pogledamo v naš zapisnik slik, opazimo med tekočo številko 21 in 22 vrinjeno sliko, zvano »V i o l a n t a«, brez imena slikarja, pa tudi brez navedbe cene. To pa zato, ker ta slika ni prišla naprodaj, ker je Žiga Jožef v oporoki glede te slike izrečno to-le določil: Item das Bild Violante solle dem Herrn Zergoll¹ zu Lisabona, oder wann sol-

¹ Cf. Leiss - Planiscig, Lessico biografico degli artisti friulani e di quelli che nel Friuli operarono (Forum Julii. Rivista di scienze e lettere, III, 1912, No. 10).

² Pietro Liberi rojen l. 1605. v Padovi, umrl l. 1687. v Benetkah.

¹ Franc Viljem Zerngollern (1653—1710) iz stare kranjske rodovine, je bil več stavbenik in slikar. Imel je tri hčere in tri sinove, ki so bojda podedovali »Violanto«.

ches ihme nicht zukommen könnte, seinen Brüdern erfolgen. — Žal, da nam ni ohranjena celotna oporoka, marveč le ta odlomek! Morda bi se dala še kaka druga nejasnost z lahkoto odstraniti.

Giacomo Palma il Vecchio (1480 do 1528) uživa sloves, da je odkril krasni tip zlatolase, žarnooke in bujnopolne benečanske lepote, katere se je kot njegove hčere »Violante« oprijela bajka in je tudi v Tizianovem srcu vžgala iskro navdušenja (prim. Palmovo takozvano Bella di Tiziano v galeriji Sciarra v Rimu). Palma sam, pa tudi drugi predstavitelji benečanske šole, so to čudovito krasno podobo ženske lepote opetovano portretirali ali vsaj kot model porabljali. Ali je bila morda tudi Coppinijeva »Violanta« ena izmed mnogih replik te Palmove lepote?

Dunajski dvorni muzej poseduje Palmovo »Violanto«: mlado, lepo ženo z razpuščenimi svetlorumenimi lasmi, z vijolico na prsih. (Pril. 20.) Toda izključeno je, da bi bila ta »Violanta« identična z našo: ta slika je bila namreč nekdanj v zbirki ljubitelja umetnosti nadvojvode Leopolda Viljema. Na Dunaju je tako že od leta 1659.; torej ni mogla biti pozneje v Ljubljani. Gotovo pa je, da je morala biti tudi ljubljanska »Violanta« izredno krasno in umetniško delo, ker bi sicer ne bil Coppini — sredi drugih velikanov umetnosti svoje zbirke — s to sliko izjemoma razpolagal.

Baron Jan. Benjamin Erberg, kot varih mladoletnega Franca Andreja Coppinija, je s privoljenjem njegovega strica duhovnika Jurija Siegfrieda iskal kupca za te slike, katere smo si z njihovimi avtorji vred v predidočem ogledali. Zanimal pa se je za to umetniško zbirko takratni kranjski deželni glavar Marija Korbinijan grof Saurau (1734—1742), poznejši namestnik notranje-avstrijskih dežel. Ko mu je Erberg 7. avgusta 1741 predložil v naslednjem objavljeni seznamek umetnin, je izjavil grof Saurau z ozirom na ta cenik, da je za slike pod št. 1—16, 19—22, 24—31, 33—39, 41, 42, 45, 49, 50, 52—57 z onimi šestimi pod št. 40 navedenimi medaljami in še z eno malo sličico vred pripravljen dati skupaj 650 gl. nem. veljave.

Po Erbergovem računu bi ostalo še 184 gl. za umetnine pod št. 17, 18 in 23 (Algardijska soha dečka); ker to niso bile slikarije, se grof Saurau ni zanje zanimal. Ta odbitek je dalje povzročilo to, da ob prevzemanju ni bilo več Rubensove slike, ali jo takrat vsaj niso mogli najti; enako je bilo tudi z obema v seznamu pod št. 43 in 44 navedenima slikama. Odračunati je bilo treba razen tega še bakrorez amaconske bitke (št. 51) ter (najbrž presne) slike Noetova barka, Samson, Enej in Sibila:

der N(umer)us 46, 47 und 48 wird ingleichen nicht genomben, weillen solche Mahlereyen nach der Wandt verfertiget worden zu sein scheinen, und herabzunemben nicht der Mühe werth wäre.

Sicer je pa vsota 650 gl., katere je dne 24. novembra 1741 eksclenca grof Saurau izplačal za prevzete slike, za tedanje razmere in cene prav izdatna; saj so posamezne slike dosegle ceno do 30 cekinov (nad 120 gl.). Izvirne slike so takrat, kakor je razvidno iz različnih še ohranjenih zapuščinskih razprav, cenili pri nas povprečno na 1 do 10 gl., reprodukcije pa s 5 do 35 kr. Kajpada se te slike in njihovi mojstri niso mogli meriti z onimi v Coppinijevi zbirki!

Odprto ostane še vprašanje, kakšna je bila poznejša usoda te Saurau-Coppinijeve ljubljanske galerije. Z umetnostno-zgodovinskega stališča bi bilo važno zasledovati, kje in ali je sploh še kaj od nje ohranjenega. V negativnem slučaju bi bilo izgubo toliko del klasičnih slikarjev izredno obžalovati, obžalovati še posebej tudi dejstvo, da je bila Ljubljana oropana tako dragocenega umetniškega zaklada. V korespondenci, inventarjih in ostalih listinah družinskega arhiva grofov Saurau in njihovega sorodstva, na njihovih nekdanjih gradovih, hišah in posestvih (Gradec, Schladming, Kleinsölk, Schwanberg, Premstätten in Paka na Štajerskem, Wolkenstein itd.) bi morda s podrobnejšim preiskavanjem prišli glede usode naših slik končno le do zadovoljivega zaključka.

Des H(ernn) de Coppini Seel(igen) bilder in großen Zimmer:

1. Ein Cato v(on) Carlo Loth groß original in vergolt(er) ram 30 ducat(en)
2. Ein Epiphania v(on) Titian origin: 30 ducat(en).
3. Ein Susanna 7. duc.
4. Ein portrait so v(on) Anton v. Dück gehalten wird. 10. duc.
5. Ein Portrait v(on) Leandro Bassan 6. duc.
6. Ein Original Schizzo v(on) ein altar blatl Fabian und Sebastian v(on) Gladitz mahler 5 duc.
7. Ein portrait Keys(er) Josephi v(on) Schavoniano in vergolter ram 7 duc.
8. Ein abend Landschafft v(on) Manigat 1 duc.
9. Item ein Frauen portrait v(on) ein niederländer gemahlen 2 duc.
10. Zwey bataglien v(on) Manigat 5 duc.
11. Ein klein Controfe v(on) Albrecht Dürer zimlich ruiniret 2 duc.
12. Zwey hollendische debauche 2 duc.
13. Zwey La(ndsch)afft(en) v(on) Globber 6 duc.
14. Zwey Frücht u(nd) Teppich Stuckh v(on) Francesco Huppini Romano 8 duc.
15. Ein Bataglie 1 duc.
16. Ein blumstuckh oval 2 duc.
17. Eine geschnizelte Zier vergolte oval Ram 5 duc.
18. Ein Fed(er) riß in Ebenholzenen Rämel 5 duc.

19. Ein Franciscus de Paula in einer schönen Ebenholzernen ram 4 duc.
 20. der keysche Joseph v(on) Cagnazi 17 duc.
 21. Eine Poesie v(on) Cavaglier liberi 7 duc.
 Violante
 22. Ein Mathematicus v(on) Pronde 5 duc.
 23. Ein waxemes knabl v(on) Algar 5 ducat(en)
 24. Ein Hieronymus v(on) Weyßkürch 5 duc.
 25. Eines mahlers Contrefait v(on) Shavonians extra gut 25 duc.
 26. Ein Magdalena v(on) Bambin 3 d(uc.)
 27. Zwey La(ndsch)afft(en) auf besondere arth gemahlen 12 d(uc.)
 28. eine Marinaresca 4 d(uc.)
 29. Zwey Bataglien 2 d(uc.)
 30. ein blum(en) Crantz 3 d(uc.)
 31. Ein Dalila 1 d(uc.)
 32. Ein alter blatl v(on) Rubens 20 ducat(en).
 33. Ein Groppo v(on) Engeln v(on) Palma 6 duc.
 34. Ein Stephan(us) v(on) jung(ern) Remp(.) 2 d(uc.)
 35. Ein Contrafait eines Cavalir 1 d(uc.)
 36. Ein verblichener Seneca sambt d(er) ram 6 d(uc.)
 37. Ein fruchtstückh 1 d(uc.)
 38. Ein Original riß v(on) Paulo Veronese eingefast 3 d(uc.)
 39. Zwey Stückl mit 4 köpfen 2 d(uc.)
 40. 6 Medaglien ad libitum
 41. Ein S Andreas bild 1 guld(en)
 42. Ein Joannes 1 guld(en)
 43. ein große La(ndsch)afft 2 d(uc.)
 44. Ein Hyeronymus 1 ducat(en)
 auf den Saal
 45. Ein Original Schizzo v(on) d(er) Kupel zu Rom all' Giesu v(on) Baciccio in drey stuckhen bestehend 4 duc.
 46. Ein großes stuckh arca Noe 6 guld(en)
 47. Item Ein Samson 6 guld(en)
 48. item Eneas et Sibilla 6 guld(en)
 49. Ein Laocoon v(on) dem Giulio Quaglia 3 d(uc.)
 50. Eine Herodias mit den kopf Joannis 3 ducat(en)
 51. Ein kupfer pugna amazoni 2 ducat(en)
 52. Ein sehr altes Contrafait eines Generalen 3 duc.
 53. deto eines v(on) Vicentini oval 1 d(uc.)
 54. 2 Schlatlein 1 ducat(en)
 55. Eine andere Herodias 1 ducat(en)
 56. Portrait Leopoldi 6 guld(en)
 57. Ein débauche

Via passionis.

Večerna pot med zelenim grmičjem. Samotna ko celica meniha
 Na vejicah med bodičjem je duša sama s seboj
 zaprti cvetovi in solze na njih. in mirna ko morski pokoj,
 In od vsepovsodi mrzel, pritájen dih. samo od daleč, v globini slutnja tiha . . .

Nekje splasene ptičke perot brni,
 vsa tišina brez konca trepeče
 in brez konca v duši drgeče
 ljubezen, odpoved sladkih dni.

Iože Plot.

Disonance.

Dr. Ivo šorli.

25. septembra 1906.

Zdaj je že čas, da zopet nekaj »pribijem«. Mogla bi bila že čez nekaj dni po oni veliki debati na Bledu to tukaj omeniti, a hotela bi vendar, da nosijo ti listi le bolj moja nekako že »ustanovljena« čuvstva, oziroma ustanovljena, na moje življenje direktno se nanašajoča dejstva.

Ko sta namreč oni večer na Bledu Zima in Vidic odšla, je bil Stanko zelo hladen z menoj. No, to sem razumela in sem si mislila, da mu pojdejo te muhe pač kmalu iz glave. Ali njegovo »dobro jutro« je bilo uprav tako formalno, kakor njegova

»lahka noč!« Tak je ostal potem ves dan. Naslednji dan se je vrnil z onima dvema stalno v mesto, a je bil tudi pri slovesu samo ceremonialen. Prvo nedeljo potem se je opravičil, da me ne more obiskati, in je prišel šele na praznik zjutraj, odpeljal se je pa že s prvim večernim vlakom. Ko je potem začelo deževati in sem mu pisala, da bi se rada vrnila tudi jaz domov, ker mraza res ne maram, če ni potrebe, sem morala še dva dni čakati, preden je prišel pome. No, tudi tu ni opustil svoje hladne korektnosti. Sicer že postane včasih zopet nežen, a jaz vem prav dobro, koliko je vredna taka

moška momentanna ljubeznivost, in da ji v »zadostčenju« za tak prestopok proti lastnemu ponosu sledi še večja mrzlota.

Ni dvoma: moj ljubi soprog se je naenkrat ohladil do mene... To mi je pa skoro nerazumljivo. Da bi čutil do mene radi onih, akoprav zelo pomenljivih besed, naravnost — »politično« mržnjo? To vendar ni mogoče, za tako nespametnega ga ne morem imeti! Ali da ga žge, ker se je pokazal naenkrat tako ozkosrčnega, in čuti, da se je takorekoč blamiral? Ali da mu ni po volji, ko sva se z Zimom tako razumela? Ali pa je zaslutil celo, kak prepad zeva med najinima dušama?...

Mene njegova mrzlota sicer ne boli, ker se ne zavedam nikake krivde. Ali pravzaprav in da sem popolnoma odkritosrčna: ker mi človek, kateremu ni dano, da bi mi le od daleč mogel pokazati nebesa, tudi le od daleč ne more pokazati pekla... Mučno pa mi je to — neprijateljstvo vseeno.

In meneč, da se vsako nesporazumenje in morda celo nesoglasje poravna še najlaže s proustužnim razgovorom, sem opetovano poskušala zaplesti ga v pogovor o stvareh, ki so videti vzrok teh napetosti med nama.

Skraja se je držal, kakor da se več ne spušča v nobeno razpravljanje z menoj. A noben moški ne ve, da ni niti polovico tako pameten in tudi — trden, kakor si sam domišljuje, in da je žena za polovico bolj premetena in vztrajna, nego si on misli. In po tem pravilu sem ga že po nekaterih dneh spravila do tega, da je — reagiral.

Toda, mili Bog — pred eno ali drugo glavo mora biti deska! In Bog mi tudi odpusti, da se ne morem mileje izraziti! Sicer pa tudi ničesar ne rečem, pred katero glavo — le da si vsakdo misli, da ni nikdar pred njegovo. Tolikokrat sem že čula zasmehovati »žensko logiko«, a v tem razpravljanju se mi moška ni zdela kaj boljšega. Saj je pravzaprav vse resnično in tako, kakor je on trdil; a res je tudi, da je — tudi tako resnično, kakor jaz pravim. Že zato, da se debata ne prevrne v prepir, sem mu pritrjevala, kolikor sem le mogla, da ima z »juridičnega«, »umstvenega« in ne vem še kakega stališča tudi on prav, a zdel se mi je vendar še najbolj podoben onemu človeku, kateri je trdil, da je vsa glasba »pravzaprav« sama matematika, ko bi sicer mehanična godala ne bila mogoča: če udariš na glasovirju tako, kakor je »določeno« na notah, se mora oglasiti tak in tak akord in potem naslednji in tako dalje.

Skratka: spoznala sem, da se s Stankom tako samo še bolj razdaljiva, kaj še da bi se približala.

Izvrstno pa so mi služile te predpriprave za moja »raziskavanja« z Zimo. Oba naju namreč zdaj čudovito zanima ta problem »zakona tujca s tujko« in komaj sva skupaj, se že zaigrizeva vanj.

In ko naju pri teh pogovorih vsakdo le moti in niti ne skrivava, da naju moti, je videti, kakor da imava kaj posebnega skupaj...

1. oktobra 1906.

Ko se Zimu razžari njegov sicer ne posebno lepi, a vendar pravilni in, kakor pravimo, »duhoviti« obraz, ko mu stopi ta obraz takorekoč »naprej«, a oko »nazaj«, da svetlikajo odsevi notranjega ognja okrog njega in iz njega kakor iz globine, bi mu na njegova »raziskavanja«, ali naj se »tujec s tujko« poroči, najrajši odgovorila, da je vse to le teorija in da bi se jaz prav nič ne pomišljala vzeti takega »tujca«, kakor je on. Te razlike med rasami, katere čutim bolj in bolj natanko tudi jaz, nam morejo »tujca« napraviti vendar samo tem bolj zanimivega, ako je le temelj res v najlepšem pomenu besede — človeški... Niti na um mi ne pride, da bi duševne difference med Stankom in menoj pripisovala — plemenskim disonancam...

Saj se dajo vendar celo vsi Zimovi »argumenti« tako lahko pobiti... Domenila sva se namreč, da poskusiva problem razrešiti predvsem tako, da mi bo on »očital« nesimpatične lastnosti mojega plemena. In pričel je res s tem, kar bi bila takorekoč pričakovala — z našo oholostjo. No, zasmejala sem se in ga opozorila na to, da sem že doslej opazila, kako vsi takozvani obmejni Slovenci očitajo isto svojim — Kranjcem. Če pride Kranjec posebno v kraj, manjši od njegove Ljubljane — v Gorico, v Celje, v Maribor, se ne čuti doma, nego — gospodarja. In vse mu je tu malenkostno, smešno, poprave potrebno, vse slabše nego »pri njih«. In ali ne očitajo vsi Slovenci več ali manj tega Čehom, kateri se naselijo med njimi? Iz nekega pogovora da sem povzela, kako iz istega razloga Hrvati v bolj zaostalih krajih mrze slovenske pritepenice. In ali misli, da ne občuti nemški Avstrijec nekaj takega do »kritičnega« Prusa? In ali zna in hoče skriti celo uglajeni Francoz svoj »nadkulturalni« prezir do Nemca, da »gospodarja vsega sveta«: Angleža, niti ne omenjam? In ali se mu ne zdi, gospodu profesorju, ta lastnost le bolj splošno človeška, lastna vsakemu pripadniku skupine, katero on sam smatra nad ono, ki jo baš primerja s svojo?

»Samo v toliko bo naš čut superiornosti morda nekaj specifično lastnega, da povsod in pri vseh narodih pogrešamo onega, kar imamo — če že ne za najlepše, a vsekakor za najkoristnejše svojstvo

svojege plemena: spoštovanje do avtoritete, katera se je vtelesila v raznih dostojanstvih od korporala navzgor, ta prostovoljna pokorščina do nje, rado-
voljno žrtvovanje lastne prostosti — absolutna disciplina. V toliko smo res v živem nasprotju z vsemi drugimi narodi, katerim na čelu stoje Francozi s svojim revolucionarnim klicem: »Liberté, fraternité, égalité!«

»Kateri pa je ostal po Vašem mnenju vseeno samo fraza,« se je nasmehnil Zima.

»Tega nočem trditi!« sem ugovarjala. »To geslo je ne samo v dobrem pomenu značilno za ta narod, nego bi ga tudi noben drug narod ne bil mogel ustvariti, ko bi bila morala po svojstvu teh narodov samih izostati na primer pri Angležih najmanj besedica »fraternité« in pri Rusih »liberté«. Toda nekak znak nezrelosti vidim pri vas v tem, da se vam toži po tem geslu, ko morate vendar priznati, da se imate zahvaliti za ves svoj napredek in za svojo usposobljenost za življenjski boj v prvi vrsti naši vzgoji, vzgoji po naših načelih.«

»Kar je še posebnega pomena, ker bijemo ta življenjski in konkurenčni boj uprav v vaši sredi. Zakaj če bi ga med Francozi, bi je tudi treba ne bilo te trde šole in bi šlo vse bolj nalahko...« me je zopet prekinil.

»To je mogoče!« sem pritrdila. »Toda tudi v tem slučaju bi bili vseeno manj močan narod, nego ste postali tako, ko se dovolj uspešno borite celo z nami, svojimi učitelji. Toda s tem sva prešla nehote skoro že na politično polje in menda je nama obema na tem, da ostaneva strogo na kulturnem. — Vi ste govorili neki dan, v čem se kulturno pojavlja duša kakega naroda in ste omenili v prvem redu narodno pesem kot njeno najprvotnejše jecljanje. In v zvezi s to Vašo trditvijo sem bila sklenila potem, da Vas o prvi priliki opozorim na nekaj, kar me je samo zelo presenetilo. Značilno se mi namreč zdi, da imate tudi vi toliko vojaških pesmi, ko vaš sosed Italijan kar ne pride iz svojega »amore«. In ali se zavedate, da so tudi vaše melodije neprimeroma bliže našim nego onim tega vašega drugega soseda? Da, dovolite mi opazko: včasih, ko vas tako poslušam, mi je nankrat, kakor da sem to in to že nekoč in nekje drugod čula, tam gori po svojih tirolskih in solno-graških letoviščih menda. Seveda pa s tem nočem očitati vašim narodnim motivom, da se naslanjajo naravnost na naše... V kolikor niso namreč kratkomalo prevzeti...«

»Ali pa vaši od naših,« se je zasmel moj protivnik. »Ne smete namreč pozabiti, da velja navidezna opravičenost Vašega primerjanja samo,

kar se tiče vaših narodnih pesmi po planinskih krajih. Zakaj na primer vaše dunajske popevke...«

»O, teh tudi jaz ne morem! Če mislite namreč one znane kuplete, kateri pa niti niso dunajski, to je: ne odgovarjajo prvotni pravi dunajski psihi, nego le oni današnji mešanici velikomestnega prebivalstva,« sem vzkliknila, ker mi je bila že misel neprijetna, da bo zdaj govoril o tem. »Ona plehka sentimentalnost ali sentimentalna lascivnost v skoro vseh teh tekstih, in plitka melodioznost, v katerih jemlje svojo večerno kopel čez dan čisto trezni filister, mi je vsaj toliko zoprna kakor Vam; uprav ker se mi zdi, da dvakrat čutim, kako malo je vse to — naše!«

»Veseli me, da se vsaj v tem strinjava. Toda opomniti moram, da tudi ob vaših alpskih narodnih pesmih, katere se Vam zde, kakor da smo jih mi prevzeli od vas, ne smete pozabiti, da smo bili povsod tam, kjer rastejo te pesmi, nekoč mi in da torej vsaj ni gotovo, kdo je jemal od drugega. Pa bo menda tako, da ni »jemal« v pravem pomenu besede ne eden, ne drugi — tam je bilo, na teh tleh je zrastle — v kolikor velja Gumpłowiczewa teorija o »žroči zemlji«, velja pač tudi tu — tam se je razvilo, in tam je tudi ostalo, le da se je besedilo takorekoč preokrenilo v drugo govorico. Priznam pa, da so nekatere, katere so res pristno vaše, ljudje brez narodnega okusa — govorim pa tu o onem okusu, ki se občuti prav z jezikom — da so taki »brezdomovinci« kar za lase prenesli k nam. Temu se pač ne dá pomagati. No, kar se mene tiče, ki si pripisujem v tem izredno oster čut — jaz takorekoč otipljem, ali je katera naša ali ne, ali more biti naša ali ne; in to kljub tej za uho — ne za uho: za dušo, katera ni v tem do skrajnih skrajnosti občutljiva — navidezni sorodnosti. Doživel sem dva taka značilna slučaja v življenju. Nekoč sem hodil zvečer po tridentskih ulicah, torej za nas vsekakor v »daljni tujini«. Naenkrat začujem od daleč, od daleč petje; in v tem hipu se mi je srce ustavilo začudenja in ves zavzet sem čakal, da pride bliže. In srce, uho, čut — kakor hočete — me ni motilo — bila je gruča naših vojakov in pesem naša. Drugič sem sedel v malem linškem kinematografu; predstava se začne in igravec udari na glasovirju prve zvoke. Mehka, topla melodija — kakor da je naša, če bi bilo mogoče. A je res bila: prve le slučajno nisem poznal, druga, tretja in vse naslednje so bile res naše. Bog ve, kdo je igral ali kako je tuji igravec prišel do Gerbičeve zbirke naših narodnih pesmi. — To so torej že zunanji dokazi, da imamo vsaj nekaj svojega, kar je res naše. A to nas mora privedi do

zaključka, da mora biti tudi v vaših in naših dušah neka razlika... Zakaj če ste me prej spomnili, koliko imamo tudi mi vojaških pesmi, Vas moram jaz opozoriti, da je v njih prav malo — bojevitosti, še manj krvoločnosti... Brezdvomno je naš vojak najmanj vsakemu drugemu kos, kadar ga cesar pokliče, to smo že dovoljkrat pokazali in dokazali; toda veselja do »meštirja« boste zaman iskali — »političnega vzhičenja« že celo ne najdete... Naš dečko gre pogumno na krvavi ples, a še rajši se vrne in ves čas mu gredo misli nazaj...«

»Ali, dovolite!« sem se oglasila, ko je nekoliko časa molčal. »V čem pa vidite pravzaprav ono razliko med vašimi in našimi popevkami? Ali bi na primer »Verlassen, verlassen« ne mogla biti prav tako vaša kakor je naša?«

»Nikakor!« je vzhičeno odgovoril. »Nikdar ne! To je na sebi gotovo lepa stvar, a za nas je preveč — sentimentalna. Sentimentalnosti pa ne pozna naš narod ne po imenu, ne po bistvu. Naše prave pesmi so ali vesele ali pa žalostne, nič drugega! Tudi o »otožnosti« v njih more govoriti le oni, kateri ne pozna razlike med otožnostjo in žalostjo. Pa to se ne dá definirati — to se samo občuti. Ko izve mati, da ji je padel sin, ni otožna, nego samo žalostna; in tudi pesem o tem more biti edino žalostna. Pa, kakor sem že rekel, to se dá vse samo občutiti... No, kar je pognalo iz naše grude in ima korenine v njej, mora čutiti to razliko.«

»Mogoče, ali popolnoma me niste uverili,« sem se nasmehnila. »Če se zaljubi ena vaših ali naših deklet, bosta menda obe precej enako v vse dalje strmeli, hrepeneli in veneli...«

»Blagovolite reči: 'vaše gospodične' in ne 'vaša dekleta!' Naše gospodične so po večini komaj še naše — naužile so se tujega duha! To je vzraslo vse že na trotoarjih in nima več stika z našo zemljo — samo v prvi generaciji je, skoro brez izjeme, še pristnega zemeljskega soka.«

»In vi moški ga imate vedno?«

»Kar nas je iz prvega člana sorodstva in ki imamo dušo, da!«

»In vi taki, vi požete vaše pesmi prav tako iskreno kakor fantje na vasi?«

»Bolj iskreno celo! Zakaj mi občutimo ta čudoviti čar poezije in melodije tudi zavestno. In vrhu tega smo si te melodije tudi še takorekoč »sharmonizirali«. Sicer pa imate vi in imamo mi može, kateri so znali preliti te motive pastirskih piščalk naravnost v mogočne orgeljske akorde, a orglje pojejo isto, kar je pripovedovala piščalka.«

»Pa je li mogoče vsaj to: je li mogoče tem vašim ljudem iz drugega, tretjega, četrtega člana

sorodstva z grudo... recimo tem vašim, tujega duha navzetim gospodičnam prodreti vsaj za ped globoko v vse bajne intimnosti tega najpristnejšega odmeva vaše ljudske duše?« sem vprašala zelo počasi.

Pomislil je in potem ravno tako počasi odgovoril:

»Mislím da... Samo ako imajo dušo... in dobro voljo... da jim je na tem in da se sklonijo nad zemljo in poslušajo vanjo... Zemlja se jih spomni, jih zopet spozna... in iz loze nekje pred njimi, iz griča na levi, od potoka tam zadaj, iz trate okrog njih se bo počasi, počasi dvigalo in prihajalo bliže in bliže... In jih potem nekoč nenkrat objame, da bodo stali tam kakor pijani...«

»In je li mogoče, da bi se odprlo celo tujcu — tujki?«...

Molčal je zelo dolgo časa.

»Ne vem,« je končno tiho odgovoril. »A nemogoče menda ni... Če ima tujec res čudežno dušo, tako čudežno kakor je čuden čudež sam... in ljubezen v njej — zakaj bi bilo nemogoče?«...

15. oktobra 1906.

Sklonjena sem nad tujo zemljo, poslušam in čakam, ali se oglasi Zimovo »razodetje«...

Ne — tako ne smem govoriti!... Pri spiritističnih sejah pridejo duhovi in karte povejo bodočnost, samo če je dovolj vere... Vsi čudeži so mogoči samo, ako je dovolj vere vanje...

»Pa bom li res razumela tudi bistvo vaše narodne duše, če bom razumela nekoč njegovo pesem?« sem vprašala snoči Zimo.

Pogledal me je malo nezaupno in se je potem zasmel.

»Ne mislite vendar, da je to uprav moja kaprica! Ali brezdvomno se pojavlja ljudska duša v prikaznih, katere so mu najbližje... Vraga, saj je Heine našel celo v jedi predpodobo lepote žensk dotičnega naroda: Biftek — krepka lepota Angležinje, makaroni v rjavi polivki — nekoliko maščobna poltenost Italijanke, pikantna pasteta — omamljivi čari Francozinje.«

Pa me ne bo prevaril profesor! Oni večer sem videla, da verjame v — pesmi. In jaz seveda tudi...

In zato poslušam in iščem... Pojejo res krasno. Zima bas, Vidic bariton, koncipijent mojega moža, dr. Milost, drugi tenor, bančni uradnik Dermota je tenorist. Če se pridruži Stanko, pomaga Zimi. Ima zelo prijeten glas, a ni stanoviten. Spomni se nenkrat nečesa drugega in se loti tega — pogovora, kart, česar si bodi.

»Kaj ne, da moj mož ne poje tako rad kakor vi drugi?« sem vprašala zadnjič Zimo in ga s tem spravila v majhno zadrego.

»On poje rajši umetne pesmi,« je odgovoril po kratkem pomisleku.

»In Vi teh ne marate?«

»O, da — zakaj ne? Toda, kadar smo tako prav sami med seboj, se nam kmalu stoži po onih. Umetnih se človek sčasoma vendar naveliča — teh nikdar. To je menda sploh edino na svetu, česar se človek nikdar ne naveliča. Pač... in bitja, katero res ljubimo...«

»Mislite?« sem se začudila, da je to on tako preprosto povedal. »Vi torej verjamete celo v — večno ljubezen?« In hoteč ga malo podražiti, sem dostavila: »Iz lastne izkušnje ali po izkušnjah drugih?«

A on je vzel resno in me je pogledal.

»Kakih izkušenj je treba tu? To se čuti! Evo tega ali te bi se nikdar ne naveličali, ni za deset, ni za dvajset let... Seveda je pa to vedno le na eni strani...« je pristavil počasi. »Samo v toliko verjamem v trajnost ljubezni... Da bi bilo to čustvo na obeh straneh enako globoko, seveda ne... Ne, tega tudi jaz ne verjamem...«

»Pa kako? Zakaj ne?« sem se skoro prestrašila. Če on kaj reče s tako globokim in trdnim glasom, me vso presune. Zakaj, če on o čem tako reče, da ni, potem ni...

»Zakaj ne? Zato ne, ker je taka ljubezen razodetje... Kakor je razodetje lepa pesem, krasna slika, pred katero ostrmimo... In to pride, če pride, kar samo, kjerkoli, kadarkoli... Ali mislite, da se je meni na primer razodelo na Dunaju, kaj se to pravi — deklamacija? Ne, čeprav sem slišal že toliko slovečih »recitatorjev«, me je čakalo nepozabno presenečenje tu v tem malem mestu, tam v naši skromni »Čitalnici«. Saj poznate že gospoda Jamnika, starega namreč, ne sina? On je imel lani nekoč deklamirati čisto preprosto Gregorčičevo pesem. To se pravi: preprosta pesem ni pravi izraz, hotel bi samo reči, da se mi je zdela ta pesem malo »deklamabel«. Saj veste, kolikega pomena je to za izrazovito oživljanje besedila. Pa se prikaže to malo človeče izza kulis, se priplazi počasi okrog ogromnega glasovirja na odru — priдушeno smejanje tam zadaj nekje ni bilo tako neopravičeno. In ko je začel z grobnim glasom: »Zanesi nam, zanesi Bog!« — saj poznate pesem? — mi je samemu zaigralo okrog usten. Toda ni izgovoril še pet verzov naprej, ko me je rahlo streslo in potem bolj in bolj omamljalo, da naenkrat nisem več videl gospoda Jamnika, marveč je stala samo

še pesem tam gori, vršel vihar, se utrinjal blisk za bliskom, se lomil grom za gromom in zaprasketala toča... Evo — zakaj, kako, odkod — bilo je in prepričan sem, da ne doživim nikdar več... Vse življenje je slišal velik umetnik v zraku nekje nad seboj čudovito melodijo in zbiral je glasove tam okrog nje in ves svet se mu je divil. Tiste melodije same pa umetnik ni ujel nikdar... Šele ko se mu je duša ločila od telesa, jo je zagledal visoko nad seboj in je pohitel za njo... Razodetje — kdo je tako srečen, da se mu razodene, in to celo po večkrat in na raznih krajih življenja? In koliko jih je že celo, katerim se razodene največje razodetje: ljubezen sama?... Vemo, da je, čutimo jo, iščemo jo, a skoro večini od nas pride nekoč dan, ko spoznamo, da je ni bilo in je ne bo... Pa je včasih tudi prav tako. Če bi bil oni umetnik ujel ono melodijo nad seboj, bi bil dobil zanjo veliko denarja — če bi se siromaku razodela ljubezen in bi tudi ljubica ne imela denarja, bi se najbrže za ta in za oni svet pogubil...«

Ne vem, kaj me je prijelo, a prijelo me je, da skoro nisem bila jaz, ki je izrekla te besede:

»Toda dovolite mi... ali mislite, da mora biti kdo uprav vaše narodnosti, da razume te vaše besede... No, kako bi rekla?...« — in baš, ker sem čutila, kako sem zmedena, mi je samo ušlo: — »Ali mislite potemtakem, da je ljubezen sama nekaj takorekoč narodnega?... To se pravi, da ni mednarodna... da ni samo od človeškega srca do srca... iz srca v srce... da, kar tako brez vseh obzirov na kakršnokoli razliko?...«

Pogledal me je začuden, a mi je potem čisto mirno odgovoril:

»Ljubezen? Ljubezen-razodetje mislite? O, ta je seveda mednarodna, nadnarodna, nadzemska takorekoč... Toda, kje je? Tisti blede odsev tega nadzemskega čustva, s katerim za silo prenašamo drug drugega več ali manj zoprno bližino; tista vsakdanja ljubezen, ko se skozi njo vidi, da ima žena danes obroče pod očmi in mozoljček ob nosu, in mož zopet en las manj ali pa en siv las več — tista ljubezen ni niti mednarodna, niti kaj drugega nadvsakdanjega. Zato pa je najbolje, da je čim manj obročev in mozoljev in sivih las in pleš... tako na telesu kakor na duši... In tudi razlike v mišljenju in čustvovanju so taki mozoljčki — čim manj jih je, toliko bolje... Imam prijatelja, ki je vzel deklo, rojeno v istem kraju, isti vasi, mislim da celo v isti hiši: iste detinske, iste mladinske spomine imata, ista jed se jima zdi najboljša, isti stric najbolj dovtipen, isti zvonovi najmilejši, ista brda najprijaznejša, ista šuma najhladnejša. Ko sem

bil en večer med njima, se mi je zdelo, da še čutita ne, koliko let je že preteklo od tedaj, ko sta se lovila bosa okrog domače hiše. In njuni otročiči so bili tako pristno domač pridelek, da bi bil na njih zaman iskal sledov pomeščanjenja. Evo — to je sreča, sem si rekel, in kakor mehko domotožje po sreči sami me je obšlo . . .«

Vse me je sililo, da mu še ugovarjam, da najdem še kaj proti temu . . . temu najožjemu razlaganju sreče . . . v obrambo svoje lastne sreče . . . In počasi sem rekla:

»Toda ali ne boste priznali vsaj tega, da sta ta dva človeka, recimo vsaj dva jako — trezna človeka — in njuna sreča sama jako . . . recimo . . . vsakdanja sreča? . . . Ali nista prišla tako že od vseh začetkov ob vso ono sladko vzdrhtavanje src ob prvem spoznanju . . . ob vse ono bajno iskanje oči . . . ob vse ono čarno pogrezanje duše v dušo . . . ob vse ono interesantno . . .«

»Evo, zdaj je prišla beseda, na katero sem prežal!« se je nasmehnil. »Da, to bo menda res, da si drug drugemu nista bila in nista »interesantna«; čeprav ni izključeno, da je vse ono prejšnje bilo tudi med njima, ko sta spoznala, da sta drug za drugega, namreč ono vzdrhtavanje srca, iskanje oči in pogrezanje duš. Radi »interesantnosti« same pa Vas vprašam čisto trezno: Ali se izplača? . . . Koliko časa pa traja ta interesantnost v zakonu? Tri, štiri, pet let? Ako se ni prikazala ljubezen

res v obliki razodetja namreč . . . Ah, in kaj ostane še potem, ko je izginila »interesantnost«? Dolgčas . . . Dolgčas, ko pripoveduje — nočem biti negalanten — ko pripoveduje mož že desetič skoro z istimi besedami svoje doživljaje, »anekdote«, dovtipe; dolgčas, ko poroča o svojih dnevnik doživljajih; dolgčas celo, ko snuje svoje načrte za bodočnost. Vedno in povsod samo neusmiljen dolgčas. In o onih skupnih spominih njiju nekdanje zaljubljenosti tudi rajši ne govorita, ker ju je sram poznejšega razočaranja in jima je ob njem preveč težko . . . In zdaj je treba seveda samo še čim več »diferenčnih točk«, in vice se izpremenijo v pekel. On je za to, da dobi sinček štulasti tirolski klobuček s peresom, njej je to grozota in je za naličkano kapico; »pri njih doma« so jedli slane krvavice in ona je za take — on je vaje sladkih in onih niti v usta ne vzame; pri njem doma so imeli o Božičih jaslice, ona se vnema za drevesce; in tako dalje, in tako dalje — od najmanjšega in smešnega gori do silno resnih in tragičnih diferenc . . . Zdaj si pa mislite slučaj, da je imel leta 1871. Nemeč Francozinjo, in vpoštevajte izrek, da kri vendar ni voda, in potem povejte, ali imam prav ali ne? Seveda, gospa — netaktnosti mi ne smete očitati, zakaj midva razpravljava . . .«

Zasmejala sem se, a pri srcu mi ni bilo veselo.

(Dalje.)

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

8. Pod žgočim solncem.

Pozno na večer smo prispeli do velikega, lepega kolodvora z napisom: K a z a l i n s k. Mesto (krog 12.000 prebivalcev) leži ob Kazali, desnem rokavu Sirdarje. Svojčas je bil ta kraj močna trdnjava, ki so jo Rusi zgradili, da se branijo pred roparskimi Turkestanci; odkar so pa meje premaknili daleč doli na jug, nima Kazalinsk posebne važnosti. V mestu biva mnogo uralskih Kazakov, ki se bavijo z ribištvo. Poleg kolodvora je večja ruska naselbina. Kakor se po južnih krajih poleti pričinja poulično življenje šele na večer, ko poneha neznosna vročina, zato pa je po ulicah vse živo do polnoči, tako se turkestanska malomestna gospoda zbira ob večernih urah po kolodvorih, zasede restavracije in se izprehaja po peronu, najraje takrat, ko se na postaji mudi vlak. To vam

je »guljanje« (izprehajanje) prav kakor na petrograjskem Nevskem prospektu! Parfimirane dame se izkazujejo v belih in rožastih svilnatih oblačilih, častniki v zelenkasti uniformi žvenketajo z orožjem, vmes pa hihitajo mladoletni metulji in drve nervozni turisti; takih prizorov nisem opazoval samo v Kazalinskem, marveč po vseh garnizijskih mestih turkestanske gubernije. Ko se po »tretjem zvoncu« vlak prične premikati, se družba ustavi, dame vihte robce, častniki pa desnico v zadnji pozdrav, dokler vse ne izgine v daljavi.

Zvijal sem se na ležišču; ni se mi hotelo zadremati. Sveča je že davno dogorela, ko sem še zrl na jasno nebo, ki se mi je zdelo modrejše, zvezde pa svetlejše nego doma. Motril sem severnico in veliki voz, ki sta nomadom edina velikanška ura, po kateri merijo nočni čas, medtem ko ga podnevi določajo s pomočjo solnca. Ob pozni uri

M. Jama: Obrežje Ljublanice.

Priloga D. in Sv. št. 19.

Iv. Vavpotič: Jahalka.

je vetrič toliko shladil ozračje, da so se veke zaprle; nanasel pa je tekom noči debelo plast neznosnega puščavskega peska.¹

V jutro me je zbudilo vrvenje in drvenje na večji postaji: *Perovsk* (8300 prebivalcev) ob *Sirdarji*, 400 km od *Aralskega jezera*. Tod je nekdanj stala utrdba *Ak-Mečet* (»bela mošeja«). Ruski general *Perovski* se je l. 1853. z domačini spustil v boj in razrušil staro zidovje, na istem kraju pa je zgradil novo trdnjavo, ki se nazivlje po ustanovitelju.²

Krog mesta se razteza rodovitno polje. V starih časih se je tod pričevala *Sirdarjina delta*. Obsežna kanalizacija je prepuzala spodnji tok reke. Pokrajina je bila rodovitna zelenica, ki se je pa domala postepila; puščava sili ob reki navzgor. Jarki se zasipljejo s peskom; le drevje še priča o nekdanjem blagostanju. *Pravljica*³ pripoveduje, da je bila dolina ob *Sirdarji* v davnih časih tako rodovitna in gosto naseljena, da je slavec z enega sadnega drevesa frfotal na drugo in da je mačka od kitajske meje do veletokovega izliva v *Aralsko jezero* skakala z enega zidu na drugega. Bajka seveda pretirava. Vendar pa nam stari zasuti jarki dokazujejo, da so nekdanj to pokrajino mnogo skrbneje obdelovali nego dandanes; velika, cvetoča mesta, ki so stala tod, so izgínila z zemeljskega površja. S poljedelstvom se pečajo le še najrevnejši *Kirgizi*. Pridelujejo največ proso ter nekaj ječmena in malo pšenice. Bogatejši *Kirgiz* je preponosen, da bi se ukvarjal z delom; z zaničevanjem zre na svojega rojaka, ki v sili prime za plug in motiko.

Kakor izhlapeva *Aralsko jezero*, tako se je tekom stoletij znižala tudi gladina *Sirdarje*; večina jarkov se je zasula, oskrbovanje preostalih pa povzroča mnogo dela in stroškov. Res, da ruska vlada podpira umetno namakanje polja, vendar pa je dežja in vode premalo, da bi ne prodirala puščava.⁴

¹ Vojak-invalid pripoveduje, kako ga je v *Turkestanu* mučila vročina. Ko je dospel v *Skobeljevo*, je našel tamkaj že nekaj *Slovencev*. »Segli so mi v roke in kar vsem so prišle solze v oči. Videl sem, da jim gre slabo. Povedali so mi, da ne morejo nič spati od same vročine. Pa sem tudi jaz poizkusil to vročino... Dežja pa ni tam skoro nič; to leto, ko sem bil jaz tam, ga ni bilo osem mesecev.« (»*Slovenec*«, 7. febr. 1916.)

² Poleg *Perovskega* se nahaja večji ujetniški tabor, kjer biva tudi nekaj *Slovencev*.

³ *Lansdell*, »*Russisch-Centralasien*«, str. 312.

⁴ *Schwarz* (»*Turkestan*«, str. 341.) pripoveduje mično zgodbi: Polkovnik *K.* je bil okrajni načelnik *taškentske* okolice. Med »uradne stroške« je nekdanj ustavil 30.000 rubljev (= 75.000 K), češ da jih je izplačal popom, da so pri-

Svojčas so brodarili od *Perovskega* 700 km daleč na jug mogočni parniki. Ker ni bilo zadostnega prometa, so z ladjami prenehali; odkar je stekla železnica, ni več potrebna plovba po *Sirdarji*.

Rastlinstvo kraj veletoka uspeva prav bujno. Na nizkem obrežju raste bičevje in gosto grmovje, koder se varno skrivajo zveri. Divjačine je v *Turkestanu* obilo, posebno še ob vodah in gorah. Dežela je redko naseljena; zato je premalo sovražnikov, ki bi preganjali zverjad. Vendar pa so *Kirgizi* izvrstni lovci; lov je edino resno opravilo bogatina, ki lenuhari na leto 365 dni.

Mnogo je v deželi *tigrov*. *Turkestan*ski tiger je večji ter močnejši kot *indijski*; ker so zime mrzle, ima tudi daljšo in gostejšo dlako. Drzni lovci gredo nad zver s preprosto puško starega kova. Nekdo¹ pripoveduje, da je *Kirgizu* tiger ugrabil živino in družino. *Kirgiz* se je spravil nad zver z navadno sekiro. Čakal je v grmovju, da je tiger prišel požirat ostanke zadnje govedi, je skočil nanj, ga pobil na tla in mu v daljšem govoru očital storjene hudobije. Drugače pa previdni lovec zleze v kletko brez dna, ki jo potiska bliže in bliže brlogu, dokler živali ne ustrelji brez vsake nevarnosti. Za ubitega tigra plača vlada 60 K odškodnine. *Volkove* preganjajo na konju in udarjajo po njih z debelim bičem (načajko) ali pa z lesenim kolom. *Lisice* love v past. Rede se v *Turkestanu* še: pantri, leopardi, jeleni, antilope, divje koze, medvedi, divje mačke, zajci ter mnogo kožuharjev, izmed ptic pa: fazani, žerjavi, kljunači, divje race in gosi, jerebice, divji petelini, orli, sokoli in še mnogo drugih povodnih in gorskih ptic. *Kirgizi* ne uporabljajo lovskih psov, ampak lovske sokole, da z njimi love manjšo divjačino; večje zveri pa jim love orli, ki jih izuče, da zverem izključujejo oči. Tudi ruski naseljenci se mnogo pečajo z lovom; zato je divjačina v *Turkestanu* baje prav poceni.

Odmaknili smo se od *Sirdarje* v pokrajino med veletokom in nizkim gorovjem, odrastkom

rejali prošnje procesije za dež. Stvar se pobija že sama: V *Turkestanu* uspevajo samo take rastline, ki rabijo mnogo solnca; za namakanje skrbe prebivalci sami z umetnimi jarki; ko bi poleti izdatno deževalo, bi moča uničila večino pridelkov. Sicer je pa prebivalstvo izključno mohamedanske vere; ko bi se procesije plačevale, bi jih prirejali mulle ter imami, ki so tudi cenejši od popov. Gubernator je k postavki pripisal: »Previsok znesek«, izplačal ga je pa vendarle, saj vrana vrani ne izključuje oči...

¹ *Schwarz*, »*Turkestan*«, str. 116.

Tienšana, ki v primerni razdalji spremlja reko na vzhodu. Vročina, ki je nastopila že rano, me je spravila z ležišča.

Rjavkasta pokrajina se je širila poleg proge. Opazoval sem podobne prizore kot prejšnji dan. Od časa do časa se je prikazal aúl, kirgiška vasica. Na širšem prostoru stoji po več okroglih šotorov. Vidi se tudi nekaj ilovnatih koč brez strehe; to so menda hlevi, ki so jih v novejšem času zgradili za živino, predvsem za govedo, ki je glede mraza občutljivejša kot pa druge domače živali. Rastlinstva je prav malo; največ je še suhe trave in sivkastega grmičja, ki ga obirajo ovce in velblodi. Ponekod sem uzrl karavane kamel, ki so stopale druga za drugo. Če take karavane — prav počasi seveda — korakajo skozi mesto, zastane ves promet; nihče ne more čez ulico; vsi vozovi se ustavijo; saj imajo rjavke čudno navado, da se prva umakne na levo, druga pa na desno; ker so pa privezane zaporedoma, mine nekaj minut, da se nastali klopčič razvozla. So pa živali tudi radovedne: vsaka se za trenutek ustavi ob vozu, da ogleda in ovoha vprego in gospodarja. Kamelam nevarni so prehodi čez železnico. Nespametno bitje se ustavi na tračnicah, ko prihaja vlak, ali kar krene po tiru, ker se mu zdi pot pripravna. Lokomotiva je raztrgala že marsikatero žival, ali pa je nasprotno vlak skočil s tira. Zato je železniška uprava naložila za vsako kamelo, ki jo povози vlak, kazni 50 rubljev (= 125 K). Nomad izgubi dragoceno žival in plača zato še občutno vsoto denarja.

Po stepi je prijezdil Kirgiz. Ker smo slučajno stali na progi, sem slišal, da — poje. »On pojót!« opozorim tovariša. Ta pa mi začne razlagati, da nomadi sploh prav radi pojejo in muzicirajo na kitaro; poje pastir pri čredi, poje jezdec na stepi, da preganja dolgčas, ki se ga loteva v samoti. Pojejo največ v molu in zategujejo tone, vsled česar se nam zde kirgiške pesmi enolične in otožne, kot je otožna njih stepa. Čudno pa je, da Kirgizi ne poznajo nikakršnega plesa.

Kirgiz sedi skoro ves dan na konju, če ne lenuhari v šotoru. Na sejmiščih jezdarijo prodajalci in kupci, čaj in kumis pijejo v sedlu, pri sejah sede kar na konju. Blago, ki ga prineso na trg: ročne izdelke, kožuhe, preproge, pa tudi ovce, koze in teleta, si privežejo na sedlo. Kirgizi so podobni njih daljnim sorodnikom, starodavnim Hunom, ki so tudi celo življenje prebili na konju. In kakor stari zgodopisci pripovedujejo o Hunih, da so jedli surovo meso, ki so ga nasolili in zmehčali pod sedlom, se ista bajka ponavlja o Kirgizih.

Nomadi ne jedo surovega mesa; tem manj bi ga jedli, prepojenega s konjskim potom, ki neznansko smrdi. Kako je nastala ta bajka, razlagajo takole: Če sedlo konja ožuli, vzame Kirgiz kosček surovega mesa, ga nasoli ter dene na rano, da se v ožuljeni koži ne zarede črvi in se rana hitreje zaceli.¹

Rabijo prav kratka stremena kot Azijci sploh; zato ne sede nič kaj trdno na konju. Kapitan parnika, ki je vozaril po Sirdarji, si je večkrat napravil tole šalo: Ko se je bližal parnik, se je zbralo na obrežju sto in še več kirgiških jezdecev, da bi občudovali mogočno ladjo. Nenadoma je na vso moč zabrlizgala parna piščal, in vsaj tri četrtine jezdecev je ležalo na tleh.² Vendar pa se Kirgiz ne pobije prav nič ter istotako hitro sedi zopet v sedlu. Konji niso podkovani. Nomadi ne poznajo ostrog, pač pa močno načajko. Kônj na paši ne privezujejo, ker je trava prerodka in mora žival popasti precejšnjo ploskev, da se nasiti. Večje črede nadzorujejo pastirji; posameznemu konju pa zvežejo prednji nogi s kratko vrvjo, da ne more uteči ter se le skokoma premika po pašniku.

Ob gotovih časih se na stepi vrše veliki sejmi. Trgujejo največ z živino, ki jo zamenjavajo med seboj ali pa z ruskimi kupci. Obrt se je namreč med Kirgizi prav slabo razvila. Doma izdelujejo samo suknene odeje, kožuhe in kučme, volnene tkanine in preproge iz bičevja; vse drugo kupujejo od Rusov: kotle, z železom obite kovčege, orodje, tkanine iz platna in svile, živila in vse, kar se rabi pri hiši. Pri medsebojnih kupčijah ne rabijo nikaškega denarja, marveč plačujejo vse v blagu: s kamelami, konji in ovcami. Nam se taka kupčija zdi staroveška in smešna; nehote nam prihajajo na misel hebrejski očaki in druga davna ljudstva. Izmodrila nas je pa svetovna vojska: na Balkanu in z nevtralnimi državami trgujemo največ po »zamenjalnem načinu«. — Kirgizi tudi ne poznajo in ne rabijo ne dolgostnih, ne utežnih, ne votlih mer.

K progi so prihajali otroci in psi. Tovariš me je opozoril, da je mnogo dece opečene: »Kotel se prevrne s trinožnikom in krop opari otroka.« Psi prihajajo z namenom, da bi dobili kaj za zobe; vsi so ovčarske pasme; mnogo je pohabljenih. Malo pride v bližino ženskega sveta. Žene ne zakrivajo obraza in se oblačijo zelo preprosto. Dekleta pa so gízdava: nosijo pisana oblačila; glavo jim diči svilena čepica, ki jo okrase tudi z novci ali srebrnimi ploščicami. Spletajo si dolge lase; čim

¹ Schwarz, »Turkestan«, str. 89.

² Istotam, str. 108.

daljše so kite, tem lepša se zdi Kirgizu devojka; med lase si vpletajo tudi konjsko žimo, da postane kita tem daljša; konce kit si olepšajo s pisanimi trakovi in novci. Bogatejše se ponašajo tudi s srebrnimi zapestnicami, prstani, uhani, ovratnicami. Vse to je po kirgiški šegi dovoljeno dekletom, ženam pa prepovedano.

Na neki postaji mi je tovariš pokazal bogato oblečenega moža: »To je ‚sultán‘!« Kirgizi se namreč dele v plemenitaše in preproste ljudi. Prvi so potomci nekdanjih kanov (knezov) in drugih močnjakov; nazivljejo se »sultani«, kar po naše ne pomeni drugega nego »plemeniti«. Pridevek se imenu zapostavlja, prav kakor pri azijskih vladarjih beseda »kan« n. pr. Džingis-kan, Abdulah-sultan. V navadnem govoru pravijo plemenitašem »bele kosti«, medtem ko so plebejci »črne kosti«; podobno kot imajo pri nas grofje in baroni »plavo kri«, navadni zemljani pa rdečo. Kirgizi še sedaj zelo časte plemenitaše, dasi so jim Rusi odvzeli vse oblasti.

Poleg sultanov Kirgizi posebno spoštujejo vse stare ljudi; pri vsaki priliki jih odlikujejo. Celò mlajši brat si ne upa sedeti poleg mnogo starejšega brata, če mu ta ne veli sestri. Hudo počeščenega se čuti mlad Kirgiz, če pri obedu siv starec iz skupne sklede — z neumitimi rokami seveda — zagradi pest mesa ali kaše in mu jo lastnoročno pomaši v usta . . .

V prejšnjih stoletjih so se Kirgizi delili v plemena (orde), toda Rusi so jih razdelili v »okraje«, ki jim načelujejo ruski uradniki, okraje pa v »občine«. Te si same vsaka tri leta volijo predstojnike (župane), ki jih potrjuje, nadzoruje in odstavlja okrajni glavar. Volitve so po postavi seveda svobodne, izvoljen more pa biti le tak župan, ki je glavarju všeč. Davkov plačujejo Kirgizi prav malo: za vsak šotor ali družino komaj 10 K, kolikor je vredna navadna ovca. Če pomislimo, da goji gospodar na stotine ovac, konj in kamel, je ta znesek malenkosten. Vojaščine so Kirgizi prosti, kakor sploh vsi Turkestanci. Ti Azijci bi bili pač slabi vojaki; v vojski bi več škodovali nego koristili. Če beremo v svetovni vojski o »turkestanskih« četah in jezdecih, je to tista armada, ki je pred vojsko bivala v Turkestanu, jezdecii so pa oni Kazaki, ki so se bili preselili v Osrednjo Azijo. Azijce uporabljajo v zaledju kot delavce.

Zanimivo je s o d s t v o med nomadi.¹ Kakor župane, volijo Kirgizi tudi lastne sodnike, da razsojajo po starih šegah in navadah, ki se zelo razlikujejo od naših. Če kdo ubije moškega, mora

¹ Istotam, str. 61—63.

sorodnikom ubitega plačati »kun«, t. j. tisoč ovac ali 100 konj ali 50 kamel; kdor umori žensko ali sužnja, plača pol kuna. Sultana cenijo na 7 navadnih mož, ubijalec torej plača 7 kunov. Moža, ki ubije lastno ženo, otroka ali sužnja, nič ne kaznujejo, ker je — škodo prizadejal samo sebi. Kdor je ukradel kamelo, konja ali ovco, mora poleg ukradene vrniti še dve lastni živali. Posebnost kirgiške sodbe je ta: Če kazni ne more plačati hudodelec sam, jo morajo plačati sorodniki, oziroma vas, občina ali rod. Vlada je v celoti potrdila tako sodstvo. Le hujša hudodelstva razsojajo po ruskem državnem pravu, n. pr. veleizdajstvo, upor proti državni oblasti, zavraten umor in rop, manjše prestopke, kakor telesno poškodovanje, razžaljenje časti, goljufijo in tatvino, pa kaznujejo domači sodniki, navadno starejši, izkušeni možje, ki niso nikamor hodili v šolo in so si juridično znanje pridobili med narodom. Kazni so te-le: Za majhne prestopke terjajo suknjo ali kožuh, za malo večje še konja povrhu; za ukradeno stvar je treba vrniti trojno vrednost; za hujše prestopke (goljufijo, nasilje) zahtevajo 9 ovac, goved, konj ali kamel; telesne poškodbe cenijo na desetino do tretjine kuna; kdor pred sodnijo krivo priča, ga pretepejo z biči ter izženo iz občine. Kirgiški sodniki so na glasu kot pravični, nepristranski možje, da jih spoštujejo domačini kakor tudi Rusi.

*

Hiteli smo dalje in dalje. Vročina je naraščala; kar puhtelo je od tal, kajti zelenja v tej pustinji je bilo prav malo, rjavi pesek pa je odbijal toplotne žarke.

Praden smo dospeli do postaje Turkestan, sem zagledal na ravnini prvega o s l a , znanega sivca, ki mu po krivici jemljejo čast. »Asjól, asjól!« sem zaklical tovarišu. Poučil me je, da je v južnih pokrajinah med stalno naseljenim prebivalstvom teh živalic prav dosti, da so jako vztrajne, razmehroma zelo močne in skromne. In res: čim bolj smo prodirali na jug, tem več jih je bilo. Ponekod so se pasli, drugod so prenašali tovore ali pa so jezdecii sedeli na njih. Nomadi jih prvotno niso redili; pozneje so jih nekaj kupili od Sartov; v gospodarstvu jim pa le malo koristijo. Zato so tudi zelo poceni, po 10 do 30 K.

V neki kotlini zagledamo kirgiško selo z 20 šotori. Tovarišu izrazim dvom, da bi mogla vlada prešteti nomade, ker se Kirgizi strašno boje vsake štetve. Odgovori mi: »Res je, da nomadi glede sebe utaje, kolikor morejo; so pa otročje preprosti, da o sosedih povedo vse po pravici, ne samo, ko-

liko šotorov ima kdo, ampak izdajo tudi natančno število živine; zato so statistični podatki dokaj zanesljivi. Štejejo pa šotore in živino vsaka tri leta.«

Poleg proge se vidijo ponekod večje razvaline. Tovariš mi je razlagal, da so bile to stare trdnjave, ki so jih Rusi razbili (1860—1865). — Nekje mi je mentor pokazal razrit, strm breg: »Tod so kopali cement, ki je pa bil premehak; zato so s kopanjem prenehali.«

Solnce je stalo že skoraj v nadglavišču, ko smo dospeli do zelenice in postaje *Turkestan*. Prijetno iznenadijo potnika v brezkončni puščavi gozdiči visokih zelenih topolov; sredi oaze pa se blesté bela poslopja večjega mesta (15.000 prebivalcev). Turkestan se nazivlje ta kraj že od nekdaj. Mesto pa svojega imena ni morebiti prejelo po deželi, ampak nasprotno: Ko so Rusi od severa in vzhoda prodirali v pokrajino in so dospeli do te trdnjave, so mislili, da se »Turkestan« imenuje ne samo kraj, marveč tudi dežela; kajti domačini pokrajinam niso naredili posebnih imen. Hiva in Buhara n. pr. sta pri domačinih samo imeni mest; Evropejci pa z isto besedo zaznamujejo tudi samostojni kneževini. Tako je mesto Turkestan posodilo ime oni veliki generalni guberniji, ki je dvakrat tolikšna kot avstro-ogrska monarhija in ki se širi od Kaspiškega morja mimo Perzije in Afganistana do južne Sibiriije. Tej pokrajini pravijo tudi »Ruska Srednja Azija«, kar se popolnoma krije s pojmom: Ruski Turkestan. Na podoben način je prejela svoje ime tudi Sibirija; neizmerne pokrajine, ki prej niso imele nikakega zaznamovanja, so Rusi krstili na ime glavnega mesta ondotnih Tatarov: Sibir.

Turkestan je od postaje oddaljen uro hoda. Z vlaka se prav lepo vidi na mesto, ki sestoji iz majhnih ilovnatih poslopij. Ponekod so še pustili zidovje nekdanje trdnjave, ki pa nima nikakega pomena v današnjih časih, ko se cement in beton rušita v prah pod pritiskom mnogokalibrskih granat. Rusi so mesto zavzeli l. 1864. brez hudega boja. Turkestan je tudi znamenita mohamedanska božja pot. Sredi mesta se namreč dviga velikanška mošeja; široka fasada z mavriškim lokom je nenavadno visoka; ob strani jo podpirata dva vitka stolpa; mošejo krasi več melonam podobnih kupol. To je grobnica (mavzolej) nekega šejka iz 12. stoletja, največjega srednjeazijskega »svetnika«. Kirgizi ga časte kot narodnega patrona in romajo v procesijah na njegov grob. Sven Hedin, ki je potoval po teh krajih, pravi¹ o mestu: »Turkestan

¹ »Durch Asiens Wüsten«, str. 8.

je razpadlo, nezanimivo mesto... Kakor drugod v orientu, se tudi tu zavedamo otožnega vtisa: starim spominskim stavbam se čudimo vsled njih krāsote in velikosti, novodobna poslopja pa so revne ilovnate koče z napol podrtimi strehami; med kočami se vijejo ozke, zakrivljene ulice.« — Ko sem zrl na mesto, se mi je zdelo, da gledam šolsko sliko puščavske zelenice: Krogiškrog rjava peščena pokrajina, sredi nje pa zelen otok z belim zidovjem in pritličnimi hišami. Motilo me je, da so mesto datljevih palm zavzemale visoke platane in topolovi gozdiči; tudi mošeja se mi je zdela za tako sliko preogromna, minareta previsoka.

Kraj kolodvora sem ugledal nekaj valjastih posod iz pločevine, podobnih gazometrom ob plinarinah. Ni se mi zdelo verjetno, da bi tod proizvajali svetilni plin v toliki množini. Vprašam starega, v vseh strokah izkušenega tovariša. »To je ‚nječ‘!« me poučuje. Ko vidi, da ga ne razumem, sili vame: »Vi ne veste, kaj je ‚nječ‘? Ali pri Vas ne kurite z njo?« Tedaj se mi je posvetilo: »Nafta,¹ neočiščeni petrolej!« Ker na Ruskem primanjkuje premoğa, nafte pa preostaja, kurijo lokomotive v južnih pokrajinah in v Turkestanu z nafto; taka kurjava je baje prav poceni.

Kolodvor je prostorna, jako čedna stavba v mavriškem slogu. Daljšo »ostanóvko« smo porabili za kosilo. V dolgi dvorani so stale belo pogrnjene mize, v kotih pa tropične rastline: elegantna velikomestna restavracija sredi puščave! Tudi obed ni zaostajal za evropskim kosilom. Zanimalo me je, ko sem videl v omari poleg točaja steklenice najboljših tujih vin z napisi: Marsala, Malaga, Bordeaux, Moselwein; pil jih sicer ni nihče, v zalogi jih imajo pa vendarle. V točilnici so izpili mnogo — piva. V zadnjih letih se je pivo križem carstva zelo razširilo, najbrž pod vplivom Nemčije in Amerike.

Na peronu sem pogledal na toplomer; kazal je 40° Celzija. Pa je tudi žehtelo kot v peči; solnce je pripekalo na tlak, da je kar žarelo od kamenja. Odleglo mi je, ko se je vlak premaknil in je nastalo nekoliko prepaha.

Na postaji nas je ogledovala množica ljudstva. Tovariš mi je kazal: »To je Kirgiz, to je Sart.« Dejal mi je, da ni težko ločiti turkestarskih narodov; ne samo, da so Kirgizi drugačne telesne zunanosti kot Sarti, se narodi ločijo še prav posebno po noši, ki se je krčevito drže. Tod prebivajo še Kirgizi, kakor tudi na stepi med Turkestanom in

¹ Svoj pridelek imenujejo Rusi »njeftj« (rod. njeftji, samostalnik je ženskega spola), kar nam zveni tuje, ker smo preveč vajeni trgovaškega mednarodnega izraza: nafta.

Taškentom. 20 km pred glavnim mestom pa se prične velika taškentska oaza; tam prebivajo že Sarti, ki so si torej izbrali boljši del, rodovitne pokrajine, medtem ko so Kirgizom¹ prepustili stepo in puščavo prav do vrat Taškenta, »turkestanskega Pariza«.

Ker se poslavljamo od Kirgizov, o njih samo še par besedi.

Kirgizi so veja turko-tatarskega debla in govorijo čisto turško narečje, ki se v njem nahaja prav malo tujih besedi. V starih časih so bivali onkraj nebotičnih gora v Mongoliji. Ko so se Kitajci začeli širiti, so potisnili turške rodove v sedanji ruski Turkestan, odtod so se morali pa Indogermanci umakniti v Evropo. Drugi narodi so se sčasoma ustanovili; samo Kirgizi — pa tudi ne vsi — še vedno prehajajo iz kraja v kraj. Tudi oni bi se stalno naselili, ko bi dobili primerno pokrajino, ko bi jih nerodovitna stepa ne silila, hoditi od pašnika do pašnika. Ustanovili so se pač v toliko, da se selijo v zakonitem redu, po strogih postavah, ki so si jih dali sami in pa — vlada. Zdi se pa, da je bilo v starih časih nomadov več nego sedaj; vsled neugodnega podnebja se je stepa poslabšala in mnogo Kirgizov se je pomaknilo v gorovje, kjer so si zgradili stalna bivališča. Hribovci se imenujejo »Črni Kirgizi«, ker nimajo plemenitšev in so temnejše polti kot pa stepnjaki.

O pokrajini med Turkestanom in Taškentom ni, da bi govoril. Čudno, da v tej puščavi bivajo ljudje, ko je zemlja tako izsušena, da nisem opazil črede kamel, ker jih nisem ločil od rjavega peska. Izvzeti moram okolico reke Aris, ki se izliva v Sirdarjo. Krog postaje Aris je nastala večja naselbina. »Tod se bo odcepila južnosibirska železnica,« mi je razlagal sosed. »Predpriprave so že dovršili. Zvezali bodo s Taškentom pokrajini Sjemirječe (največje mesto Vjernij) in Sjemipalatinsk. Nekaj sveta je ondi zelo rodovitnega in živine je tamkaj obilo. V južni Sibiriji je tudi mnogo bogatih rudnikov.« Pravil mi je, da njegov sin služi v Barnaulu kot inženir in hvali ondotne kraje. »Sibirijo moramo še drugič odkriti; svet ne ve, kako bogata je ta dežela.«

Solnce je pripekalo, da mi je znoj kapal z lica; tolažila pa me je zavest, da se ne zvečeri, ko se bom že sprehajal po drevoredih glavnega mesta.

¹ Pravijo (Schwarz, »Turkestan«, str. 14.), da je beseda »Kirgiz« sestavljena iz »kir« = stepa, na kateri ob času deževja raste trava, in »kis« = seliti se. Sami se nazivljejo Kazake in »Kazak« tudi pomeni človeka, ki se vedno seli. Obe imeni torej značita »preseljevalni narod«.

Preden vkorakamo v Taškent, še nekaj o vplivu turkestanskega podnebja na ondotne prebivalce.¹

V Srednji Aziji gospodari poleti silna vročina; toplomer kaže v senci do 48° C; vročina preseže temperaturo človeškega telesa za 11° C. Pozimi pa nastopi ponekod silno hud mraz, da so opazovali v ravnini že 30° C pod ničlo. Podnebje v Turkestanu je torej skrajno celinsko.

Posebno mrzlo je pozimi v »slanih stepah«, po zelenicah pa je ob istem času mnogo topleje. Prirodni pojav temelji na tem-le dejstvu: Če zmešamo v posodi sneg in sol, se temperatura zniža izdatno pod ledišče. Isto se zgodi v stepi: sneg nalletava in se pomeša s slano plastjo zemeljskega površja. Tudi domačini pripisujejo občutni zimski mraz slani puščavski skorji. Nasprotno pa se poleti pesek in skalnata tla silno segrejejo; tujcu se zdi, da se nahaja v zakurjeni peči; razbeljeno kamenje se čuti skozi najdebelejše podplate. Domačini so ugotovili »vremensko pravilo«, da bo le tedaj bogata letina, ko morejo že v maju isti dan trikrat zaporedoma na trdo skuhati jajca v vročem pesku. Kovin, ki leže na solncu, se ne sme nihče dotakniti z golo roko, da se ne opeče. Ob vročih poletnih dnevih se konjski gnoj na kamnitih tleh užge kar sam ob sebi.

Vlažnost ozračja pa je nezatna. Dežuje samo pozimi, deloma tudi spomladi, plohe poleti so pa silno redke. Če je gostota prebivalstva sorazmerna z vlago, predpogojem vsega rastlinstva, more Turkestan prerediti razmeroma le malo ljudi, kar je tudi res. Polje namakajo le s pomočjo umetnih jarkov. Ni čuda, da se je vsa zemlja, kar je niso umetno namakali, spremenila v nerodovitno puščavo ali v stepo, ki se le ob deževju prevleče s slabim rastlinstvom. Izvzeti moramo obljudene zelenice, ki pa tvorijo samo dva odstotka celega Turkestana; 98 odstotkov zavzemajo puščave, stepe in gorovja. Oaze dobivajo zadostno množino vode le z gorovja, odkoder pritekajo reke. Ko bi ne bilo Pamirja in Tienšana ter njih izrastkov, bi bil ves Turkestan puščava brez vode, brez rastlin-

¹ Franc pl. Schwarz, rodом Bavarec, je stopil v rusko službo; namestili so ga kot astronoma na zvezdarni v Taškentu in ravnatelja vremenoslovnega zavoda v Turkestanu. Kot tak je 16 let preživel v Ruski Srednji Aziji (1874 do 1890), večkrat prepotoval celo gubernijo, sestavil natančne podatke vseh meteoroloških postaj — izprva jih je bilo 27, opremljenih s preizkušenimi aparati; kesneje so jih iz varčnosti skrčili na polovico — in rezultate priobčil v obširnem delu: »Turkestan, die Wiege der indogermanischen Völker«, str. 529—584. Iz tega znanstvenega spisa povzamem le najzanimivejše podatke.

stva in brez življenja. Za turkeštanskega kmeta je vsled tega zima zelo važna, poletje pa brez pomena. Čim več pade pozimi na gorah snega, tem več bo priteklo poleti v ravnino vode, tem boljša bo letina. Zima brez snega pomeni za ondotnega kmeta isto kot za našega kmeta poletna suša.

Za prihodnost Turkeštana je odločilnega pomena, da mnogo več vode iz rek in jezer izhlapi, kot se je pa vrne. Zato bo dežela, ki je že danes povečini puščava, postala še nerodovitnejša; pustinja se bo še razširila, zelenice se bodo skrčile. Res, da si vlada mnogo prizadene, da bi nekatere pokrajine kolikor mogoče kultivirala, posebno še taškentsko zelenico, okolico Samarkanda in Sjemirječe, koder je nastalo mnogo novih naselbin. S tem pa, da gotovim odsekom umetno dovajajo vodo, jo odtegujejo domačinom in njih zelenicam; kolikor na enem kraju pridobe obdelanega sveta, ga drugod izgube še več. Zato pa Turkestan gospodarsko nima bodočnosti, marveč mora brez-pogojno propadati.

Zdelo bi se komu, da velikanska razlika med poletno vročino in zimskim mrazom kvarno vpliva na človeško telo. V spomin nam sili Vzhodna Indija, kjer poleti nikakor ni tako vroče kot v Turkeštanu, kajti Indijo od treh strani obdaja morje in vrhutega ravno poleti največ dežuje. In vendar, kako težko se Evropejci privadijo indijskega podnebja, koliko jih tamkaj pomrje! Saj je tako podnebje celo hrabre in krepke domačine izpremenilo v strahopetne in slabotne Inde. Turkeštansko podnebje pa ne samo ni škodljivo, marveč je naravnost zdravo; domačini se v takem podnebju prav dobro počutijo in dosežejo visoko starost.

Temu je predvsem vzrok nenavadno suh zrak. V popolnoma suhem zraku bi namreč človek vzdržal nekaj časa tudi tedaj, ko bi temperatura znašala 100° C; ko bi pa v takem prostoru izhlapel samo kozarec vode, bi človek takoj poginil. Če vročina narašča, izhlapeva koža izredno hitro; izhlapevanje pa povzroči, da se telo izdatno shladi. Ko bi se kdo pri 48° C docela razgalil, bi ostala koža vendarle hladna, dotičnega bi celo pretresal mraz. Ko bi ozračje v Turkeštanu vsebovalo toliko vodnih hlapov kot v Indiji, bi pa ljudje trumoma mrli.

Drugi vzrok, da taka vročina telesu ne škoduje in da se ne razplodé nezdravi bacili, je pa neprimerno hud zimski mraz. Po drugih tropičnih krajih je temperatura tekom leta skoraj vedno enaka; zato se miazmi hitro plodé in širijo se kužne bolezni; Evropejci ne vzdrže takega podnebja. V Turkeštanu pa silni mraz pomori bacile

po stoječih vodah in nezakurjenih stanovanjih ter človeka osveži, da ne obnemore vsled vročine. Seveda se takemu podnebju ustavlja le krepak organizem, slaboten pa dostikrat podleže; Turkestan ne prija vsakemu Evropejcu.

Kako vpliva tako podnebje na domačine, kako na priseljence?¹

Predvsem mladina telesno in duševno hitro dozori. Najbolj se to opazuje pri ženskah. Šetnajstletno dekle je dostikrat podobno tridesetletni dami, žena tridesetih let pa je že stara, ovenela, po naših pojmih: grda. Evropejci v teh krajih zgodaj osive ali pa postanejo plešasti. Vročina pospešuje — debelost, česar bi marsikdo ne pričakoval. Obilni so posebno domačini; kdor je količkaj imovit, se ponaša z zaokroženim trebuškom. Debelušne ljudi smatrajo za imenitne. Suhih, slokih Sartov je prav malo.

Posebno vpliva vročina na značaj prebivalstva. Vsi Azijci so izredno neobčutljivi in ravnodušni, naj jih zadene karkoli. »Osebnost sem se prepričal,« pripoveduje Schwarz, »da je stoična ravnodušnost Azijcev le posledica podnebja. Kajti tudi sam sem končno postal tako len, da se nisem zanimal za nobeno stvar in da bi brez zunanje povoda ne bil imel niti toliko energije, da bi se vrnil v domovino. Najhujše udarce sem prenašal z največjo hladnokrvnostjo in postalo mi je popolnoma vseeno, kaj se po svetu vrši. Kakor meni, se je godilo vsem drugim starim priseljencem. Večina ni imela nikakega veselja do dela, niti zabavati se niso hoteli več. Navzeli so se mohamedanskega načela, da je stati bolje ko hoditi, sedeti bolje ko stati, ležati bolje ko sedeti, umreti bolje ko živeti.«

O solnčarici se v Turkeštanu malokdaj sliši, pač pa o kapi na srce in na možgane. Prvi generalni gubernator, pl. Kauffmann, je umrl, zadet od kapi, istotako drugi, Černajev. Vročina priseljencem krati spanec, da dneve in dneve ne zatisnejo očesa, ali pa jih nasprotno uspava, da niso sposobni za nikako delo. Marsikoga boli glava. Splošno postanejo Evropejci v Turkeštanu zelo razmišljeni in večinoma jih zapušča spomin.

Izmed bolezni Evropejca najraje napade mrzlica. Pač ga ni v Turkeštanu priseljenca, ki bi parkrat na leto ne imel te bolezni. Čudno je pa to: čim dalje kdo živi v Srednji Aziji, čim bolj se privadi podnebja, tem občutljivejši je glede mrzlice. Izprva pomaža kinin; sčasoma se pa telo zdravila tako navadi, da tudi večje množine kinina ne učinkujejo. K sreči ta bolezen ni smrtnonevarna; le

¹ Schwarz, istotam, str. 530 sl.

malokdo umrje vsled mrzlice.¹ Pojavi se pa mrzlica največkrat tam, kjer je mnogo stoječe vode. Zelo nevarna so rižna polja; zato je vlada prepovedala saditi riž krog večjih mest.

Gorje pa jetičnim! Kdor s to boleznijo pride v Turkestan, ga kmalu spravijo pod rušo. Ni pa menda slučajja, da bi kdo zdrav prišel v Srednjo Azijo in tukaj zbolel za jetiko. Zdi se, da v teh krajih bacili jetike izven človeškega telesa ne uspevajo, bodisi vsled vročine, bodisi vsled suhega zraka, ali pa jih zamore mrzlični bacili. Pogosti pa so slučajji, da kdo, vrnivši se iz Turkestana, doma zboli in umrje za jetiko.

Največ ljudi umrje v Srednji Aziji vsled črevesnih bolezni. Vzrok temu je slaba pitna voda in nezmerno uživanje svežega sadja. Zelo nevarno je, piti neprekuhano vodo; da le nekaj časa stoji na gorkem, se zaredé v njej škodljive bakterije. Voda v Turkestanu je nevarna celo domačinom; raz-

¹ Leta 1883. je izmed 22.849 za mrzlico obolelih umrlo samo 19. Schwarz, istotam, str. 537.

vijejo se med njimi posebne »narodne« bolezni, ki se tujcev navadno ne primejo; priseljencev pa se rada lotita vnetje čreves in trebušni legar.¹

V zdravstvenem oziru bi morala vlada še marsikaj zboljšati. V Turkestanu deluje sicer nekaj evropskih zdravnikov in zdravnic, tudi so po večjih mestih ustanovili vojaške lazarete, toda zdravstvo je še v povojih. Priseljenci se zatekajo k zdravnikom in bolnišnicam, domačini pa, kot verni moslimi, se v resni bolezni zanašajo na Allaha; on že ve, kdaj mora koga poklicati k sebi; kakor je komu usojeno; če pa je Allah sklenil, da človek umre, je nepotrebno, celo brezbožno, njegovi volji se ustavljati z zdravili.

¹ Vojak-invalid piše o slovenskih ujetnikih v Turkestanu: »Zmeraj sem molil, da bi me Bog obvaroval tiste hude bolezni, ki je tako strašno podirala naše vojake; ta bolezen, ki je naše tako morila, je legar. Veliko se jih je preselilo na oni svet... Tudi mene se je lotila; štirinajst dni me je mučila. Jest nisem mogel nič; bil sem tako suh, da nisem bil podoben človeku.« (»Slovenec«, 7. febr. 1916.) (Dalje.)

Otroci plešejo.

Otroci plešejo . . .

Nožice vrté
se čez bele stezé,
s cvetjem nastlane,
v kraje neznane;
srce je odprlo
duri skrivnosti:
prihajajo gosti,
čarni gosti,
biserne zvezde
s čarnimi cveti,
božje oko
sred modrine se sveti
in bele steze
v nebo drže.

Otroci plešejo,
radosti doné —

Starčki plešejo.

Starčki plešejo . . .

Beli lasjé
valovijo na rame.
Burno srce,
temno srcé
jim prepevati jame:
»O teža nadlog,
o slásti ve vroče,
o trdi Bog,
o dobri naš Oče,
o morje strasti,
o vir modrosti
mi vaši gosti —
večni gosti! —
Kaj so ugasle zvezdé?
Kam potí drže?«

Starčki plešejo,
srca jim ječé —

France Bevk.

Doma.

Stanko Majcen.

Kazimir je prišel domov in ni našel tega, kar je pričakoval, kar si je obljubljal že na Dunaju zadnje dni pred odhodom, ko je hlastal s kovčegom, hitel z nakupovanjem ljubih malenkosti in se mu je že skozi šumo nesmotrnih opravkov pomenljivo in gorško bleščal daljni dom.

Ona je bila doma, njegova mati. Kako da se niti spomin nanjo ni ublažil, je pomislil Kazimir — in jo živo ugledal pred seboj.

Stopila je v sobo, ki jo je bila pripravila njemu za počitniške mesece, ozrla se je z dopadenjem najprej po postelji, s svežim perilom postlani, po pohištvu, blestečem in oprášenem, po preprogi, ki

mu jo je položila pred posteljo — po vsem, kar je v jutranjem solncu tega tihega, samopozabljenega domovanja pričalo, da ji sinov obisk pomeni praznik.

»Kdaj se bo možila Mana?«

Kazimir sam je osupnil. Tako brez zamude, brez odlašanja in naravnost še sam ni nameraval spregovoriti z materjo o tem, kar je bila izključno zadeva njegovega srca, odkar se je vrnil.

»Tedaj, kdaj se bo možila Mana?« je ponovil, ko je sprevidel, da vprašanja ne more preklicati.

Mati je pomislila. Kazimir je dobro videl: ni morda štela mesecev in dni, da bi mu odgovorila

kolikor moči točno. Neglede na čas ji ni bilo lahko, odgovoriti na to vprašanje.

»Tedaj...«

»Kadar bo hotela.«

Mati se je nasmehnila. Briljanta v uhanih, darilo dvajsetletnega očeta, sta vzblestela kakor globoke, spreminjaste oči, oči brez srca in gorkote. Oče je bil že davno mrtev. Dokler je živel, so sijali uhani, dar njegove ljubezni, njegovega velikega, dobrotnega srca, v materinih ušesih kakor dvoje malih solnc, ki nimata drugega poklica, druge vere, nego goreti, poživljati, krepiti. S tistim trenutkom, zares prečudno, s tistim trenutkom, ko so se očetu zaprle oči, sta ugasnila uhana. Še sta vzbujala pozornost ljudi na večernih zabavah, na plesih, v gledišču, še sta mikala in vabila oči, ali to je bil mik, to je bila vada za brezsrčno, brezdobrotno množico, ki meri briljante po karatu, človeka po tisočakah in ljubezen po odstotkih.

»Pa saj se je že hotela...!«

»Kdo...?«

»Mana; saj se je že hotela možiti.«

Mati se je spustila v naslonjač, v očetov naslonjač, v katerem je rajni preživel polovico svojih večerov. V njem je pokadil mnogokatero drago smotko, pomolčal mnog dobrodejen molk, povedal pa tudi mnogokatero lepo, v srce segajočo besedo. Bil je zgodaj star mož, merovit, strog mož, ki ni prizanašal, ki pa je v vseh položajih našel žarek oživljajoče milosti. Ne svoje milosti. Kazimir je to čutil že kot šestleten deček. Oče ni ničesar odpustil. Sam človek, je le posredoval. Odpustila se je, če se je mogla, stvar sama.

Mati se je spustila v naslonjač in obzirnosti proseč smeh ji je zaigral okrog usten. Bila je lepa žena, ena tistih neizprosno lepih žen, ki jih ne uniči ne starost, ne izkušnje, ne bridkost, ne šminka. Brez globjega gledanja hodijo take žene skozi življenje, ne spotaknejo se nikoli, ker so z mislimi vedno na površju. Kadar pa spregovorijo, čutiš, da bi bila tisto lahko rekla tudi strežnica, hišnica, branjevka, kraljica siamska... Srca takih žen se ne trgajo nikdar. Ko so štirideset let stare, so jim srca okrogla, gladka in cela kakor ob petnajstem rojstnem dnevu. Tistih besed, tistih pogledov, tistih molkov, ki so kosi srca, živa, rdeča vlakna srca, take žene ne poznajo. Samoohramba jim je prvi zakon, drugi pa vpliv...

»Dragi moj Kazimir, kar se Manine možitve tiče, mislim, da mi ne boš kratil ugleda, jemal ingerence, postavil me takorekoč pod kap, ko se v hiši, moji hiši gode važne stvari. Kajpak, tudi me ženske smo samostojna bitja. Vsaka zase smo

mного bolj nego vi moški, ki mislite vedno le kolektivno, v interesu vseh in se niti ne zavedate, da niste ‚jaz‘, da niste osebnost. Vsaka ženska je osebnost. Niti dvema ne ugaja isti mož. In če se govori, da ga ljubita obe, vendar ni isto. Ta mu je naivna ljubica, ona temni demon, tudi sestre se najdejo med njimi. Mož pa je mož, sam s svojo edino funkcijo... Toda to so postranske stvari. Tedaj moj namen je bil in še je, Mano omožiti tako, kakor je prav; to se pravi, dobi naj moža, ki je njenemu srcu po godu, pa tudi nam, njeni obitelji, naj ta mož ne hodi na pot. Tak junak se seve ne najde lahko. Prestiž rodbine... govorim kakor velesila, čeprav sem revnega rodu, kakor je bil tvoj oče... Pa ne, kadar se v hiši nabere imetje, kadar ime dobi glas in leže na vse, kar je našega, nekak blesk kulture in blagostanja, treba, da se sprijaznimo tudi s takimi izrazi... Tedaj prestiž naše hiše zahteva, da se priženi vanjo cel mož, mož olike in imena, kvišku stremeč, obetajoč kariero. Tvoj oče —«

Kazimira je zbolelo pri tej besedi —

»Tvoj oče, kakor je bil preprost, je z najpozornejšim, najčujnejšim in najstrožjim očesom duše pazil na to črto, kvišku stremečo črto hišne slave takorekoč. Sam je rastel od leta do leta, pridobival na ugledu in sredstvih, dokler mu naposled ni bilo nič več nemogoče. Povsod z vsem — to je bila njegova slovita vseprisotnost v uradu, pri javni upravi, v politiki, pri narodnem delu. Da ne pozabim žlahtnega srca, ki ga je imel do svojcev. In, verjemi mi, ni mu bilo vseeno, kako se razvijaš ti. Za malih nog, nekako do enajstega, dvanajstega leta si mu bil prešibek, preženski, prenežen. Ni te rad videl v tistih pol deških, pol dekliških oblekah, v katere oblačimo fantiče. Ali okrog dvanajstega leta, dobro se spominjam, viharna pomlad je bila takrat, nobene obleke nisem mogla znositi, ker je zdaj sijalo solnce, zdaj se je ulila ploha, zdaj milo grel zrak, zdaj treščil vihar med hiše — torej takrat si se mu nenadno ‚popravit‘. Ne vem, kaj je bilo vzrok tej spremembi. Mislim, da je bil naravni razvoj. Tvoj oče mi tega ni hotel priznati. Postal si mlad mož iskrega očesa in blestečih oblik, na oči je rastla v tebi mlada nebrzdna moč preko vseh jezov... Očetu je bilo to vseč, mene si na tihem žalil. Ali z leti si se unesel, no in... O čem sva pravzaprav govorila?«

Mati se je uslužno nasmehnila skozi okno, kakor se je uslužno nasmehnila skozi okno, kadar se ji je v družbi odličnih gostov pretrgala nit zabave in je bilo treba previdno poiskati ubegli konec...

Tudi Kazimir je zrl skozi okno. Priznal si je, da mati zna govoriti, ali obenem si je rekel, da je take besede slišal že tisočkrat. Da tej ženski ne morem priti do živega! si je očital nestrpno, vstal in zakorakal po sobi.

»Očeta ni več, to je res...« je rekla mati in se strmé ozrla v sina, v njegovo veliko, pretečo postavo, v njegov samodržni, gospodovalni korak. Kako naglo zraste iz sina mož, iz moža oče, če je mož, če je oče umrl, si je priznala strahoma; pa tudi ona ni izdala svojih dozdevkov, tudi ona je molčala.

»Tedaj hčer hočeš vsekakor omožiti...?«

»Vsekakor...!«

Materi se je globoko užalil obraz, na občutljivem mestu občutno zadeta, se je skoro zardela nagnila v stol in spustila roke po naslonih.

»Ali sem trinog? Najdeta naj se sama, le za priložnost, le za izkušnjava ji hočem poskrbeti, skrbim neprestano.«

»Ali je mlad?«

»Ni več tako mlad po letih...«

Kajpak po srcu, je grenko pristavil Kazimir pri sebi. Ženske še vedno mislijo, da se moškim ne stara srce.

»Ali je uradnik?«

»Tajnik pri deželni vladi. Njegova mati je rojena... Oče bančni ravnatelj, brat pri mornarici. Dolgo ga je gledala po strani, ker ji je bil previsok, preodliččen, pre - vsesveten, kakor je rekla. Zdaj, mislim, zdaj se več ne upira, vsaj brezpogojno, načelno takorekoč ne več...«

Kazimir se je ustavil pred steno. Tako ne pojde naprej, sam pogledam k njej, je sklenil in se okrenil.

»Ali je Mana v izbi?«

Mati je vstala velikostno, neponižano, neodpuštljiv smehljaj na ustih.

»Mislim, da sem ti povedala vse in da mi ne boš ugovarjal...«

Manina izba je bila malodane najmanjši prostor v hiši. Komaj tolika, da si se udobno okrenil v njej, se je z enim samim oknom razgledavala po razsežnem vrtu, po travnikih in gozdovih ter mor-skozelenem pogorju okolice. Solnce ni v njej ugasnilo nikdar. Pohišstvo je bilo vse rumeno. Rumeno je bila pogrnjena postelja, z rumenimi svilnimi traki zataktnjena, rumene so bile svilene španske stene, ki so zaslanjale umivalnik in zrcalno mizico, svilnat in rumen ves tisti drobiž, ki so ga dekličje izbe polne, o katerem pa ni moči povedati, čemu da je. Rumeno in svilnat je bil celo trak, Mani okrog vratu povezan in poredno zavozlan.

Mana je »tičala« v omari, v dolnjem predalu; to se pravi, do pol života je bila zakopana v škatlah različnih oblik in velikosti, v papirjih, v zvezkih, v šari, ki ji ni imena, ki ima le pomen, vsaka svoj skrivnostni, sladki pomen in spomin. Prebiralala in urejevala je pisma.

Ko je Kazimir vstopil, je presenečeno zaloputnila predal in omaro ter se zasačena vrgla na zofo, v globoki stenski kot. Skoro zardela je po okroglih licih, po bradici, beli sicer ko mleko. Kako zelo je podobna očetu, če je v zadregi, je pogrelo Kazimira in naglo je prisedel k njej na zofo.

»Ali pisma prebiraš?«

Mana si je pokrila usta z rokami in ga široko in odkrito pogledala iz oči, ki so se hkratu prešerno, zadovoljno in mično smejale. Te oči so mu priznale široko in odkrito ter z veliko vnemo: Da!

»No, tedaj,« se je silil Kazimir, da bi pričeti pogovor odvrnil od resnosti, svečanosti, ki je nista nameravala ne on, ne ona. »Kakšna so pisma, koliko glav šteje literatura?«

»Tri velike, dve mali,« se je nasmejala Mana in hitela pospravljati z zofo, z mizice pozabljene ostanke svojega bogastva. Pisma je delila po njih izvoru in vrednosti, mogoče tudi po priliki, ob kateri so bila pisana, po ognju, ki se je razodeval v njih. Dvoje pisem, z modrim trakom povezanih, je bila skrila v kot zofo.

»Preljuba moja Mana, ali je močitev res že tako blizu?«

Tudi tega stavka ni hotel Kazimir povedati z resnobo. Ali nehote mu je drhtel glas, in čeprav mu je bilo zoprno, se je sam sebi zdel neznosno očetovski ta hip.

»Kaj me briga — ali meniš, da je to moja skrb?«

Mana ga je s samim glasom, s katerim je rekla ta stavek, rešila vseh nadaljnjih in neradovoljnih očetovskih čuvstev. Položaj se je spremenil, Kazimir sam ni vedel, zakaj in kako, kakor hitro je Mana spustila roke in odprla ustne.

Te ustne so bile nepopisno fino urezane, na sredi so krepko kipele narazen, dvema češnjama podobne, ki se sočne in napete dotikata komaj na obodu, ter se v kotih poskrile v dve nadvse dražestni jamici. Kakor je Mana premaknila ti jamici, se je premenil ves obraz. Oči, svetle in široko odprte kakor dvoje velikih, razcvelih rož, so le živo in krepko potrjale, kar sta bili pravkar že nakazali poredni jamici.

Ali je oče, ali je mati? se je vprašal Kazimir in jo gledal motreč in obenem osupel. Sestri

je bilo to poletje sedemnajst let. Časi, ko sta bila žogo, slepomišila, vlekla glavo ali rep in si delila barve, niso bili več res. Bila je ljubljenska očetova, v neverjetnem bogastvu rdečeplavih las, z lici, ki so se, od solnca temno zagorela, zdela očem pravcata slaščica, z rokami, golimi do komolcev, tako mehki, da bi jih gladil in božal, poljuboval in čuval, nemočne, kakor so se zdele pač zavoljo svoje lepote, dan in noč in še in še. Sam brat jo je zavidal vsakomur razen očetu. Pozneje seveda so tekali v šolo, drsali ali se vozili po ledu ž njo tudi drugi, zlasti njegovi sošolci, ali skrivna bolečina, ljubosumna ljubezen je ostala v njem kakor ost, ki nikdar ne spi.

Ta pa, ki je sedela zdaj kraj njega in brezprimerno razkošno kihala v roke, v robec, kihala iz oči, skozi prste rok, je bila vse prej nego njegova. Bila je »vse - svetna«. Kazimir se je domislil izraza, ki ga je rabila o svojem »najnovejšem« ženinu, in čudil se je, da je primeren tudi njej.

»Tedaj možitev je postranska reč...?«

»Postranska ravno ni, pa ali misliš, da je poglavitna? To je že tretji, veš. Prvi — ne govorim rada o njem. To so njegova pisma. Samo dvoje jih je. Z modrim trakom jih imam povezana, njegova barva je modra. Modro je nebo, modra je nedolžnost, mislim, da je tudi sreča modra... On je umrl, zame umrl namreč. Pisal mi je samo dvoje pisem, vsega skupaj dvanajst vrst, pogledal me je menda samo enkrat, ali videla, videla sva se do dna duše, če jo imam, do konca življenja, prav do škrlatne teme človeških skrivnosti... Ljubila sem ga, ker nisem mogla drugače. Ljubila sem ga, preden sem vedela, kaj je ljubezen. Besede se vedno zakasnijo... Ko je vse minilo — bil je ubog študent, ki je bil očeta naprosil, da mu podpiše menico — ko je vse minilo, sem šele izvedela, da imam grob, mrliča v grobu. Doglej nisem imela ničesar, za čimer bi žalovala. Ta pisma so tisti mrlič, neizrečno dober in lep mrlič. Vsi mrličji so dobri, ali ta...«

Za hip se je zdelo, da so se Manine oči resnično zalile s solzami. Kazimir se je ganjen ozrl — ali bil je le smeh. Brez odlašanja je pripovedovala dalje:

»Potem je prišel drugi. Pisati je znal, to je res. Polovice njegovih pisem še nisem prebrala. Pisal je, kakor pišejo odvetniki... Bil je uradnik pri banki, bogatih staršev edini sin. Smejala pa sem

se mu, kadarkoli sem bila sama ž njim. Jecljal je, veš, jecljal moje ime, svoje ime, jecljal lju-ljubezen, da se ga nisem mogla usmiliti. Ali bila bi ga še vzela. Že mi je jel segati v srce, čim dalje je hodil k nam, tem ljubši mi je bil in skoro sem mu podala roko. Naposled pa sem vendar sprevidela, da je premalo srčne gorkote med nama, da je mora biti več, če naj traja vse življenje, in s smehom, resnično s smehom sem ga odslovila. Nikdar bi ne bila mislila, da znam brez vse ginjenosti odslavljeni žene. Ta je bil prvi. Spričo svojega prvega bi si bila raztrgala grudi... Ljubezen, veš, je taka reč, ki pride samo enkrat. Takrat pa jo gotovo zamudiš. Pride namreč tako zgodaj, da ji ne veš imena, da ne veš, kdo je, ki te je osrečil. Bolan si in ne veš od česa, srečen si in ne veš zakaj. Ljubezen se spremeni v zanimanje, zanimanje v navado in potem... potem je prišel tretji. Franjo mu je ime. Pravijo, da je bodoči mož v politiki. Zame ne pomeni bodočega moža. Če se vzameva ali ne — jaz zdaj ljubim svet, ljubim vse moške brez izjeme, gledam za hlapcem kakor za gospodom, če mi ugaja. Če se ne poročiva, bo prišel četrti, peti, šesti, z enim se bom vendarle pogodila. Kar mi ostane, ali me s tretjim ali petim uklenejo v jarem, je svet, moj svet, vsi moji možje brez izjeme, prvi, ki ga srečam pod vrati, in zadnji, ki še pride na konec. Spričo takega položaja je le pametno, v kar me sili mati: da si izberem soproga po obleki in imenu, po glasu in prilikah, ki jih obeta. Moj sedanji je tajnik pri deželi. Vzamem ga, kakor kaže. Ali če pride glavnik, ne vzamem njegovega tajnika, temveč glavnik samega. Tajnik mi ne izostane... To je, čemur pravimo prestiž, prestiž rodbine... Za ugled hiše je poskrbljeno, ali tudi žena mora imeti svojo zabavo zraven.«

Mati je, ne oče, je žalostno ugotovil Kazimir in sam sebi ni mogel verjeti. Ali čemu zdaj to? Kakor je premislil vse še enkrat, si je rekel, da je resnica, kar je govorila, čista in gola resnica, in da je to vse tako neizprosno res, kakor se neizprosno, neizogibno rodi človek iz človeka, žena iz žene. Z radovednim očesom se je ozrl po rumeni opravi, po postelji, umivalniku, zrcalni mizici, po zofi, na kateri je sedela odkritosrčna in toli dražestna Mana z rumenim trakom na vratu, in je odšel naglih korakov.

Zaklenil se je v izbo in sedel za mizo, za mizo očetovo.

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

IV. Edina beseda.

Med najbolj zgodnjimi in najbolj razločnimi spomini izza otroških let mi je spomin na smrt. Bila je velika, prazna soba, morda le v spominu tako velika in prazna; v kotu kraj peči je stala postelja, zastrta od stropa do tal z zelenimi cunjami; tam je ležal naš stari oče ves čas, kolikor sem ga poznal. Živega vidim komaj še za meglami; čmeren obraz, sivkasta, zgrbljena lica, debela spodnja usten, od katere je kapalo na krožnik in na odejo, kadar je počasi, s tresočo roko nesel žlico k ustom. Njegovega glasu ne slišim več in zdi se mi, da ga zares nikoli nisem slišal. Zdaj je ležal na čistih, belih rjuhah in se ni ganil; sveče so gorele kraj postelje, v sobi je dišalo po loju, vse je bilo prazniško; in rekli so, da je mrtev. Stopil sem blizu k zglavju; ni me bilo strah, tudi žalosten nisem bil, ker nisem vedel, kaj da je strah in žalost; le rado-veden sem bil sila, kaj da se bo nenadoma prikazalo posebnega na tem sivkastem obrazu, kaj da bo mahoma presekalo in na obe strani prevrnilo ta čudni mir in to po loju dišečo tišino in kdaj da se bo zganila ta debela spodnja usten ter izpregovorila na glas. Kajti očitno mi je bilo, da stoji prav tik za to ustno beseda, ki čaka, da stopi nanjo ter se razodene ljudem; kakor stoji človek za durmi, drži za kljuko ter se le še za tren obotavlja, da pritisne nanjo. Zdelo se mi je, da se tudi vsi drugi ozirajo po tej besedi, da je vse že določeno in pripravljeno, le besede še ni, in da je samo zaradi nje ta prazniška tišina in ta zlovoljni, trepetajoči, nemirni mir.

Nekoč so raznesli po našem kraju, da je umrl zakrknjen brezbožnež, ki se mu še na mrtvaški postelji pozna, da se ni bil spravil ne s tem, nez onim svetom; pravili so, da mu je obraz od sile grd in spačen in da vsakoogar obide groza, kdor ga pride kropit. Šel sem tja, da bi ga videl. Sam je ležal v izbi, ki je bila gola kakor skedenj; dvoje sveč mu je gorelo. Prav res je bil v obraz teman in trd, samsvoj; košate obrvi so visele na trepalnice, neobrita, močna čeljust je štrlela visoko in je bila kakor od kamna. Ali groza mi ni segla od teh košatih obrvi, ne od kamenite čeljusti, tudi ne od silnih rok, ki so se oklepale razpela kakor ugrabljene dediščine; temveč strmela je name z usten, teh stisnjenih, pod ostrim zobom zgrizenih, ki bi na ves glas povedale, do samih nebes zavpile

besedo, kakor je človeško uho še nikoli ni slišalo. Že je bila iz dna vsega spoznanja planila do roba, do duri, stresla že rožljaje za kljuko; tedaj se je zavrtel ključ zadnjikrat in za zmerom, zob se je zasadil v črno kri. In ustne se niso ganile več. Na zaklenjenih durih pa se je poznalo, kdo je stal pravkar tik za njimi, kdo je trkal nanje, preden je okamenel.

V mojem spominu je sveta podoba; mnogo let je že tam, zmerom na enem mestu, mojim očem zmerom enaka, čeprav bi morda kdo drug sodil, da je že začrnela in da le moje srce vselej posebej ustvari po svoje njen prvotni obraz; malokdaj se ozrem nanjo, pa vendar vem, da bi brez nje bila pusta in gola moja izba; in če bi šla od hiše, bi šel z njo božji blagoslov. To je tista noč, ki sem jo prebdel ob mrtvaški postelji svoje matere. Zdaj se mi dozdeva, da sem bil vso tisto noč popolnoma vdan in miren, mirnejši nego kdaj poprej; nikakšne potrnosti, nikakšne tesnobe nisem občutil, za čudo lahko in svetlo je bilo v moji duši, kakor osvobojena je bila, od nekod z višine je gledala na to mračno izbo, na tenke, dolge plamene sveč, na beli materin obraz in name. Nikoli nisem bil tako blizu tisti zadnji, edini besedi, ki se ustavi človeku na ustnicah, kadar prestopi prag na ono stran. Materin beli obraz se je smehljal; njene tenke, ozke ustnice niso bile čisto zaprte, v spodnjo se je bil vsesal en zob; in prav ta zob, se mi je zdelo, da je podelil ustnicam in njih smehljamem tisti posebni izraz, ko človek komaj še strpi, da bi v zmedi trpljenja, slepote in zmot zaklical besedo, ki bi z enim mahom obsvetlila, prenovila, odrešila vse, kar je, od konca do kraja. Tisto noč sem slišal te besede rahlo trkanje na duri mojega srca, slišal že njeno nerazločno šepetanje. Slutil in občutil sem jo zdaleč, kakor sluti človek še za meglami jutranjo zarjo in občuti s sladkim trepetom njeno toplo svetlobo, ko ne vidi oko še ne kapljice luči. In vselej, kadarkoli se ozrem na sveto podobo v svojem spominu, slišim šepetanje neizpregovorjene besede, kakor se je utrnila svetla iz čeznaturnega spoznanja, ki nam ni dodeljeno, iz vesoljne ljubezni, ki je ne poznamo; in milo in gorko mi je pri srcu, osvobojeno je.

Vse, kar je človek govoril v svojem življenju, od prvih jecljajočih vzklikov, preko mladeniškega vriskanja in moškega modrovanja do betežnih vzdihov in stokov starca, vse to, mislim, da je le neprestano, nerodno in prazno poskušanje, da bi

povedal, kar se ne dá povedati, da bi odklenil, kar ostane neizprosno zaklenjeno do poslednjega trenutka. V njem kljuje slutnja onega, kar je tam, na drugi strani; slutnja, ki ne dá počitka ne srcu, ne pameti, ki je začetek vsega žlahtnega in vsega nizkotnega, dobrega in hudega, pravice in krivice, lepote in odurnosti; in še te slutnje same, ki je njegovo življenje, ne more vtelesiti v trdo besedo. Pa pride ura, ko leži utrujen na visoki blazini, ko mu prižgó blagoslovljeno svečo, ko mu slepo strmé v strop osteklele oči; tedaj se sunkoma razmakne silni zástor, bliskoma plane luč iz višin, v trpljenju in zmotah zaželjena luč, sijajna dopolnitev slutnje; in vse je jasno; ustnice se odpró, da bi na glas povedale vsem živim ljudem, kar edino je vredno in potrebno povedati; odpró se in utihnejo...

Sanjalo se mi je zadnjič, ko so bdele oči, pa niso videle dneva, da grem trudoma po položnem brdu vkreber. Jutranje solnce je sijalo toplo in prijetno, prav kakor je sijalo prejšnji dan in že mnogokdaj. Od vznožja pa do vrha je bilo brdo posuto s trupli ljudi, ki so ležala vsepočez in vsekriž, kakor razmetano snopje na žitnem polju; in kolikor je bilo še trave, je bila povaljana in krvava. Na vsakem obrazu, na vseh tisočerih je molčala beseda, ki se je bila ustavila na robu usten. Pokleknil sem, pristavil uho prav do teh posinelih usten, da bi slišal zamolklo trkanje, razločil vsaj šepet tega zapoznelega vzklika, ki bi enkrat za vselej vse razodel. Ustnice so ostale neme, se niso ganile; le nebesa so slišala njih edino, strašno besedo; človek, ki bi jo slišal, bi ne slišal nikoli nobene več.

Gregorčičeva pisma Gruntarju.

Izidor Cankar.

Iz zadnjega Gregorčičevega pisma (46.) je razvidno, da niso vsi duhovniki soglašali s »Slovencem«; kar jih je bilo treznejših, samostojnejših, so imeli svoje misli o »Slovenčevih« kritiki. Gorenjci so poslali pesniku adresu, ki mu je zelo dobro déla, kar priča naivno-radostno poročilo Gruntarju. Gregorčič se je tem prijateljem tudi javno zahvalil v »Slov. Narodu« dne 24. julija 1882: »Vsem preč. gospodom duhovnim sobratom s prijazne gorenjske strani, podpisnikom izročene mi zaupnice, izrekam po tej poti najtoplejšo zahvalo za njihov tako krasen in iskren izraz soglasja z mojim skromnim delovanjem na pesniškem polju. Zagotavljam Vas, preč. gospodje, vrli narodnjaci, da hočem tudi v prihodnje svoje slabotne moči posvetiti delu za ubogo a tako ljubljeno slovensko domovino.«

Pa ne samo nekateri duhovniki, tudi škof Pogačar je skušal popraviti krivico, ki se je zgodila Gregorčiču. Pismo 40. omenja, da je škof Poezije pohvalil in da se želi osebno zahvaliti Gregorčiču. To se je pozneje tudi zgodilo. 6. septembra je objavil »Slov. Narod« notico: »I z M e d - v o d se nam piše 5. t. m.: Nijsta še minula dva tedna, kar so Goričane vzprijele gosta, čegar ime sloví po vseh slovenskih pokrajinah in še čez nje. Naš pesnik prvak g. Gregorčič se je v družbi z g. prof. T. Županom poklonil knezoškofu g. Pogačarju. S toplimi, iz srca govorjenimi besedami mu je pri obedu napil g. vladika. Solze so polile pesnika, tako ga je ganilo visoko priznanje; vzel se je k višku in glasila se je iz ust njegovih napitnica,

nenavadna: privreli so divni verzi iz dna čuteče duše njegove g. knezoškofu v odzdrav. Tako sta se našla dva blaga sorodna si duhova. Bog daj, da bi se vez, ki ju druží, nikdar ne pretrgala, temveč ožja in ožja prihajala v prid in slavo Slovenstva. Da se to zgodi, temu porok so nam biser-solze pesnikove.«

Razen »Obrambe« je prišla na svetlo še ena polemika, deloma zelo spretno pisana brošura, namreč »Gregorčičevim kritikom odgovor in pouk«, Ljubljana, tiskala Narodna Tiskarna, založil Janko Pajk¹ 1882., ki jo pesnik reklamira v zadnjem

¹ Da je bil kot založnik brošure podpisan Janko Pajk, s katerim knjiga zelo nespoštljivo polemizira, je bila očitna hudomušnost in Janko Pajk je tožil Narodno Tiskarno zaradi zlorabe njegovega imena. Seveda je potem policija dohnala, da je v Ljubljani več ljudi, ki se pišejo Janko Pajk, in eden med njimi je tudi izpovedal, da je on založil brošuro. — O tem prepiru je poročala tudi graška »Tagespost«, v kateri je potem Janko Pajk 20. avgusta objavil naslednje pojasnilo: »In einer Notiz des Abendblattes der 'Tagespost' vom 14. August l. J. (ad Nr. 218) werden etliche Complimente erwähnt, die mir von einem Theile der slovenischen Presse in Laibach an den Kopf geworfen werden. Da es mir durchaus nicht gleichgiltig ist, was sich die geehrte Lesewelt Ihres weitverbreiteten Blattes für ein Urtheil bildet, so bitte ich diese Zeilen zum Zwecke einer präciseren Darstellung des Thatbestandes veröffentlichen zu wollen. Ich habe im Klagenfurter belletristisch-literarischem Blatte 'Kres' über die slovenischen 'Poesien' eines gewissen Gregorčič, Vicars irgendwo bei Görz, eine ausführliche Kritik veröffentlicht. Vorbemerkt sei, dass genannter Herr Gregorčič von einem Teile der Laibacher nationalen Presse bis in den dritten Himmel erhoben und niemand

pismu. Gregorčičeva zadeva je torej vedno bolj in bolj zanimala javnost; mnogi so se razburjali, ker se je pesniku zgodila krivica, in leposlovec je bil takrat pri nas zelo v čislih, obdajal ga je nimb narodnega delavca in velikega miselca, bil je skoro nedotakljiv — stališče, katero je Mahnič l. 1885. junaško napadel. »Narodov« dopisnik iz Medvod je, kakor sem navedel zgoraj, neko Gregorčičevo napitnico nazval »divne verze«, drugi so imenovali njegove misli »božanstvene« in vendar so bile po večini Stritarjeve. Nekateri so se torej razburjali zaradi velikega spoštovanja do slovenskega pesnika. Obenem je pa mladi liberalizem čutil, da potrebuje za svoje politične namene môž v črnih suknh in je povzdignil Gregorčičevo ime do bojne parole ter jel gojiti pravi kult tega pesnika, kakor se pritožuje Levec v nekem pismu na Kersnika (Priatelj, Kersnik, II., III., 445.). Ko bi bilo tega manj, bi bilo bolje; Gregorčič je bil premalo samostojen, da bi brez škode pretrpel grajo, kaj šele, da bi prenesel toliko hvale! Znašel se je med mladimi naprednjaki, dasi ni prav sodil mednje. Časopisi, v katere je pisal, družba, v kateri se je gibal, zagovorniki, katere je dobil skoro izključno med naprednjaki, so ga po zunanje označevali za liberalca, obenem pa je ta kulturna struja, katera se je takrat živo in odkritosrčno zanimala za lepo slovstvo, tudi po notranje mnogo bolj mikala literata Gregorčiča, medtem ko so mu morali biti oprezni, nezaupni in glede slovstva vedno skeptični konservativci manj všeč. Mahnič mu je pozneje naprednjaško družčino zelo zameril. »In zakaj se ravno ti (liberalci) zanj toliko poganjajo? Gotovo le zato, ker vedo, da je duh njegovih poezij soroden njihovim lastnim načelom.« (»Slovenec«, 1885, št. 82.)

Geringerem als den deutschen Dichterheroen Schiller u. Goethe gleichgestellt wird. So z. B. wird ein kaum hundert Verse umfassendes Gedicht Gregorčič' dem Goethe'schen 'Faust' an die Seite gesetzt. Dass Herr Gregorčič auch ein zweiter 'Schiller' sei, also zwei Dichtergenien zugleich in sich berge, sei nur nebenbei erwähnt. Gegen solche überschwengliche Lobeserhebungen nun ist meine, sonst anerkennende und (nicht 'herbe', sondern) sehr gelinde Kritik gerichtet. Darob nur der obligate Lärm in einem Theile der slovenischen Presse von Laibach. Das dabei einige 'Ehrentitel' für mich abfallen, die selbst das Mass des 'Urwüchsigen' überschreiten, wird manchem Leser vielleicht auffällig erscheinen; wem jedoch die Leistungsfähigkeit gewisser slovenischer Drucksachen in Laibach bekannt ist, der wird sich darüber nicht im Geringsten verwundern.« Ta dopis je netočen in tako prikrojen (podčrtaval sem jaz), da so bili nemški bralci sprejemljivejši zanj, ter je eden izmed tistih primerov, ko so postala strankarska in osebna nasprotja na Slovenskem tako ostra, da je bilo treba iskati razsodbe pri višji instanci, pri tujcih. »Sl. Nar.« je ta dopis objavil brez komentarja.

Gregorčič se je odločil, da vendar pojde k slavnosti na Muljavo, in naznanja Gruntarju dan svojega prihoda. Pismo št. 47. je torej pisano neposredno pred 15. avgustom. — Gregorčič je bil že sicer odljuden človek, sedaj — po literarnem prepiru — se je še prav posebno nerad ljudem »na ogled stavljal«. V pismu podčrtava besede, da hoče biti s prijateljem sam, in mu naroča, naj nikočar ne obvesti, da pride.

47.

Dragi Nace!

Pridem torej! Najbrže se pripeljem v ponedeljek popoldne k Tebi in zvečer odrineva z brzovlakom v Ljubljano. Ker je v ponedeljek pri nas in tudi na Kranjskem postni dan, daj mi napraviti ali pri Tebi ali v krčmi nekoliko postne juhe, družega nič, ker ne vem za gotovo ali pridem ob 2½ kakor si mi pisal, ali še le zvečer z brzovlakom. V poslednjem slučaju bi Ti kar k meni v vagon pristopil. Zvečer v Ljubljani bova popolno sama zase. Družbe tist večer ne maram, kajti drug dan bo tréba rano vstati. Ne piši tedaj v Ljubljano nikomur, da pridem k slavnosti.

Za štipendij sem prošnjo vložil, a odgovora še ni, a tudi ne pričakujem ugodnega.

Pri nas vlada suša, po vipavski dolini bo slaba letina. Ubogo ljudstvo!

Ondan sem videl v Gorici »na še ga« t. j. kobariskega dekana. Naletel sem slučajno nanj in bil prav vesel, da sem ga zopet enkrat videl.

Srčen pozdrav! Bog s Tabo!

Tvoj S. Gr.

Nad pismom št. 48. je s tujo roko napisan datum 13./10. 82. Po kontekstu z drugimi pismi sodeč bo ta datum pravi.

S tem dnem, ko se je Gregorčič odločil, da kupi Tominčevo premoženje, je nastopil križev pot, ki ga je hodil tri leta, dokler ga ni honorar za ponatis prvega zvezka »Poezij« rešil muk.

48.

Dragi Nace!

Na zadnji list še čakam odgovora, pa vendar Ti moram danes zopet pisati.

Tukaj se prodaja po dražbi Tominčevo premoženje, zelo poceni. Lotila se me je čudna misel in Erjavec jo odobruje, da bi tudi jaz svoj denar spremenil v zemljišče. S tem imam naenkrat pol več vrednosti in dohodka od mojega kapitala. Tako bi potem tudi tukaj izhajal brez stradanja. Bil bi zagotovljen za poznejše čase, za stara leta, če jih včakam. Ostal bi potem lahko tukaj kjer imam toliko počitka, kakor bi ga ne imel nikjer drugje. Prosim Te pošlji mi kolikor moreš novcev na račun in to do 26. t. m., ker imenovani dan pojdem v Gorico na dražbo. Tudi Erj., ki je bil včeraj pri meni, videč, da je svet zelo dober kup, namerava kupiti nek vinski breg. Kos, ki ga mislim vzeti jaz je zelo na lepem kraju, velik, ima krasen razgled na furlansko stran

in hribe. V najem ga dam prav lahko. — Ti se boš morda smejal moji nameri, a jaz moram kaj skrbeti, da si zagotovim pošteno in primerno eksistenco.

Kako se Ti kaj godi? Ali je Rogelj še pri Tebi? Ali se je Stanko vže zavezal?

Srčen pozdrav!

Tvoj S. Gr.

Naslednje pismo je pisano najbrže tudi meseca oktobra, kajti deželni zbor kranjski, katerega pesnik omenja, je zboroval l. 1882. od 4. septembra do 9. oktobra.

49.

Dragi Nace!

Ali je treba notarskega poverila pri prodajalnih pogodbah in kolika je taksa za to?

Te dni prodam dva manjša, bolj oddaljena kosa z nekolikim dobičkom. Kakih 600 for. pošljem Tebi, da jih vplačaš na račun menjice. Ali bi mogel Ti brez težave do marcija prihraniti še ostalih 300 for., da bi jih položil zame? Rad bi se iznebil menjice. Ako moreš, ali ne, naznani mi.

Zemljišče, t. j. vinski breg začel sem pridno obdelovati. Letos me bo delo zelo stalo, a upam, da bom zato pa pozneje brez skrbi za vsakdanji kruh. —

Prejšnji teden ponovila se mi je stara bolezen. Mislil sem, da ostanem na mestu, tako me je bilo prijelo. Za zdaj me je še pustilo, vendar sem v prsih in sploh slaboten. —

Kaj sodiš o glasovanji večine dež. zbora kranjskega? —

Kako kaj Vaš novi okr. glavar?

Odpiši nemudoma in mnogo.

Srčen pozdrav!

Tvoj S. Gr.

Gregorčičeve besede v naslednjem pismu: »V zadnjem ‚Zv.‘ tiskane pesmi nimajo velike pesniške vrednosti, pisal sem jih za skladbo, kakor si mi bil ti enkrat naročil,« se morejo nanašati samo na dve žalostinki »Pri mrtvaškem sprevodu« in »Pri pogrebu«, ki so izšle v »Lj. Zvonu« 1. novembra 1882. Pismo je torej pisano istega meseca. Pesni sta bili pisani za Nedveda, ki je že meseca junija po prof. Kraglju in Gruntarju prosil pesnika verzov (prim. št. 43.). Takrat Gregorčič ni utegnil pisati (moral je najprej nasprotnike »potepsti«) in je šele sedaj izpolnil Gruntarjevo željo.

50.

Dragi Nace!

Tu imaš sliko mojo za Ž. Ondan sem poslal eno Tebi, ali so jo dobil? Kedaj mi pa pošlješ Ti svojo?

V kmetovanji napredujem, kupil sem kravico; pri zadnji dražbi Tominčevega premoženja kupil bom še senožet, potem bom cel kmet! —

Denara od Giont. nisem še prejel, pa saj tudi ni še take sile, ker se ne plača hitro svetá na dražbi vzetea. —

Da je Bric dobro prebil preskušnjo me veseli. Reci mu, da mu častitam ter da upam, da zdaj dobi

več srčnosti ter da bo možato se lotil dela ter tako porabil talente, katere mu je Bog obilo dal. —

Kako pa Ti? Ker takó molčiš, si domišljujem, da si zopet kaj nezadovoljen. Rad bi bil, da bi se v tem motil.

Jaz sem zdrav; — a prelen, dela se ne morem lotiti. V zadnjem »Zv.« tiskane pesmi nimajo velike pesniške vrednosti, pisal sem jih za skladbo, kakor si mi bil Ti enkrat naročil. —

Bog Te živi!

Piši kaj!

Iz srca Tvoj S. Gr.

Proti koncu leta so Gregorčičeve denarne zadrege postajale vedno hujše in literarno »navdušenje« vedno manjše. V pismu št. 51. prosi prijatelja Gruntarja, naj mu dobi posojilo pri dr. Stergarju (»Stankotu«). Pismo je pisano decembra 1882., kajti pesem »Čas« je izšla 1. januarja 1883.

51.

Dragi Nace!

Ako boš hodil v Vipavo, bo me veselilo, potem jo pa tudi jaz včasih o Tvojih uradnih dneh primaham tjakaj, da si napraviva kak prijeten zimsk večer. Vsakako pa želim, da bi o božičih pogledal tudi na moje »Krivošije«.

Prav veselim se praznikov. —

Soča je zdaj v dr. Ant. Gregorčičevih rokah. —

Zadnja »Soča« se je tudi mene spomnila, a jaz se vsled tega — bojim, da me bodo zopet počastili z naročilom na kako pesem v proslavo kake njim (t. j. uredništvu) na srce prirasle osebe. Težko, da se motim! Zahtevali bodo za hvalo — plačila! —

Koliko denara bom potreboval še sam ne vém, ker sem se obrnil do nekaterih dolžnikov, o kojih ne vem ali pošljejo kaj ali ne. Vsakako, ako mi ne boš mogel Ti pomagati, obrni se v svojem ali mojem imenu do Stankota, — katerega mi prav srčno pozdravi! —

Levcu pošljem danes za 1. številko »Zvona« pesem »Čas«. Mož me je prosil trikrat, nisem se mogel konečno več vstavljati prošnjam, čeprav se me je polastila velika pesniška suša. Menil sem, da bodo duhovniški napadi pri meni ostali brez nasledkov, a niso. Vže prej sem vsako pesem obrnil desetkrat predno sem jo vrgel med svet, zdaj sem postal še bolj škrapulozen. —

Giontini mi je poslal 80 for. ostalo mi je obljubil do konca t. m. Upam, da izpolni obljubo. —

Srčen pozdrav Tebi in vsej Tvoji »družini«!

Tvoj S. Gr.

Obrni list!

Še nekaj! Pesnik Josip Cimperman v Ljubljani prosil me je vže dvakrat naj bi opozoril nanj svoje prijatelje, da bi mu poslali kaj podpore! Ako bi imel včasih kak goldinar odveč, priporočam Ti ga. Pa tudi pri drugih premožnih znancih skušaj zanj kaj nabrati. Sirota trpi veliko revščino. Jaz sem mu namenil moj letošnji honorar od »Zvona« — Bog Te živi!

Tvoj S. Gr.

Priloga D. in Sv. št. 20.

Palma Starejši: Violanta.

Dragi Nace!

Poslanih 100 for. sem pri Erjavci dobil. Hvala!
V prejšnjih listih omenjeni »hrib« sem kupil za 561 for. Med brati je vreden obilno dvakrat toliko. Ni obdelan, a, če dobim poštene in pridne zakupnike, ne bo mi manjkalo vina. Ako bo mogoče, kupim še kaj sveta pri tretji dražbi. Potem sem preskrbljen in vžival bom Gradiškovski otium sine dignitate!

Giontini mi piše, da bi rad prevzel založbo družega zvezka mojih poezij, — a odgovoril sem, da zdaj ne nameravam izdati ga. — Delam nič ne, ne vém kako je to, da ne morem poprijeti peresa, čeprav imam polno predmetov. Manjka mi pravega navdušenja. —

Godi se mi dobro, zdrav sem in tako mirn, kakor vže dolgo ne.

Bog Te živi! Piši kaj!

Tvoj S. Gr.

S tem je najzanimivejši del Gregorčičeve korespondence z Gruntarjem — leto 1882 — končan. Poslej se literatura v njegovih pismih vedno bolj umika za gmotne skrbi.

Pismo št. 53. govori o težki bolezni Krilana-Pagliaruzzija, ki je umrl 1. marca 1885, vendar pa ni pisano neposredno pred Krilanovo smrtjo. Krilanov oče, ki ga Gregorčič imenuje v pismu »g. Dorija«, je umrl pred sinom, in sicer že l. 1884. (prim. K. Štrekelj, Pagliaruzzi-Krilan, Ljublj. Zvon, 1885) in je torej l. 1884. terminus ad quem pri datiranju tega pisma. Iz konteksta z drugimi pismi pa bi ga del v začetek leta 1883.

Dragi Nace!

Včera in v pondeljek prodajalo se je tretjokrat na dražbi Tominčevo premoženje. Jaz sem zopet kupil, zdaj pa njive in to še preveč. Prosim Te pomagaj mi, da spravim vkup potrebne novce. Piši Giontiniju, naj mi odrajta pogojeni znesek, in ako moreš tudi Ti kaj dati, zelo mi vstrežeš. Morda kaj iztirjaš od dolžnikov, ali pa si pomagaš kako drugače. Sile pa še ni: čas plačati je namreč, kakor Ti je znano, še 14 dni po dobljenem dekretu. Opozarjam Te za časa le na to, da mi ložje kaj preskrbiš.

Včera sem videl tudi Pagliaruzzijeve. Stari P. mi je skrivaj povedal (in solze so se mu vdrole), da se boji za Pepija, da še več, da meni, da je gotovo izgubljen. »Mir ist zum verzweifeln« joče ubogi mož! Jaz sem ga tolažil, in rekel, da jaz tega ne morem in nočem verujeti! In res! Pepi pravi, da ima le oslo, kakor lansko zimo. Našel sem ga pri mizi, videti je zdravega lica in precej lepo rejen; tudi je bil ves čas vesel, ves kakor po navádi. Jaz ne morem razumeti in vendar trdi g. Dori da . . . Bog obvaruj! To bi bila res nesreča! Takih zlatih mladeničev potrebuje domovina. Izguba bi bila zanjo velika, za naju pa še večja. Jaz ne morem verjeti.

Ako hočeš o tem vedeti več piši Doriju. Jaz pojdem drugi teden zopet v Gorico, da vidim in izvem natančno.

Tvoj list prejel — hvala!

Ne zameri, da Ti tako težke naloge nakladam. Ko bi te ne imel za pravega in prvega prijatelja, ne bi toliko zahteval. Pa veruj mi da vem tudi ceniti tvojo požrtvovalnost za me!

Živi Nace!

Tvoj S. Gr.

Slovinci so se pripravljali že l. 1882, na cesarjev prihod v Ljubljano. Graselli je izdal 19. novembra »Poziv slovenskim pisateljem«, naj prispevajo za »Spomenik o šeststoletnici začetka Habsburške vlade na Slovenskem«, ki ga je Matica izdala naslednje leto. Na Gregorčiča se je Graselli še posebej obrnil, kakor vidimo iz pisma št. 54., in pesnik mu je postregel s pesmijo »Slovenija svojemu cesarju«, ki je izšla ob cesarjevem prihodu 11. julija 1883 tudi v »Slovenskem Narodu« in ki jo je še Levec ponatisnil v avgustovi številki Zvona. Gregorčič pravi, da se je »moral ozirati tudi na skladatelja«; pesem sta komponirala F. S. Vilhar in Fr. Gerbič. — Sodim, da je pismo pisano začetkom l. 1883.

Dragi Nace!

Moja zemljišča napravljajo mi vže zdaj velike zadrége. Kakor Ti je znano kupila sva z g. Pavletičem, posestnikom v Gabrijah skupaj kos zemlje kakih 10 njiv, da plačava in dobiva vsak polovico. Zdaj ko treba plačati, mi pa hoče mož denar samo posoditi, ne da bi ga plačal na polovico zemljišča, kakor je bilo dogovorjeno. Tako menda mož hoče, da bi me imel v kleščah in potem si izbral, kjer bi hotel, ker bi bil jaz kot dolžnik od njega odvisen. Jaz pa na posodo od njega nisem hotel vzeti, zato je odstopil. Ostane meni torej ves kos, pa tudi vse plačevanje. Toliko denara pa jaz ne premorem. Kaj naj začnem. Vadium (220 for.) pustiti mi je preteško, sklenil sem torej pri prijateljih si denara vdolžiti, čeprav mi je težko biti dolžnik, ker tega nisem vajen. Ti bi mi morda narložej pomagal, četudi ne s svojim denarom. Naprosi Stanka, naj mi posodi kolikor more (potrebujem pa cel tisočak). Dogovori z njim obresti, spiši dolžno pismo in pošlji mi ga v podpis. Jaz ga potem vknjižim primo loco na kupljeno zemljišče, ki je pač vredno do 3000 forintov. S Pavletičem ne maram imeti opravka, ker ga ne poznám. Ako ne bo drugače, naj splava pa kavcija po Ipavi! Odgovori hitro na to, ali bo kaj in koliko — da se sicer morda še drugam obrnem, če bom imel kam. — Toliko o opravkih. Sicer se mi precej dobro godi, čeprav moji Krivošijanci včasih zrogovilijo — tudi proti meni, ker niso vajeni biti svarjeni. —

Za spomenik sem poslal na Grassellijevo prošnjo neko slavnostno pesem, ki se bo menda tudi vglasbila in pela o cesarjevem prihodu. Ker sem se moral ozirati tudi na skladatelja, ni pesem Bog ve kaj. Duh

je podoben oni zadnji v »Soči« natisnjeni. Narprej pozdrav, potem nekoliko o slovenski zvestobi, potem prošnja do cara, in zadnjič prisega vdanosti. Skladatelj bo imel raznega gradiva; čitatelji pa ne bo toliko zadoščeno. — Ali hodiš že v Ipavo? Kako Ti je kaj?

Zdravstvuj!

Tvoj S. Gr.

Gregorčič je vložil v posestvo mnogo več denarja, nego je od začetka nameraval, razen tega so ga pri prevzemanju posestva mnogo stale »pisarije in komisije«. Tako mu je literarna stipendija zelo prav prišla. Dobil jo je in o tem poročal Gruntarju (št. 55.) meseca marca 1883, kajti v istem pismu govori o pesmi »Vrlemu možu«, ki jo upa dodelati za prihodnjo (aprilovo) številko »Zvona«.

55.

Predragi mi Nace!

Stipendijo sem torej dobil. Bil sem stvar vže docela pozabil, ker sem bil uvrjen, da ne dosežem nič. In glej, kakor iz oblakov mi pade kos zlatega jabolka v naročje. Koliko tehta, še ne vem; ko dobim dotični dekret, Ti hitro naznanim. Ako mi novce kmalu nakažejo, ne bode mi treba toliko dolga delati, a treba bode vendar. Najraje bi, da bi mi g. dr. Pitamč dobil posojilo. Ako ne bo tam nič, poskusim tukaj pri kakem bolj denarnem duhovniku; upam, da ne brezuspešno! — Zdi se mi, da so gospodje v Gorici kakor zmenjeni, da mi pojedó kolikor mogoče s pisarijami in komisijami. Odkladajo, zavlekavajo, zavijajo da je joj! Menijo pač: »tu je debel kos, vgrizni no!« Ko bi vedeli, kako moram iskati po vseh kotéh svojih in ljudskih žepov, da bi spravil vkup kupnino!...

Ako pojdeš o veliki noči po naši strani v Logatec, piši mi, kam naj pridem; kar se tiče Gorice, sem Tvoje misli. Jaz se kolikor mogoče ogibljem privatnih hiš. Erjavčevka mi vže očita, a jaz ne bom spremenil svojega ravnanja. Ako bosta hotela Erjavc in Pepi, da občimo, predložil jima bom — gostilno.

Po veliki noči poskusim spraviti na Gradišče očeta, da mi bode nadzoroval zemljišča. Na katehetovo mesto ne mislim, čeprav me dr. Gabrijelčič vedno priganja. Jaz ne morem trpeti mesta. Ne misli, da bi tam kaj pridobil gledé poezije: poezije ni v mestu, ona biva na deželi.

Del stipendije porabim za — potovanje. Kam? Ne vem! — Zdaj skladam pesem posvečeno Jeksetu; upam, da jo dodelam za prihodnjo številko »Zvona«.

Pozdravi moje Logaške prijatelje. Bog Te živi.

P. S.

Tvoj S. Gr.

Po naju dogovoru bi mi Ti imel dati še 170 for. Sicer pa daj kolikor hočeš. — Jaz nisem zapisoval tvojih poslatev — le vsako krat sem odštél od dogovorjenega kupa in tako sem prišel pri zadnji poslatvi do tega zneska. Morda se Ti spominjaš natančneje. Pa kakor sem rekel, čeprav potrebujem denar, ni mi mari, ali mi daš še kaj ali ne. Ti si že toliko za me žrtvoval, da bi me bilo sram še kaj prašati.

Živi tvoj S. Gr.

Št. 56. je pisana maja 1883, kajti tega meseca je izšla pesem »Ne zveni mi!«, o kateri prosi Gruntar pesnika pojasnila. Gruntar je mislil, da velja pesem Adeli, Krilanovi sestri. — Znamenite so Gregorčičeve besede: »Moja pesniška žila sahne, — to dobro čutim. Nimam več tistega veselja ne tiste moči kakor prej.« Tudi to je zapisal, preden je Mahnič javno nastopil, in rabi sedaj pravo besedo: »nimam tiste moči« — poleg starejše fraze o veselju.

56.

Dragi Nace!

Poslanih sto for. sem prejel, lepa Ti hvala! Prav za veliko silo in potrebo so mi prišli!

Praviš, naj Ti pišem na dolgo in široko. Kaj naj Ti pišem? Veselega in dobrega ni nič, — neprijetnega bi Ti imel veliko povedati, — a čemú vsako stvar tožiti — saj Ti ne manjka svojih bridkosti!

Očeta še ni pri mēni; upam pa, da pride v kratkem, vsaj obljubil je takó. Potem ostane pri meni gotovo čez vse poletje. Zdaj služi pri meni tudi sestra Cilina, — in vsi imamo čez mero dela. Tudi jaz vedno kaj brskam po vinogradu in polji.

Češnje se zdaj niso začele, — ne bo jih mnogo, vgonablajo jih črvi. — —

Moja pesniška žila sahne, — to dobro čutim. Nimam več tistega veselja ne tiste moči kakor prej. —

»Ne zveni mi!« ni namenjena, kakor Ti sodiš, Ad..., nego vsaki pošteni, lepi deklici!

Srčen pozdrav!

Tvoj S. Gr.

Gruntar ni Gregorčiču pomagal samo s posredovanjem in posojili, ampak tudi s pametnimi navsveti, katerih je bil nepraktični prijatelj zelo potreben. Ko je videl, da rastejo Gregorčiču l. 1883. dolgovi čez glavo, mu je nasvetoval, naj prosi za podaljšanje stipendije, in mu je hotel preskrbeti boljšo službo na Kranjskem. Mehki Gregorčič, ki se je dal od Gruntarja zelo vplivati, je že hotel prositi za stipendijo in je bil tudi napol pripravljen sprejeti Ravbarjevo ustanovo v Ljubljani (št. 57.). (Ta takrat ni bila prosta, kajti dobil jo je že l. 1879. Klun in jo je užival do svoje smrti l. 1896.) V naslednjem pismu (št. 58.) pa se je že pokesal in je sklenil, da ne pojde na Kranjsko. — Št. 58 je pisana koncem julija 1883.

57.

Dragi Nace!

Prošnje za stipendijo letos nisem vložil in termin je vže davno pretekel. Kaj mi je začeti? Winklerja bi nerad pripravil v zadrego in prositi tudi ne maram, ker ne vem na kaj bi svôjo prošnjo opiral, ko od lanskega leta nisem skoro nič spisal. Letos bi s prošnjo gotovo propadel, — tej nevarnosti se pa

nečem izpostaviti, zlasti ker dobim rešitev skozi ordinarijat. —

Prosim, poizvedi natanko pogoje Ravb. stip. koliko znaša? kake dolžnosti ima stipendist.

Sploh pa na Kranjsko, ne bi šel rad. — Živi!

Tvoj S. Gr.

58.

Dragi Nace!

Saj veš, da Ti vse dobro želim, čemu bi torej iskal besedi, da Ti to izrečem, kar se le čutiti da. —

Pošiljam Ti nekoliko breskvij. Letos so pozne, tiste debele še zdaj niso zrele, ko bodo, se Te že spomnim spet. Sedaj poslane so drobnejše, pa zato okosnejše. Pri vrhu dobiš že mehke, spodej so trde. Te poslednje deni v omaro, zavij jih v prtič in v par dnéh imaš po polnem mehke.

Hvala, da takó skrbiš za me. Ako bi mi podaljšali štípendij, bi pač rešili me velikih zadreg. Za službo na Kranjskem pa zdaj ne maram več. Saj tudi mi treba ne bo iskat kruha po sveti če se le enkrat dolga iznebim. —

Bog Te živi! Tvoj S. Gr.

Ko ni bilo z literarno in Ravbarjevo stipendijo nič, je Gruntar svetoval Gregorčiču, naj nanovo izda prvi zvezek svojih »Poezij«, ki so bile medtem že pošle. Gregorčič jih je prodal Bambergu pod zelo ugodnimi pogoji, le cena se mu je zdela previsoka (nevezane 1 gl. 25 kr., vezane 2 gl.). Izšle so pred Božičem l. 1884. (z letnico 1885). — Gruntar je svetoval prijatelju, naj obenem priredi drugi zvezek »Poezij«, česar pa Gregorčič ni hotel; pisma, v katerem govori o vzrokih, ni. Vendar pa pravi v pismu št. 59., da ga izda pozneje, ko se mu »nabere kaj družega blaga«, iz česar smem sklepati, da je imel več pesmi, ki jih ni hotel izdati, ker so že prvemu zvezku očitali pohujšljivost. S tem se ujema poznejša izjava Gregorčičeva, ko Mahničju ponosno odgovarja, da je več svojih pesmi zatrl (»Sl. Nar.« 1885, št. 110). — Iz istega vzroka se ni upal podpisati pod nemški prevod svoje nove pesmi, ki jo je namerjal poslati za »Von Pol zu Pol« — bila je preveč »fantovska«. »Von Pol zu Pol, Brehmers Revue für das geistige Leben aller Nationen« je začel izdajati Arthur Brehmer meseca aprila 1884 v Trstu, pa se je še istega leta preselil z listom v Ljubljano. Priobčeval je prevode iz vseh literatur. Ali je Gregorčič res priobčil katero pesem v njem, nisem mogel dognati.

Pismo št. 59 je pisano pomladi 1884.

59.

Dragi Nace!

Ti si res veliko storil in dosegel zame!

Hvaležen Tebi vsprejemem vse pogoje Bambergove. Samo eno se mi zdi pretrdo: cena knjigi bode previsoka, priprosti človek ne bo mogel po njej

segniti in tako bode najbrž dolgo ležala po bukvarskih policah. Ko bi B. nastavil ceno na en forint bi morda bolje bilo — tudi zanj!

Kar sem Tebi dolžan pridrži, kakor tudi omenjeni znesek za koncipijenta, prav z veseljem jima ga prepustim. — Zdaj bom torej prost dolga. —

Ti si niti misliti ne moreš, kako me je to breme trlo in kako se mi zdaj ohladi glava. Niti za hipec nisem bil brez skrbi. Zdaj v ugodnih trenutkih morda vendar še kako novo zapojem!

Te dni sem dobil vabilo, naj sodelujem pri nekem nemškem listu »Von Pol zu Pol«, ki bo prinašal prevode iz vseh literatur. Obečal mu nisem nič, vendar mu nameravam poslati prevedeno eno mojo nenatisneno pesem (za kar me je urednik prosil). Imena ne podpišem, ker je »fantovska«. Tudi ne smeš nikomur razodeti me!

II. ga zvezka ne izdam iz vzrokov, katere sem Ti naštel v včerajšnjem listu. Pozneje enkrat, ako se mi nabere kaj družega blaga, izdam ga. — V ta namen bom zbiral stare, in ako kaj novih zložim, ohranim jih v miznici, — da bode v II. zvezku tudi kaj novega še netiskanega. —

Še enkrat lepa hvala!

Piši hitro!

Srčen pozdrav

Tvoj S. Gr.

Pismo št. 60. je pisano pred Veliko nočjo l. 1884., št. 61. po Veliki noči in št. 62. koncem julija istega leta.

60.

Dragi Nace!

Kákor sem Ti po listnici naznanil, denar prejell! Hitro tisti dan sem ga odposlal svojim upnikom. Zdaj sem prost dolgá! Hvala Bogu in Tvoji srečni misli in skrbi! Gledé na to, da me je Bamberg rešil teh skrbi, dovolil sem v njegovo željo ter obljubil dodati II. natisu nekoliko pesmi v prvenji izdaji nenatisnenih. Števíla mu nisem naznanil, ravnal se bom po razmerah. — Od petka sem sem nekoliko bolan, — zdaj sem bolji, vendar zeló šibák. In to ravno zdaj, ko bi potreboval največ moči! — Ali prideš za veliko noč kaj v Gorico? Tedaj bi pa vsekako moral pogledati tudi na Gradišče, — dovoljkrat si se že ognil. —

Srčen pozdrav!

Tvoj S. Gr.

61.

Dragi Nace!

Napis za Vašo šolo zložil sem hitro po prejemu Tvojega lista, slove takô:

»Svoj blagoslov, o Večni, dàj,
Da bil ta dom bi vir modrósti,
Kreposti vir in vir blagósti
In sreče vir za ves naš kràj!

Nadejam se, da Ti bode vgajal; saj je v njem izrečen ves namen učilnic.

Kar se tiče pesmi, ne morem Ti nič obljubiti, ker imam polno drugih skrbi. Do kedaj bi bil še čas?

Bambergu sem odposlal za eno polo čisto novih pesmi, zloženih potem ko si naredil ž njim pogodbo. Več mu ne dodam. —

Za denar zdaj nimam take sile; ko bom novcev potreboval, pa se poslužim Tvoje ponudbe ter ti pošljem hranilnično knjigo. —

Tukaj na Gradišči je vse potokla toča, meni najbolj: sem slabo študiral »deseto šolo«, ker ne znam toče »panati«. Tukaj pripisujejo večinoma to točo škofu! Ko hodi namreč on okoli birmovat, je gotova toča. Včeraj je rekel 80letni starec: »Jaz tega ne včakam, pa moji mlajši gotovo doživé, da cesar izdá postavo, da škof ne bo smel hoditi okolo, ampak da bodo morali otroci hoditi v Gorico k birmi!« —

O drugem prihodnjč, ne vtegnem zdaj, ker se napravljam v Gorico.

Živi.

Tvoj S. Gr.

62.

Dragi Nace!

Sprejmi srčna voščila k Tvojemu godu. Na mnogo let!

Pesmi za Vaše učenčke nisem zložil. Kaj slabega ne maram dati iz rok, — dobre misli pa ni hotelo biti.

Ondan si mi pisal, da bi Ti kupil mojo hranilnično knjižico. Zdaj bi ti jo rad poslal, ker potrebujem novcev. Tu na Gradišči je mizerija. Od 4/4 83 do današnjega dne dobil sem od ljudi 180 for. a. v. Iz tega lahko razvidiš, da mi ni niti misliti na kako potovanje, ker mi bode v kratkem zmanjkalo soldov za vsakdanji kruh. Na zdravje!

Tvoj S. Gr.

Slučaj je hotel, ali kaj, da ravno iz časa Mahničevega boja zoper Gregorčiča nimam pesnikove korespondence. Preneha se leta 1884. tam, kjer je Mahnič nastopil, in začne šele pozno leta 1886. ali celo začetkom leta 1887. Dobro je, da si ob kratkem predstavimo, kaj se je tačas godilo z ozirom na Gregorčiča.

Ko je Mahnič leta 1884. v podlistku »Slovenca« (Dvanajst večerov) zgradil svojo ne ravno popolnoma trdno estetsko teorijo in kritično nastopil proti Stritarju in smeri »Ljubljanskega Zvona«, se je 22. decembra lotil v »Dvanajstim večerom dodatku« tudi Gregorčiča. Mahnič ni bil z leposlovjem posebno domač, pa bil je spekulativno izborni šolan (s ponosom poudarja o sebi, da je doktor filozofije in teologije in da je študiral dvajset let), imel je trdno vero v svoj sistem in vase (zato nasprotnike ponovno dreza in izziva k debati), bil je neodjenljiv in bi kljuboval ne samo naprednjakom, ampak vsem, če bi tako nanese (kako energično je zavračal vsako poravnavo), fanatično je ljubil svojo logiko in ni le preganjal zmote, ampak — kar je težje in zaslužnejše — tudi neprijetnih resnic ni hotel zamolčati; bil je delaven, silnega temperameta, brezmadežnega značaja — človek, kateri

je slednjič moral obveljati, cel mož. Kakor vihar je šel preko slovenskega neba, pobijal je s točo in obenem čistil zrak. Za stvar, katero je zastopal, je bila usodna le njegova literarna neizobraženost, kajti obveljala je samo njegova negacija, medtem ko novemu, boljšemu slovstvu ni mogel dati življenja.

V bistvenem je bila Mahničeva pravda, kakor je dolga, taka: Gregorčič je (s svojimi prijatelji) trdil, da je »Človeka nikar« vzklik, prošnja vernega, pa trpečega, zmotnega človeka; Mahnič je trdil, da je ta pesem nezavedno stritarjanstvo, »Človeka nikar!« je očitek pesimističnega panteista Bogu. Mahnič je trdil, da ta pesimizem ne bi smel biti, Gregorčič je dokazoval iz sv. pisma, da eksistira. Tu sta zadeli dve še danes živi nasprotji, ki se abstraktno glasita: ali naj umetnost predstavlja stvari, kakršne so, ali kakršne bi morale biti. Mahnič se je kot vzgojitelj seveda odločil za drugo, Gregorčič je s svojim živim umetniškim čutom zagovarjal prvo. — Glede prepornega vprašanja moramo reči, da je Gregorčič res živel v Stritarjevem miselnem krogu, in ko bi ne bilo Stritarjevega svetožalja, bi tudi Gregorčičeve pesmi ne bilo; Mahnič je to čutil, ne, vedel je in zato je stvar tako gonil. Toda v Stritarjevem svetožalju je bilo tudi nekaj pristnega, splošnočloveškega, njegov pesimizem ni svobodomiseln ves, kar ga je, in Gregorčič je prevzel tega toliko, kolikor se je moglo sčuvstvovati z njegovim svetovnim naziranjem. (Gregorčič ni n. pr. nikdar zašel v tiste včasi malo komične situacije svetožalnega Stritarja!) V Mahničevem času pa se je Gregorčičev pesimizem drugače čutil, mnogo ostreje nego danes, bil je še ostanek Stritarjevega programa; danes bremo pesem »Človeka nikar!« neobčutljivi za hrup in zveze tedanje dobe in razbিরamo le, kar je v njej nadčasovnega.

V »Slovincu« je prvi odgovoril Mahniču dopisnik z Goriškega 23. februarja 1885, ki pač priznava načelno važnost in potrebnost Mahničevega nastopa, a mu očita, da se je »nekoliko preveč posluževal drobnogleda«. »Naj tudi objavim bralcem 'Slovenca', da za g. pesnika se je oglasilo 'Kato-liško društvo v Brdah', in lepo ovacijo so mu priredili prijatelji pri Gorici blizu Ajdovščine dne 27. januarja. Tu se je velecenjeni pesnik sam oglasil ter v družbi blizu 50 oseb sam zagovarjal svoje umotvore. Pisatelj sam je pač vselej najboljši razlagovalec svojih spisov.« (Uredništvo dostavlja k dopisu, da »vsega tega bi ne bilo treba,« če bi bil Gregorčič v drugi izdaji svoje pesmi popravil, kakor mu je »Slovenec« svetoval.) Mahnič je po-

zneje zelo energično zavrnil vmešavanje Katoliškega društva v to zadevo; na vsa usta je povedal, da se od kmetov ne dá poučevati v filozofiji in umetnosti.

Tri dni po goriškem dopisu je »Slovenec« jel priobčevati obrambni članek dr. Hil. Zorna »Človeka nikar«, ki je izhajal do 5. marca (št. 52). Uredništvo pravi uvodoma, da objavlja tudi nasprotni glas, ker hoče biti objektivno. Dr. Zorn popravlja Mahničovo eksegezo, a se peča samo s pesmijo »Človeka nikar«; ostale obrambe, pravi, ne priobči, dasi je napisana, ter upa, da je tudi treba ne bo.

Nato je Mahnič napisal za »Slovenca« Drugi dodatek (št. 81—100). Gregorčiču, ki je po svojih prijateljih krščansko razlagal svojo pesem, enostavno ne verjame; glede njegove »Obrambe« pravi, da se »brani na vse kriplje ter daje svojim besedam, kolikor le mogoče tak pomen, kakor vé, da se bo bolje opral in svoje nasprotnike zavrnil« (št. 91). Gregorčič kliče v svoji preporni pesmi: T a k e g a človeka ne ustvari, ki visi med dvomi in zmotami, kakor jaz! — in Mahnič mu odgovarja: »Vera ne pozná ne zmot in tudi ne dvomov, najmanj pa tolikih,« pristavlja zaradi varnosti, »da bi človeka onesrečili in v obup gnali, ta vera je sama jasnost, evidentnost« (št. 90). H koncu pristavlja opombo, ki ga tako ostro karakterizira: »Zdaj pa sem pripravljen odložiti pero, o našem pesniku besede ne več ziniti; a to le, ako se mi spolnijo ti-le pogoji: prvič, da moji nasprotniki sami molčé in se moje kritike javno nikdar več ne dotaknejo; drugič, da pesnik sam ali kdo drug v njegovem imenu javno prizna zmote, katere sem dokazal, da se nahajajo v njegovih poezijah; tretjič naj mi dá g. pesnik upanje, da hoče v prihodnje, ko se bo omislila tretja izdaja poezij, nekatere pesmi izpustiti, druge vsaj predelati. Pod temi pogoji podajam roko v spravo, ako pa ne, naj bodo poezije obsojene, kakor sem jih obsodil« (št. 95).

Sedaj se je oglasil Gregorčič sam v podlistku »Sl. Naroda«, št. 107—110. V svojo obrambo ne najde sicer novih dokazov, a govori prosto in močato. Najbolje je zadel, ko je Mahniču ob koncu dejal: »Kako je z lirskimi pesmimi, vi ne veste, tega ne umete in jaz sploh mislim, da tega ne boste umeli nikoli: Vam manjka organ za to.« Pravi, da polemik ne bo več pisal in ne bral, »Slovinci, ako se ne varam, pričakujejo kaj družega od mene. Bog mi daj moči, da bi mogel izpolniti njih nade!« (št. 110.)

Mahnič se je nato oglasil z Zadnjim dodatkom v »Slovincu« (št. 136—140), potem je šel in usta-

novil svoj list, zlasti ker je, kakor se zdi, polemika začela presedati že »Slovincu« samemu.

Vmes so se oglašali drugi. »Izjava« članov ljubljanskega literarno-zabavnega kluba, ki je izšla v 26. št. »Sl. Naroda« (ali pravzaprav v št. 28., ker je bil list dvakrat po vrsti konfisciran) obsoja Mahničev Prvi dodatek. Tavčar, ki je izjavo stiliziral, je najbrže nekaj bil slišal, da Gregorčič utemeljuje svojo nedelavnost z Mahničem, zato pravi v »Izjavi«: »Bati se je tedaj, da bi Simon Gregorčič pri teh napadih, ki se sedaj zistematično ponavljajo dan za dnevom, ne zgubil ljubezni do pesniškega delovanja. To pa bi bila velika nesreča za ubogi naš narod! V tem je obsežena j e d i n a nevarnost dr. Mahničevega nastopa...« Alfa je v podlistku »Sl. Naroda« (št. 30) pregledal največjo Mahničovo slabost in mu pravi: »...Kaj nam vse to (Mahničeva učenost) hasni? Nič, prav nič! Da se je pa usel za mizo in nam napisal nekoliko krasnih, navdušujočih pesmij, nekoliko novel in romanov, da nam je pokazal, kako si on misli poezijo, kako se mora peti, da nam je sploh obogatil naše slovstvo le za mrvico, da nam je pokazal tudi svojo pozitivno, ne pa samo gole negativne strani... hvaležen bi mu bil ves naš rod in naših vnukov vnuki.« 12. marca 1885 so kot protest priredili »Gregorčičev večer«, ki ga je pozdravil tudi Strossmayer. Čitalnica v Prvačini je 6. aprila obhajala »Gregorčičevo slavnost«, pri kateri je Erjavec govoril o »božanstvenih mislih našega pesnika« in Gregorčič prebral svojo »Velikonočno« ter napil dr. Zornu v zahvalo za obrambo. Gregorčičevo ime je postajalo politicum, njegov kult se je širil bolj in bolj, pesnik sam pa je ves ta čas pešal.

Ko ga zopet srečamo v Gruntarjevih pismih, je zlovoljen, zopet zadolžen, bolehen (»imam preveč razdražene živce«, št. 64.) in naveličan službe — pripravlja se na pokoj. Kakor je prej rekel, da so mu »Slovenčevi« napadi vzeli veselje do slovstva, pravi sedaj: »Napadi v ‚Slov.‘ na me kot duhovnika zagrenili so mi vse življenje in pobrali vse veselje do delovanja na duhovniškem polju.« Kateri so ti napadi? Misliti je mogel le nekatere Mahničeve stavke, ki so bili tiskani že dolgo prej, l. 1884. in 1885., stavke kakor: »On sam je toraj ujeti ptič. A znano je, da naš pesnik je katolišk duhoven. Zato pa ta ječa njegova ali kletka — druga ne more biti kakor ona, v katero ga vklepa njegov duhovski stan...« ki si ga je prostovoljno izbral in je torej sam kriv, pravi Mahnič l. 1884. In l. 1885. je pisal o Gregorčiču-duhovniku: »To slovstvo toraj in sosebno najmlajše slovensko, zdi se, vplivalo je na pesnika tako odločno, da se je

njegovega duha popolnoma navzel; a ob enem je, kakor se zdi, naš pesnik preveč zanemarjal krščanske véde ali vsaj premalo jih gojil, tako, da bi mogel vzdržati se vsaj v ravnotežji z nekrščanskim duhom, kateri je od nasprotne strani nanj vplival. Krščansko obzorje so mu nekrščanske megle za-

temnile, da ni mogel več jasno gledati v solnce krščanstva ter duha oko si bistriti v verskih resnicah.« Mehkega, tako rahločutnega Gregorčiča so morale te besede boleti in sedaj, ko je hotel iti v pokoj, se jih je zopet spomnil.

(Dalje.)

Praznota.

France Bevk.

Luč je gorela. Pero je hitelo po rdečkastem, dišečem papirju. Na nežnih potezah obraza se je brala razburljivost zapisanih besed, gorečih kot srce, še v prstih blede roke so trepetale...

»Pišem Ti pismo in Ti ga ne bom poslala, ker Te nočem prebujati, ne žaliti; vesela sem, da misliš, da me ni več, ker čutim, da si srečnejši. Mislila sem, da ne bi bilo mogoče pozabiti. Ne, saj ni mogoče! Samo zamamiti se je mogoče, meni niti zamamiti ne!...

Kaj čutim? Praznoto, neizmerno praznoto. Ti ne čutiš tega, tudi ta papir ne more čutiti. A radi bolesti vama izročam, izlijem ta trenutek, radi očiščenja, kot bi se nekomu naslonila na rame, izjokala se. Oči so suhe, le prsti trepečejo, besede kričijo. Besede, tiho, potolažite se!

Ne obsojam Te, da si onemel, saj si mi bil dolgo solnce, oče mojih otrok, ognjišče ljubezni, neprestana pesem in rast od jutra do večera. Kako lepo je biti obsevan, podprt v viharju in cveteti! Zdaj, ko si šel in naju loči dalja, ali bi si trgal dušo, res, ali bi si trgal dušo? Ali bi delil srcé in muko? Ne zamerim, da si pozabil, dasi ne morem tega pozabiti.

Zakaj, kar sem čakala, to je prišlo. Silna praznota! Vprašujem se noč in dan, ali ne morem sama od sebe rasti, ali jaz z otroki nisem družina? Nisem! Otroci me gledajo, kot da sem tujka, zdi se mi, da me gledajo tako. In ker ne boš bral tega pisma, Ti povem, o Tebi otroci več ne vedó. Ko se boš vrnil, se bodo vprašali: Ali smo imeli očeta?

Kako sem šibka, zaničevana, brez moči, kadar sem sama! Poljana sem — ni dežja — suha ležim, rjava, spremenjena v praho. Cvetica sem — solnca ni — brez vonja in barve ginem v noč in slano. Glas sem — gluh se je odbil v brezzračno daljavo... Da sem vedela, planila bi bila na Tvoje prsi in umrla na njih...

Kako rada bi se imenovala Močna, Sama, in to pismo bi bilo himna, Bogata bi mi bilo ime, pa stene so prazne. Prazna sta dan in noč, zemlja in

nebo, misel in izraz se mi zdita prazna brez Tebe. In niti govora nima ta praznota, niti šepetajočega ne, še ustnic ne pregiblje, kot otrok v spanju. Ne tiktaka ura, korak ne odmeva, ne šumi veter, ne voda... Molk, molk...

Omamila bi se, pa omamo bi prevpila ta praznota, ki nima meje, praznota nedrij in srca. Iščem Te in nimaš nadomestila, tako si bil velik. Prisluškujem vetru, diham zrak, da bi ujela en sam Tvoj daljni dih... V spanju in v sanjah dvigam roke v praznoto in če bi hotela jekniti, ni glasu. Ko planem k oknu, še luna ne sije, za goro se ne sveti... Ko bi tisti trenutek začula en sam krik, Tvoj smrtni krik če bi bil, ki ga z grozno slutnjo pričakujem, bi padla, objeti ga hotela, poljubiti, napolniti ž njim praznoto in ga čuvati, plakati, vzdihati — življenje ne bi bilo tako neznosno.

Bojim se življenja! Pa sem stala nekoč ob rožnem grmu s Teboj in vzklikala: Večno bi živela, večno! Zdaj se ta trenutek bojim naslednjega trenutka, vsak utripljaj sedanjosti je nova bojazen. Žensko srcé ne razume Tvojih dejanj, mož, Tvojih misli, mož, a vendar se ne vara in Te ljubi in tisočkrat bolj Te ljubi, ker je Močna samo v Tebi, Bogata samo v Tebi in cvetem in pojem samo v Tebi.

Ah, življenje! Teža svinca, ostrina noža! Morda Tebi sije in rosi vsak atom neznane tujine, da si postal molk, a meni siješ in rosiš samo Ti. Srce mi razmika, pije mi kri. Padla bi pred to praznoto in zavpila: Praznota, ali si Bog, da si tako neskončna, vsepričujoča!? Ubij me! Praznota ne ubije, samo bije, bije! Stene molčijo, niti v luči ne cvili, ne zaškriplje črvič v lesu. Ali je onemelo vse, ali visim v neskončnosti med nebom in zemljo?

Zavese potegnem z okna in diham, prisluškujem... Jaz, šibka, Uboga, ne slišim ničesar, ne čutim Tvojega diha... Pa pravijo, da zraste roža od srca do srca, da se sliši klic skozi daljo. O, še smrtnega krika ni, ki ga z grozno slutnjo čakam, da bi mogla zajokati... Molk, molk...

Kako naj Te prosim, rotim, pozdravljam, ko ne boš bral tega pisma? ... Ne ...»

P. S. »Ali sem pozabila, ali hotela zamolčati? Misel me je izbičala, zaprla sem okna, naložila žerjavice ... Še ena misel nate ... Ne, ne! Planila sem k oknu, ga odprla. Ne, ne! Kako strašno se bojim naslednjega trenutka, a živeti ga hočem za

vsako ceno, živeti! Izživeti praznoto, izčrpati morje! ...» —«

Pero je padlo na mizo, obraz v dlani. Že je ležalo pismo pretrgano pred njo. Ali naj piše novo, piše vso to večnost trenutkov ...? Nagnila se je in telo se je potresalo brez vzdih, brez solz v bolesi praznote ... Jutri bo napisala novo pismo.

Tlačani.

Dr. Ivan Pregelj.

XX. Predzadnje poglavje.

Čudovito se je bil postaral Andrej Laharnar. Njegovo obličje, ki je sicer odsevalo zdrave dobrodušnosti, je bilo postalo rumenkasto in mirne oči so bile kakor izgubljene in plahe. Ponoči se je zbuja od čudnih slik in strašecih ga misli in potem se je zastonj mučil, da bi zopet zaspal. In tako je vstajal neredkokrat o polnoči, ob eni, ob dveh, se oblekel in šel v polje ali gozd. Za hip se mu je duša tedaj upokojila. Nove, neznane mu svetove, glasove, barve mu je nudila tista tajna nočna doba od polnoči do treh, ko je že zapel prvi kos in je utihnil slavec in je prvi solnčni pramen šel daleč nad obzorjem v vse mir mimo sence, dočim je ozračje na vzhodu rahlo bledelo, ko da blede sunkoma, vse jače, kakor bolečina, ki prihaja počasi in vedno jasneje.

Ena misel je v teh urah, ko je snival dnevu naproti, večkrat zablodila skozi njegovo glavo. Kadar ga je lepota noči in prve zarje za hip raznežila, ga je obšlo čuvstvo praznote. »To vse nič ni. Zemlja gre svojo pot, samo meni, ki zdaj bolj rano vstajam, je vse to novo, nova rosa, novo cvetje, nov svit jutranjice, prvi klic kosa in petelina iz senčne globeli.«

In s trpkostjo je mislil:

»Kako je to čudno, čudno na svetu. Pride zima, pride pomlad, poletje in zima, dan na noč in noč na dan. Gibanje, in je vendar vse mrtvo, ne misli, ne čuti, ne dvomi, ne spi in ne čuje, ne trpi.«

To vsakdanjost v naravi je zaslutil Andrej in s trpkostjo je moral primerjati svoje življenje z življenjem zemlje. In je čutil, da to solnce in to jutro ne moreta iz te vsakdanjosti ven, in je čutil, da ne more ni človek iz vsakdanjosti. In kaj je ta vsakdanjost? Življenje!

»Ali je to življenje? Petdeset let živiš, delaš, trpiš, sovražiš, upaš, in vse, čemu? Ali moreš iz vsakdanjosti ven? Ali more solnce in zarja in noč?«

In je videl:

»Ni vredno živeti!«

Nevoljen se je dvignil. Bilo je nekaj v njem, kar mu ni dalo obstati. Od vasi se je čul glas jokajočega dojenčka.

»Kako da ga ne sliši, Mica,« je mrmral nevoljno, »a trdo spi, žena!«

In tisti hip je vstala v njem misel:

»Živeti je vredno.« Prikimal je z glavo: »Kaj vem jaz, kaj se pravi živeti, ker nimam otrok.«

Nekega dne zjutraj je odprl Andrej bukve in je bral:

»Preklet bodi, kir fturi, de en Slejpiz sahaja na poti. Inu vus folk ima rezhi: Amen!«

Tedaj mu je zarezal po ušesih dojenčev jok. In naraščal je v neizmernost, kakor jok tisočev. In možu se je zdelo, da vidi njih tisoče jokajočih pred seboj. Lačni so in nađi, drobna telesca, blede, neokretna. Toda obličja so jim kakor starcem. To je vedno tako, kadar dojenček joče.

»Kje so matere?« je ležal možu očitek na ustnicah, in ga ni izrekel. Zganil se je notranjega nemira:

»Hudič mi vsaja te misli,« je mrmral in listal po bukvah; in je bral:

»Gospod bo tebe pred tvojimi Sovrashniki pobil. Po enim poti boš vunkaj fhàl, k' nym, inu po ledem potih boš pred nymi béshal.«

Pokril si je za hip oči z roko. Ko je roko odmaknil, je čital:

»Tvoj Voll bo pred tvojma ozhima saklan, ali ti ne boš od njega jedil — Ta fad tvoje Deshele, inu vfe tvoje pèrdelanje bo en folk fnejdil, kateriga ti nesnalh!«

»Hrvatje!« je jeknil mož, in misel, da li ni morda blazen, mu je zarezala v možgane. Obupno je položil roko na bukve:

»Prej si drugače povedala, zakaj govoriš zdaj tako? Ali si prej lagala, ali se lažeš zdaj!«

Mož je planil kvišku:

»Lagati ne more! Jaz ji verujem!« In umiril se je in bral tiho, sam v sebi. In zopet je videl dojenčkov tisoč: drobna telesca, blede, lačna, upadlih postav. Roke niso zalite v zapestju. In je videl matere. Izsušene prsi so zgrinjale nad dojenčce, uboge matere, lačne mož, lačne kruha, lačne miru, lačne smrti, trudne ljubezni in usmiljenja do dojenčev.

»Ali jih ne bodo dušile v zmedi?« je mrmral in kakor upor je kriknilo v njem:

»Če jim to narediš, glej, potem vem, kaj si. Galjot si, kakor so Tolminski in Bandeli!«

Nenadoma je tedaj vprašal nekdo:

»Kdo je galjot, Andrej?«

Andrej je pogledal kvišku in videl svojega brata Štefana ob vratih. Čudno resen je bil.

»Hrvatje so na Vipavskem,« je dejal Štefan, ne dočakavši odgovora.

Andrej je segel v mizo in mu stisnil v roko usnjat mehur.

»Na, beži z otroki čez mejo!«

»Kaj?« se je začudil Štefan. »Ali sem prisegel ali nisem?«

»Zaradi otrok, Štefan!«

»Niti zaradi otrok.«

»Štefan,« je še vedno prosil brat, »ubogaj me! Lovili nas bodo in prijeli bodo glave. Če so po Hrvate poslali, ali misliš, da ne vedo, da je treba glave poloviti, in ti in jaz se bova skrila.«

»Skrivali se ne bomo,« je odvrnil brat, »se bomo branili.«

»Do zadnjega torej?«

»Do zadnjega, Andrej.«

Tisti hip so se odprla vrata. Vstopil je Martin Munih in je vzkliknil:

»Glej, zdaj vaju pa vkup najdem!«

»Kaj je?« je vprašal Štefan.

Martin ni rekel nič. Počasi in neokretno je potegnil križ čez čelo, usta in prsi.

In ko sta Laharnarja to videla, sta enako potegnili z roko križ čez čelo, usta in prsi.

»Zadnje znamenje!« je vzdihnil Munih in prikimal z glavo; potem je še pristavil grozeče:

»Če pa srečata Andreja Goljo, ne dajta, da gre mimo. Udarita ga za smrt!«

»Zakaj?« je vprašal Štefan.

»Izdal nas je,« je odgovoril Munih in prijema je za kljuko pri vratih, je dejal:

»Jutri ob enajstih zvečer v cerkvi sv. Mavra.«

Brata sta še dolgo strmela v vrata, kjer je izginil Martin; in Andrej je mrmral med zobmi:

»Križ je naredil, zdaj vem, da bodo sirote.« In jezno je zavpil nad bratom: »Ali ti nisem pravil,

ne sili med prve, pa ti delaš vse po svoji glavi. Zdaj veš, kaj te čaka. Ali rabelj, ali hrvaška sablja.«

»Ali pa zmaša,« je odvrnil mirno Štefan.

»Zmaša,« se je hripavo zasmel Andrej. »Petsto jih ne bo naredilo križa.«

»Tritisoč!« je odvrnil Štefan.

»Če jih bo petsto, jih bo mnogo,« je odvrnil Andrej, »in če bi bili vsi samci, kakor jaz, ali trmasti ko ti, zmagali bi. Pa niso!«

»Kakor je sojeno,« je skomizgnil z ramami Štefan.

*

Valentin Lapajne je sedel v somraku za gorško pečjo.

Moža je neskončno zeblo zadnje čase, zato si je kuril. V temo strmeč predse je ždel na peči. Iz rumenega obraza s koničastim nosom je gledalo dvoje stisnjenih, nemirnoplaih in bodečih oči. Zunaj je vel najprijetnejši poznopomladni večer, topil na nebu v daljni zarji prve zvezde, pel svojo tisočero večerno molitev vse prek holmov in planote. Planota s Pečinami, Ponikvami in Šentviško goro je še rahlo sevala v zadnjem dnevu; idrijsko, baško in soško dolino je že ovijal modrikasti mrak. Neskončno visoko nad nočjo, senco, somrakom in zadnjo zarjo so goreli v ozadju vrhovi planin Krn, Škrbina, Kuk. Kdovek je lezlo solnce v morje, veliko ko bojno polje in rdeče ko topljeno železo, ki se že ohlaja.

Večerni zvon je brnel od cerkve. Valentin si je potegnil z roko čez čelo križ. Molil pa ni. Ko je zvon utihnil, je potegnil še enkrat križ in mrmral:

»Da bodo mir imele vse verne duše, en očenaš...«

»In Tonin, da bo mir imel! Očenaš...«

Tedaj je rahlo zapelo na okno, in pritajen glas je rekel:

»Valentin, odpri!«

Valentin se je potulil za peč. Oni zunaj je potrkal krepkeje:

»Valentin, če že ležiš, vstani, jaz sem, Golja.« Valentin je ždel negiben za pečjo.

»Doma si,« je govoril oni zunaj polglasno, »izpod slemena se kadi, ne boš me ukanil, Valentin. Odpri!«

Nobenega odgovora.

»Pri moji veri, na ves glas začnem vpiti, kdo da je zadušil Tonina!«

Tedaj je Valentin zlezal izza peči in šel odpirat. In ko je odprl, je zaslonil vrata s svojo po-

stavo. Toda Andrej Golja ga je potisnil na stran in stopil molče v izbo in sedel za mizo.

Tih in nezaupljiv je prišel za njim Valentin. Golja je gledal nemo predse na mizo, Valentin je zlezal za peč.

»Te zebe, šema?« se je nasmejal Golja, toda dokaj manj hrupno, kakor je bila sicer njegova navada.

»Starost,« se je opravičeval Valentin.

»Žganje pij, saj imaš za kaj!« je dejal čudno rezko Golja.

Valentin ni rekel nič.

»So že v deželi Hrvatje,« je dejal Golja.

»Vem,« je rekel Valentin.

»Ali te nič ne skrbe?«

»Naj skrbe tiste, ki se puntajo, jaz se ne,« je odvrnil odločno Valentin.

Golja se je zasmejal.

»Kdo se bo zdaj še puntal, moj ljubi! Ampak puntal si se.«

»Toliko sem kriv, ko drugi. Naj gledajo tisti, ki so bili prvi in so šuntali.«

»Ali misliš, da bodo sodili samo puntarje?« je dejal Golja in pogledal po strani Valentina. Dasi je bil že skoraj trd mrak v sobi, je vendar videl Valentin vso zlobnost Goljevo in zavpil:

»Naj sodijo, kogar hočejo! Ali mene kaj briga?«

»Ne rečem, ne rečem,« se je potuhnil Golja, »sem ti hotel le povedati, da sem slišal, kako povprašujejo po onem, ki je Tonina zadušil —«

Valentin je planil s peči in je zagrebel svoje koščene prste Golji v rame:

»In ti si me izdal, galjot?«

»Jaz,« je silil smeh Golja, »jaz pa tebe? Saj si moj prijatelj. Kaj ti v glavo ne pade.«

»In kdo me je?«

»Pomisli, kdo je tvoj sovražnik!« je odvrnil Golja in presunljivo in pazno motril Valentinovo obličje.

»Martin Munih je eden,« je mrmral Valentin.

»Glej no, morda je pa tisti,« je dejal Golja.

»Je,« je vzkliknil Valentin, »tu je bil in pre-križal se je, pa sem proč pogledal in je zaklel in šel.«

»In te pojde naznanit.«

Valentin se je začel tresti od groze, od gneva.

»Saj ne bi rekel, če bi človeka samo obesili ali ustrelili, pa ga ščipljejo z ognjenimi kleščami —«

»Molči!« je kriknil Valentin. Golja ga je slišal šklepetati z zobmi in je dejal hitro in malomarno:

»Veš kaj, za sto goldinarjev vzamem jaz nase.«

»Ti?«

»Bog pomagaj!«

»Ali prisežeš?« —

Valentin je iskal s tresočimi rokami razpela in sveče, dočim je motril Golja njegove kretnje s pogledom, ki je prežal, ko zver. Valentin je bil dotipal križ in voščenko in je oddrsals iz sobe in se vrnil s prižgano. In tedaj je postavil razpelo na mizo pred Goljo in ob razpelo je stopil sam z voščenko. Glas mu je drhtel:

»Prisezi, Andrej!«

»Dvesto daj!« se je obotavljal Golja.

Valentinu je zatrepetala voščenska v roki, krog ust se mu je zarezala nova črta.

»Ne morem,« je jeknil obupno.

»Koliko moreš?«

»Stotrideset.«

»Prisežem. Daj, naj bo!«

Andrej Golja je dvignil roko in prisegel, da bo pričal pred sodnikom in ljudmi, pred Bogom in gospodo, da je sam zadušil Tonina.

Valentin je upihnil voščenko in segel v razpoklino nad pečjo in izvlekel iz nje težko mošnjo in jo vrgel na mizo. Ne da bi jo odprl, jo je vtaknil Golja pod pas in se dvignil.

»Dobro kupčijo si naredil,« je dejal, »pa tebi jo privoščim, Valentin, ki si moj prijatelj. Zato pa ti še eno povem, da boš vedel, kaj je Golja. Moj stric, Martin Munih, Božič, Laharnarja in Kobal in še mnogi drugi bodo ob letu v zemlji gnili, pa tako, da bo glava drugod ležala, ko truplo.«

Mož ni videl porogljivega Valentinovega lica. Odprl je vrata in šel brez pozdrava. In tako tudi ni slišal porogljivih Valentinovih besedi:

»Tudi tvoja glava bo drugod ležala.«

Valentin je zapahnil vrata in zlezal za peč, in segel še enkrat v razpoklino in izvlekel drugo mošnjo. Polagaje jo iz roke v roko jo je težkal in je našel, da je težka. Bile so obresti od puntarjem posojanega denarja in plačane do vinarja s puntarskimi groši. Sam s svojo usodo zadovoljen, je mrmral:

»Tonin me je stal stoosemdeset goldinarjev. Zaslužim jih, kadar pridejo Hrvatje. Bodo prišli od Bače in Tolmina, naj jim posodim, da plačajo kazen. Bom posodil, pa ne vsem, da bodo vedeli, kdo je Lapajne.«

Martin Munih je vstopil pri Matiju Podgorniku v Čepovanu. Podgornik je sedel za mizo in večerjal. Z veliko leseno žlico je zajemal iz sklede. Ob njem sta sedela žena in sin. Velik maček jim je predel ob strani.

»Vrzi mačko z mize! Dlak bo natresla v jed, da človek še v bolezen pride!«

»Pojdi,« je potisnil Podgornik mačko pod mizo, »saj vidiš, da te mati ne marajo.«

Odjedli so. Lesene žlice so po vrsti zletele v prazno leseno skledo, žena in sin sta vstala in šla, Podgornik je naslonil glavo med roke. Ko je glavo dvignil, je rekel:

»Bogu in Svetemu Duhu čast in hvala, sit sem!«

Tedaj pa je videl, da stoji na vratih Martin Munih. Martin Munih je potegnil križ čez čelo in usta in prsi. Podgornik mu je prikimal. Martin Munih se je prekrižal v drugič — Podgornik je začuden odprl usta in zastrmel v Martina, ki se je križal v tretje.

»Močnik je bil. Enkrat sem se prekrižal zanj, menda bo dovolj,« je vzkliknil Podgornik.

»Za punt!« je zarenčal jezno Martin.

»Kaj?« je zategnil Podgornik.

Iz kuhinje je stopila Podgornica in je videla Martina. Nevolja ji je bila na licu, ostro je rekla:

»Če si lačen, dam ti jesti, puntamo se pa v Čepovanu ne več.«

»Odkdaj pa?«

»Odkar ste se Tolminci skujali,« je odvrnil Podgornik. Podgornica je prikimala in šla, ne da bi se ozrla na osuplega Martina. Podgornik se je dvignil izza mize.

»Kdo je to rekel?« je skoro trgal iz grla besede Martin.

»Saj ste poslali Goljo —«

»Andreja?«

»Bog pomagaj, koga pa!«

»Zakaj mu nisi porinil vil v trebuh,« je stokal Martin.

Podgornik se je ozrl proti kuhinji in dejal tiho:

»Tiho bodi, da ne bo slišala. Če je taka, te razumem, Martin!«

Podgornik si je potegnil križ čez čelo, usta in prsi.

»Na smrt in življenje, Matija,« je šepetal Martin.

Podgornik je prikimal. Martin se je kmalu poslovil. Podgornica je oprezovala moža in se usadila predenj:

»Tudi če se puntajo, ti se ne boš več!«

»V božjih rokah smo!« je dejal zelo hinavsko Matija, »ali pa veš, kaj se še vse lahko zgodi?«

»Prav nič se ne bo zgodilo,« je odvrnila.

»Pa se bo,« je mrmral mož, ko je šla, »se bo, če se tudi na glavo postaviš.«

Neke prihodnjih noči se je razšlo pred goro kakih trideset ljudi iz cerkve sv. Mavra pri Sveti Luciji. Šli so na vse strani Tolminskega. Niso govorili, niti ko so šli skozi vasi. Pač pa je slednji od njih stopil v kako hišo, poklical gospodarja v stran in se prekrižal. In če je gospodar ponovil znamenje, je dejal: »V nedeljo po maši!«

Andrej Laharnar pa se je vrnil domov in odprl na tisti strani, kjer bi bral v nedeljo, in je bral:

»Ie bil en Zhlovik, ta je bil naredil eno veliko Vezherjo, inu je nyh Veliku k' njej povabil. Inu ob tej uri te vezherje, je on Ivojga Hlapza vun pollal, povédati tem povablenim: Pridite, lakaj vle je pèrpraulenu. Inu oni lo le sazheti, eden po drugim, isgovarjati. Ta pèrvi je djal k' njemu: Jeft sim eno Nyvo kupil, inu moram vunkaj pojti, inu jó ogledati. Jeft profsim tebe, isgovori mene. Inu ta drugi je djal: Jeft sim pet parou Vollou kupil, inu jeft grem sdaj tjakaj, nje ogledati. Jeft profim tebe, isgovori mene. Inu ta tretji je djal: Jeft sim eno Sheno vsel, satu ne morem priti.«

Ko je Andrej vse to dočital, se je zasmel in zaprl knjigo.

*

Martin Munih se je v Kobalovi krčmi Podseli ob desetih zvečer vzdramil iz tope pijanosti in je vzkliknil: »To nam je hudič naredil!«

Andrej Laharnar se je nasmehnil in se ozrl po družbi. Z Anžetom Rinkom jih je bilo dvanajst in trinajsti je bil Šime Golja, ki se je mrzliččen tresel za pečjo. Anže Rink ga ni vštél, ko je rekel:

»Saj je bilo apostolov tudi le dvanajst, pa so ves svet izpreobrnil.« In trpkošaljivo je pripomnil: »Sem mislil, da je en sam Fortunat Heler na Tolminskem, pa jih je ko tolminskih nadlog.«

Andrej Laharnar je štel: »Eden je njivo kupil, drugi je vole kupil, tretji je ženo vzél.«

Janez Gradnik je vstal izza mize, pograbil vrč in ga izpraznil do dna. Obraz mu je bil čudno izpremenjen. Defacis, advokat in padar, je gledal topo nanj, kakor da ga vidi prvokrat. Janez je pogledal začuden okoli sebe in se sesedel. Zameglilo se mu je od pijače pred očmi in na mestu vrča se mu je zdelo, da vidi bled, od srčnega srda razvnet obraz; blede ustnice drhtijo, oči sijejo, jezno, nespravljlivo. To so tiste ustnice, ki so nekdanj govornile: »Ne izdam te, ne izdam te!« Zdaj kričijo v topi boli: »Ne poznam te! Ti si hodil drugod, drugod si dobil leskov križec, drugod si ljubil. Z menoj si se igral, mene si zavrgel. Tepena sem bila zate, pa si šel k drugi, verjela sem vate, pa si me prevaril, zaupala sem samo tebi, pa si me izdal.«

Gradnik je zaječal:

»Tončka, ti si me prva izdala!«

»Pijan je,« je dejal osorno Lovrenc Kragulj in krčmar Matko je prikimal.

Na okno zunaj je udarila pest in nekdo je klical:

»Možje, pojdite spat, Tolminec ne bo, se bojijo Nemcev, ki gredo čez Cerkno.« Ni bil še utihnil zunaj krohot, ko je stal Janez Gradnik v vratih. Izza mize, katero je bil v skoku prevrgel, so se pobirali Defacis, Martin Munih in Anže Rink. Oni zunaj je zavpil z nadčloveškim glasom in utihnil. V vratih je stal Gradnik, držeč okrvavljeno kljuko od vrat v roki, in rekel mirno:

»Ubil sem ga!«

Šime Golja je zastokal za pečjo, Andrej Lahar nar se je prekrižal, Anže Rink je prebledel in Martin Munih se je zasmel. Kobal je vstopil s polnim vrčem. Janez mu ga je vzel in nagnil in potem je sedel ob peč k Defacisu, ki se je bil pobral s tal in je zdaj, nagnivši se Gradniku na rame, zaspal. Možje so se razgnetli iz sobe. Rahlo je prasketala treska in ugašala...

Janez je odprl oči in se zagledal v senco, ki je bila vstopila in se sesedla na pragu.

»Janez!«

»Peter Duša!« je jecljal Gradnik.

»He,« se je prebudil Jakob Defacis.

»Svinec imam v pljučih,« je rekel Duša. Poskusil je vstati, pa je padel čez mizo.

»Globoko?« se je vzdramil Defacis, otrnil tresko in se zibal ob Duši.

»Palec pod rebrom,« je menil Peter, »ni nič. Samo boli.« In se je nasmehnil: »Če bi ti, Jakob, ne bil pijan!«

»Pa trpi!«

Duša je vprašal:

»Kaj pa punt?«

»Saj ga ni več!«

»Kakor na Vipavskem,« je skoraj zajokal Duša in prebledel.

Defacis ga je položil na klop.

»Odkod nosiš svinec?«

»Iz Solkana. Hrvatje so me obstrelili. So me ustavili, pa sem bežal.«

Gradnik se je zavedel: »Obstreljen si?«

Defacis je mrmal: »Svinec mora ven.« Stegnil je roko predse in vprašal: »Ali se trese?«

»Trese!« je odvrnil Duša.

»Kakor hočeš,« je viknil Defacis, »v dveh urah se ti prisadi!«

»Reži!« je stisnil Duša zobe.

Kobal je legal spat. Tedaj se je dotaknil njegovega lica sin Vrbanček in je zašepetal:

»Kaj ne, tisti je bil, ki Vas je izdal!«

»Kdo?«

»Prav ste imeli, da ste ga vrgli v vodo!«

»Kdo?« je zopet vprašal Kobal hripavo.

»Saj sem vse videl,« je odgovoril deček, »eden ga je udaril po glavi, potem ste prišli in ga vrgli v Sočo!« Glas je drhtel otroku od radostnega razburjenja.

Oče je sunil otroka od sebe in viknil: »Fant nesrečni, zakaj ne spiš!«

Deček je vzdrgetal in utihnil. In je videl s polzaprtimi očmi, da je oče vstal in stopil v kot, kjer je spala mala Mičca. In deček je videl, da se je nagnil oče nadnjo, in ga je slišal, kako je šepetal:

»Spi, nedolžna stvar, in sanja. Mičca, moja punčka.«

Deček si je zagrizel zobe v ustnice, da ne bi zajokal. In do jutra ni spal in se vpraševal:

»Nima me več rad! Zakaj, zakaj, zakaj?«

Simon Golja je ležal za pečjo in je bil uverjen, da se mu blede in da sliši, česar nihče ne govori. Vendar pa je nekdo govoril, toda govoril je tako čudno zamolklo, kakor da govori spomin iz groba, in vmes se je včasih tako pošastno zasmel, da sta se onadva, ki sta ga poslušala, stresla, kakor mrzlična.

Simon Golja je mislil: »Zdaj sem bledel o Petru Duši. Pa tega nisem prej vedel, da je bila njegova mati rojena Čuk in da je Peter po materi plemič.«

Oni z zamolklim glasom je pripovedoval: »Sodnik je rekel: 'Plemkinja gori, plemkinja doli, na sramotni križ jo bom privezal.' Gospod je prikimal. Sodnik pa je šel k tisti plemkinji in je rekel, tako in tako, če ji je prav. Ona ga je poslušala, pa sama ni vedela, kaj hoče od nje. Ko pa je razumela, mu je pljunila v obraz.«

»Hudič,« se je zganil Peter Duša na klopi, »prej si vedno pravil, da je bil moj oče.«

»Pater incertus!« je odvrnil Defacis. »Sem slišal, da je pozneje prišla sama k njemu, da je ne bi postavil pod križ in da ji je možitev obljubil. Zato je položila pozneje otroka na sodnikov prag. On pa jo je dal obesiti na križ.«

Duša je škrtal z zobmi.

»Ne škripaj,« je menil Defacis, »saj je v peklu. Sam sem ga videl, ko si je zadržnil zanko.« Pošastno se je zasmel.

Golja na peči je mrmral: »Zdaj pa celo o prejšnjem tolminskem sodniku bledem!«

»Kaj je bilo z njenim otrokom, veš,« je govoril Defacis. »Njen otrok je potepuh in capin Peter Duša.«

Iznova se je smejal Defacis. Duša je odvrnil strupeno: »In tovariš mu je strgani pijanec, jurist in padar in študiran človek.«

»Tega ima na vesti tisti gospod, ki si mu ti nesel modrasa v čutari. Hihhi!«

Golja je bil prepričan, da mrzlica ne ponehuje in da se mu vse huje blede.

»Da,« je govoril Defacis, »prav tisti. Vkup sva študirala, še prijatelja sva bila. Potem sem bil jaz sodnik, ko je on še vedno zapravljaj očetov denar. Potem se je stari obesil, tisti, ki je tebe v klet zapiral, in mladi se je vrnil. Je mislil, da je oče zapustil denar, pa ni bilo pet grošev po njem, še za pogreb ni bilo. Jaz sem plačal zanj, ko sem prišel za tolminskega sodnika.«

Defacis je za hip umolknil. Nato je zaklel: »Hudiču sem se zapisal, pogubljen bom. Diabolo me tradidi. Pa je on kriv, da sem pijanec. Opil me je, v igro me je zapeljal, da sem grofovski denar zaigral. Potem je šel in me ovadil, da me je grof odstavljal in mi dal njega samega za sodnika.«

»Ali je sodil?« je vprašal Duša.

»Sodil,« je govoril zopet hladno in malomarno Defacis. »Šest mesecev sem sedel, potem je brat plačal grofa in sem ušel. Potem sem hodil iz mesta v mesto. Bil sem pisar, padar in vojak. Potem sem se vsega nasitil in prišel k bratu v Tolmin, kjer me brat redi in napajate kmetje.«

Zasmejal se je. Duša je pripomnil: »Toliko dobrega ti je storil tisti tvoj prijatelj, pa niti z mezincem nisi ganil. Saj sem se še jaz postavil drugače, ki mi je samo za strah nasul slepičev v klet in eno žabo za šalo.«

»Z mezincem nisem ganil, ampak maščeval sem se vendar!« je odvrnil Defacis. Začel se je tiho smejati in je rekel:

»Bom povedal, kako sem delal, da se me je bal in sem bil varen pred njim, da si je bil sodnik in oblastnik. Ali že veš morda o ženi v pikastem plašču?«

Golja je mislil na glas: »Zmešan sem, da mi sam Bog pomaga. Še stara tolminska coprnica in skopulja se mi spovrača, ki je nisem nikoli videl in le enkrat slišal od nje, da je zgorela.«

Janez Gradnik, ki je ves čas slonel z glavo oprto med dlani, je pogledal kvišku. Duša je zajčal, ker ga je v prsih bodlo, in je vprašal: »Katera, v pikastem plašču?«

»K meni je prišla,« je pravil Defacis, »pest papirja je prinesla, pa naj računim, koliko da je vsega. Šeststavžent tristo goldinarjev, sem ji povedal. Pa je rekla, da nič ne de. Grof lahko plača. Kateri grof, sem rekel. Tolminski, je povedala, ki je podpisan.«

»Ali je bil res podpisan?«

»Podpisan je bil, podpisal se pa ni.« Defacis se je zopet smejal in pristavil: »Zdaj pa uganita vidva, kaj da sem naredil.«

»Povej!« je dejal nestrpno Gradnik.

»Pisal sem mu!« je odvrnil Defacis. Duša se je posili nasmejal:

»In kaj je naredil?«

Defacis se je razvnel, udaril z roko ob mizo in zavpil: »Šel je, zaprl babo v njeni bajti in bajto zažgal z ženo in papirji. Pa naj ti tisti fant tam pove, če ni res. Saj je videl in bil zato tepen.«

Gradnik se je dvignil: »Defacis, molči o tistem!«

Defacis je govoril, kakor bi ga ne bil slišal: »Matkova Tina mi je dala nož, naj ti ga vržem v berlin, kjer si ječal z razbitim hrbtom. Kako si ušel, ne vem. Videl sem, da si bežal proti Volčam in skočil z mostu v Sočo in da so te biriči sledili ob bregu.«

»Da,« je ušlo Gradniku, »eden me je pahnjal nazaj v vodo, ko sem lezel na breg.«

»Glej, glej! Kdo je bil?« je vprašal Defacis.

»Zdaj je davkar v Gorici,« je menil Duša.

Gradnik je rekel temno: »Saj poznaš Bandela!«

»Hej!« se je začudil Defacis, »nisem vedel.«

Gradnik je pristavil: »Bandel me je pahnjal v vodo, potem pa je prišel eden, ki me je iz vode potegnil.«

»Ne poznam!« je mrmral Defacis.

»Peter Duša!« je dejal mehko Gradnik.

In kakor na znamenje so se vsi trije zasmejali, kakor otroci. In so tisti hip pozabili, prvi, da je pijanec, drugi, da ima rano v razboljenih pljučih, in tretji, da je prejšnji dan ubijal.

Šime Golja se je dvignil in rekel: »Zdi se mi, da vendarle ne bledem!« In je videl v prvi zarji troje mož doli v sobi, bledih, zaspanih, komaj podobnih samim sebi.

»Ali ste vsi pijani, da govorite kakor otroci?« je vprašal. Duša se je zganil na klopi in odvrnil:

»Kaj ti v glavo ne pade, Andrej; mi pa otroci! Mi smo trije puntarji in ti si četrti. Pa skoro nismo vedeli, zakaj se puntamo. Zdaj vsaj vemo. Ti si se za star papir, Defacis za pijačo, jaz za mater in Janez za tisto dekle, ki mu je nož poslala v berlin.«

Povem ti še naprej. Andrej s Šentviške gore se je puntal, ker so mu bukve rekly, naj se, Matija v Čepovanu zato, ker mu je žena rekla, naj se, Valentin na Stopcu, ker mu je žena rekla, naj se ne, in Anže Rink na Mostu se je puntal, ker je dobil šest goldinarjev grošev od puntarskega denarja.«

Janez Gradnik je planil ko preživljen kvišku. Duša je zaključil:

»Vidiš, zdaj vemo, zakaj se puntamo, pa zdaj punta ni več!«

»Še bo!« je vzkliknil Gradnik. »Če se je Anže za denar, se bodo tudi drugi. Ali nimamo puntarskega zaklada?«

Defacis se je zasmel na ves glas:

»Imamo ga. Šestnajst grošev hrani Valentin Munih.«

»In ostalo?« je vprašal hripavo Gradnik.

»Drugo?« se je smel Defacis. »Saj smo zapili

pol prvi dan v Solkanu. Kar pa nismo, je pobral Pečinski Lapajne.«

Gradnik se je sesedel na klop. Duša je rekel:

»Golja, zažgi svoje papirje. Naša pravda je končana.« Golja se je zleknil na peč. Bil je truden do smrti. Legel bi in ne bi vstal več...

Tedaj je sinil beli dan skozi okno in Duša je videl, da je Defacis nagnil glavo, da bi dremal, ter rekel:

»Poglej Jakoba, o svojem maščevanju nam je hotel povedati, pa je nit izgubil in zdaj vleče dreto!«

Defacis je zazdehal in odvrnil:

»Šest mesecev sem ogrinjal pikast plašč in hodil na Locatellijev vrt o polnoči. Zato sem se odnavadil spati ponoči pa dremljem, ko se zdani.«

In zleknil se je na klop in zaspal.

V sobi je bilo mirno, ko v grobu.

(Dalje.)

H. Smrekar: *Zaklad.*

Književnost.

Zbirka slovenskih povesti. Urejuje Ivan Grafenauer. V. zvezek. Fr. S. Finžgar: Študent naj bo. Naš vsakdanji kruh. — Ljubljana 1915. Založila Kat. Bukvarna. Tisk J. Krajec nasl., Novo mesto.

V »Uvodu« dobiš data iz Finžgarjevega življenja in kratek oris njegove literarne poti. Kratek je, a dovolj jasen, da vstane pred teboj Finžgarjeva pisateljska osebnost.

Letos je dvajset let, odkar je nastopil Finžgar v »Dom in Svetu«, pisal je pa že prej. Pričujoča zbirka bi bila nekako vezilo ob — 25 letnici Finžgarjevega leposlovnega dela, ki jo bo obhajal prihodnje leto. Skromno je, a zadovoljimo se za enkrat.

»Študent naj bo« je avtobiografija, podana v dijaški zgodbi, kakršnih do sedaj nismo imeli. Povest izgubljenega leta v prvi latinski: vse bridkosti in težave, vse nagajivosti in muke, pričakovanja in razočaranja, dijaška zavest zapostavljene pravice, vse življenje »nadebudnega« dijaka je v tej zgodbi. Študent dobi ob Finžgarjevem Franceljnu korajžo, profesor sliši prikrito lekcijo in ne bo robantil z besedami: »Še za tolikanj ne boste, da bi dostojno krompir stražili pri vojakihi!« in podobno... Starši pa naj ne prezrejo migljaja glede stanovanjskega vprašanja.

Potem, ko si se seznanil z nesrečnim Franceljnom, ki se je naslednje leto postavil — z odliko, prideš do črtice »Naš vsakdanji kruh«, ki te pelje na kmete, kjer je Finžgar s svojim peresom kakor nikjer drugje doma. Mogoče je, da pozabimo njegove salonske romane in novele — njegove kmetske povesti ostanejo vse čase — saj so v njih do zadnje poteze mojstrsko opisani naši ljudje. Ob 25 letnici ima Finžgar jasno pot pred seboj; da bi jo hodil še dolgo, dolgo!

Dr. Jos. Lovrenčič.

Dr. Rudolf von Andrejka, *Slovenische Kriegs- und Soldatenlieder.* Aus Kunst- und Volksdichtung ins Deutsche übertragen, Laibach 1916. Verlag der Katoliška Bukvarna. Druck der Katoliška Tiskarna in Laibach.

Ta razmeram primerna in času prilagodena knjiga je prvovrsten, v načinu patriotskih almanahov za-

snovan zbornik poezije v okviru naslovnega kazala. Prevajalcu je zlasti na tem, da izpriča iz naroda in narodovih pevcev lojalnost Slovencev in našo zvestobo do prestola. Apologetični namen knjige je pač izražen v opremi in uvodnih besedah, iz pesmi samih, izvzemši morda dve ali tri, pa zveni akcent neposredno občutenega patriotizma manj direktno in izrazito. Knjiga je pravzaprav samo zbirka stanovskih pesmi, in sicer ne najboljših, zlasti še zato ne, ker je nekaj pesmi v zbirki, ki so brez vsakega izrazitejšega slovenskega individualizma. Prevajalec je pri izbiranju pozabil na to, da sta priljubljenost in prava literarna vrednost stanovske pesmi pojma, ki se ne krijeta vedno. S tega vidika in iz ozirov do tujca, kateremu je prevod predvsem namenjen, se zdi manj primerno, da je pl. Andrejka izbral Aškerca, Vojanova, Gregorčičeve »Vojakove neveste oporoko« in »Dekletovo molitev«, narodne »Kaj maramo mi« in »Na polju rožce cvetejo«. Tudi bi se jaz resno premislil, preden bi bil prevedel Koseskega, ki je pesnil v toliki meri parafrazistično, in še ni dokazano, da ni tudi njegova »Vojaška« nastala na podoben način.

V knjigi opažam veliko nesoglasje med vsebino in obliko. Znanstveno-literarni aparat daje knjigi značaj kritične monografije, ilustrativni del pa je samo slovesen komentar, poln anahronizmov (12, 46, 49, 53, 56, 59), v žanru sodobnih bojnih razglednic. Zato je o knjigi težko reči, ali je kritična ali samo albumska zbirka.

Prevajalec pozna nemški in slovenski jezik. Ne vem pa, da bi bil kdaj pisal slovenske verze. Tudi nemški verz ne kaže izrazitejše individualnosti. Prevodi delajo name vtis nekake zabrisanosti, negotovosti, nemarkantnosti. Mučne so ritmične trdosti (n. pr.: im Kampf oder im Bette — fünf Fuß mess' ich und noch fünf Zoll). Grda je proza verza: nun kannst nachhaus' du gehen. Ne morem si raztolmačiti »ein Lieb'«, pisal bi Hiob mesto Job, izognil bi se vsaj rimi: Messe — lese. V »Soči« je slabo prevedeno »der blauen Höhen klares »Glühn« za »vedra višnjevost višav«, »versunken« za »lepo se v njih je zlila«, zlasti pa: »Jungkräftig über Stock und Stein — eilst du mit

raschen Mädchenschritten« za podobo: Tvoj tek je živ etc.

Ta pesem in Jenkova »Naprej« sta v zbirki kulturni. Andrejkov prevod »Soči« je časovno drugi, Funtkov tretji in v primeri z Andrejkovim — klasičen. Vendar pa ob prvem, površnem pogledu na knjigo obstrmimo in tako bo deloma vršila svoj namen: ostala bo spominsko darilce iz leta devetnajststošestnajstega.

Dr. J. Pregelj.

Elementar-Grammatik der serbischen (kroatischen) Sprache von Milan Rešetar, Professor der slavischen Philologie an der Wiener Universität. Zagreb 1916. — Mirko Breyer's Buchhandlung. — Str. 208. — Cena ? —.

Delo je izšlo istočasno v dveh različnih izdajah. Razlika je minimalna, in sicer a) v naslovu (enkrat imamo »kroatischen [serbischen]«, drugič pa »serbischen [kroatischen]«); b) v tekstu, in sicer v tem, da so v eni izdaji vsi srbohrvatski primeri tiskani v latinici, medtem ko so v drugi v cirilici. — Tekst sam je pa v obeh izdajah popolnoma identičen, saj obravnava slovnico enega in istega jezika, namreč srbo-hrvatskega. Profesor Rešetar namerava priobčiti cel kurz za srbo-hrvatski jezik, ki bo obsegal razen pričujoče slovnice še vadnico in čitanko, ki bodo v nji tudi praktični razgovori.

Uvod (1—10), ki v kratki in zelo pregledni obliki podaja najvažnejše stvari, našteva najprvo zemlje, kjer stanujejo Srbo-hrvati. Približno en milijon slovanskega prebivalstva Nove Srbije, kot je bila po drugi balkanski vojski, šteje avtor s primernimi pridržki in pomisleki (»denn man kann nicht wissen, ob es Serbien gelingen wird, die in Neuserbien lebenden Slaven gänzlich zu assimilieren«, str. 1) k Srbo-hrvatom, ki jih vse skupaj ceni nad 10 milijonov duš. Nato omenja avtor verske razlike, ki jih podpira s statističnimi podatki; mimogrede se dotakne tudi vprašanja o nacionalni prebuditvi muslimanskega elementa. — V nadaljnjem izvemo za vse težke ovire, ki jih je moral prestati in jih še prestaja srbo-hrvatski narod na poti do zaželene enotne narodne kulture. Največja ovira bo pač razlika v abecedi (latinita-cirilica). — Naslednji odstavek nas seznanja v glavnem s postankom srbo-hrvatskega knjižnega jezika od prvotne needinosti do sedanjega stališča, ko gospoduje štokavščina in ko se vkljub semintja pojavljajočemu se dualizmu v glasoslovju (ekavci — jekavci), oblikoslovju (stara sklonila pri dativu, lokativu in inštrumentalu, ki so jim šele zadnje čase dali Hrvatje slovo, s čimer so se sicer oddaljili od Slovencev, pač pa se na drugi strani zelo približali Srbom in pospešili s tem proces enotnega razvoja književne srbo-hrvaščine), besednem zakladu (slovanske, turško-perzijsko-arabske besede) in sintaksi polagoma sicer, a vendar le z uspehom odstranjujejo zadnje ovire enotnega knjižnega jezika. — V splošnem dobimo pri čitanju tega zelo lepega uvoda in sledečih mu temeljitih slovničnih poglavij vtis, da so pri tem razvoju večinoma popuščali Hrvatje, ne samo v svojih starih sklonilih, ki so jih analogno kakor mi Slovenci rabili mesto sklonil —ima in —ama, marveč tudi v pravopisu, ki se je iz etimološkega preobrazil v fone-

tičnega.¹ Z nekoliko dobre volje bi se lahko odstranila tudi predzadnja ovira, namreč ekavsko-jekavski dualizem; tu bi morala pač oba dela nekoliko popustiti, predvsem pač ekavci. Zadnja ovira (latinita-cirilica) bo pa menda kljub vsem potresom in preobratom svetovne zgodovine ostala. —

Glasoslovje (10—36) nam v kratki, a zelo pregledni obliki podaja ves potreben material za posamezne pojave v jezikoslovju. Obenem smo — lepo kot v malokateri drugi knjigi — vedno opozorjeni na posamezne medsebojne razlike. Omenim naj samo paralelo med obema abecedama (14), razliko v pisanju tujk v cirilici in latinici (15) in na posamezne pravopisne razlike (23), ki bodo pa skoro popolnoma izginile, če bodo le Hrvatje konsekventno in povsod izpeljali fonetični pravopis. — Naglasu posveča Rešetar precej pozornosti, vendar pa ne preveč, kot hoče vedeti »Slovanov« recenzent Ivan Poznik. Njegova kritika v »Slovanu«² ne teži predvsem po resnici, tembolj se pa čuti iz nje — osebnost. Zakaj treba namigavati, da je prvotno »najbrž!« bila Rešetarjeva slovnica namenjena v serijo slovnice, »ki mislijo izhajati pri neki državno-nemški tvrdki.«³ Saj Pozniku menda ne bo neznan, da je že l. 1914. pri oni isti državno-nemški tvrdki (Karl Winter-Heidelberg) izšla Leskienova »Grammatik der serbo-kroatischen Sprache«, nadalje da je bilo isto delo že pred več časom, preden je izšlo, naznačeno v strokovnih krogih (omenjam samo platnice Bernekerjevega etimološkega slovarja, kjer je avizirano, da je Leskienovo delo že v tisku), in končno, da je o Leskienovem delu napisal še isto leto, ko je izšlo, Rešetar v Archivu zelo lepo oceno. Zato se mi zdi tako namigavanje malenkostno in neokusno. — Kar se pa naglasa tiče, pa ta ovira tujcu nikakor ni »nepremagljiva«, kot meni Poznik. Treba je dveh stvari: a) posluha in b) slišati je treba pravilno izgovarjanje, kar avtor vendar izrecno poudarja v knjigi na strani 16. in kar tudi splošno velja pri učenju tujih jezikov. Rešetarjeva knjiga nikakor ne bi bila popolna, če ne bi bili v nji razloženi principi srbo-hrvatskega akcenta; in vendar to Pozniku ni všeč. Pa saj se temu lahko odpomore: kdor dotičnih partij nikakor ne more doumeti, naj jih odloži na boljše čase, — preje naj pa skuša poslušati čisto narodno bosensko-hercegovsko govorico, kajti v Zagrebu med kajkavci pač v tem oziru ničesar pridobil ne bo.

Oblikoslovje (36—154) je precej obširno obdelano, kar je pa z ozirom na veliko materijo popolnoma naravno. Posebno med takozvane izjeme je posegel profesor Rešetar z mogočno roko in napravil vzoren red, česar v drugih gramatikah ni, ali vsaj redko. V tem oziru znači Rešetarjeva gramatika velikanski napredek; edino Gj. Daničičevi »Oblici hrvatskoga ili srpskoga jezika« bi se po svoji jasnosti in preciznosti lahko kosali z Rešetarjevo gramatiko. Kot posebno

¹ Prof. Rešetar isto svetuje tudi nam Slovincem ob priliki, ko zavrača dr. Ilešičevo zahtevo, naj se normira čisti —l v izgovarjavi knjižne slovenščine. (Archiv f. sl. Ph. 1914, str. 561.)

² »Slovan«, 1916, str. 157—158.

³ Poznik misli tu na »Sammlung der slavischen Lehr-u. Handbücher«, ki izhaja pri Karl-u Winter-ju v Heidelbergu.

posrečena poglavja omenjam izmed mnogih samo svojilne pridevnike na -ov, -in, -ski in -ji in pa posebno temeljito obdelano poglavje o zaimkih.

Iz konjugacije bo zanimalo, da je Rešetar opustil tradicionalno razdelitev glagolov v šest vrst in posamezne razrede ter vse glagole razdelil a) v pravilne in b) v nepravilne. K pravilnim šteje vse tiste, ki imajo pred nedoločnikovo končnico -ti vokal, torej (če izvzamemo nekaj glagolov I. vrste, ki jih Rešetar šteje med nepravilne) po stari razdelitvi vse glagole, ki imajo vrstno spono (II.—VI. vrsta). — Nepravilni glagoli pa imajo v nedoločniku končnice -ti, -sti (ple-sti) in -ći (pe-ći, stri-ći), pri tvorbi posameznih glagolnih oblik pa veliko nepravilnih pojavov. Važno je tudi, da se pri teh nepravilnih glagolih tvori nedoločnik direktno iz korena. Torej po stari razdelitvi bi lahko rekli, da moramo vse glagole iz korenske vrste šteti v ta »nepravilni« oddelek. Slavisti bi mogoče bolj želeli, da bi se skupina -sti (crp-s-ti, zeb-s-ti, plet-ti, krad-ti) obravnavala v zvezi s skupino -ti, toda tu odločajo bolj praktični kot pa znanstveni momenti, kar je popolnoma v redu; zato je iz knjige izločen ves nepotrební slavistični znanstveni balast, kar je tudi popolnoma pravilno. Tvorbe glagolnih oblik so pri po-

sameznih pododdelkih izredno jasno raztolmačene; — posebno še opozarjam na partije o trpno-preteklem deležniku, ki baš nam Slovencem dela precej neprilik.

Skladnja (154—206) je obdelana sicer bolj na kratko, pa nam vendar podaja celo vrsto najznačilnejših posebnosti, v lepa pregledna pravila nanizanih. Tudi tukaj je omenjen semintja kak dualizem med ekavci in jekavci, česar v drugih gramatikah ne dobimo. Upam, da bomo v »Vadnici« in »Čitanki«, ki se nam še obeta, imeli priliko, še intimneje seznaniti se s sintaktičnimi finesami srbo-hrvaščine. — Ko se bo mislilo na novo izdajo, ker bo knjiga gotovo kmalu razprodana, naj se doda zadaj stvarno kazalo, ki ga sedaj še pogrešamo.

Splošno treba poudariti, da je Rešetarjeva slovnica v vsakem oziru izredno lepo in temeljito, obenem pa tudi s tiho ljubeznijo do domačega rodu napisano delo, tako da moramo bratskemu narodu le čestitati. Če bi pa hoteli imeti tudi mi Slovenci slično delo, naj bi pa njegov avtor vsekakor tudi naše slovensko ekavsko razmerje do književne srbo-hrvaščine primerno označil, kar želi tudi Poznik v »Slovanu«. S tem bi se medsebojno jezikovno spoznavanje in zblizevanje zelo pospešilo.

Ivan Mazovec.

To in ono.

XII. umetniška razstava.

Pričujoča številka »Dom in Sveta« objavlja nekaj slik z XII. slovenske umetniške razstave, ki je bila otvorjena meseca junija 1916. Takoj je treba omeniti, da je pri izbiri priobčenih slik bilo zlasti merodajno, ali se morejo v enobarvnem tisku dostojno reproducirati. Mnoga prvovrstna dela smo morali odložiti, ker bi prišla v taki reprodukciji ob ves svoj slikarski značaj — namesto umetnine bi v črnem tisku imeli pred seboj nje nerazumljivo karikaturu. Slike te vrste se smejo reproducirati samo v barvah, in »Dom in Svet« upa, če mu ne bo sreča nemila, da stori tudi to. Nekateri naročniki so večkrat povpraševali, kako da se »Dom in Svet« tako malo méni za domačo umetnost; urednik sam je tudi vedel, da list ne izvršuje vse svoje naloge, dokler se ne začne sistematično pečati s slovensko umetnostjo, in vendar si ne more očitati, da bi bil sam kriv, če je bilo drugače.

Pa glavno je vendar, da se stvar izpremeni. Saj slovensko slikarstvo ne more živeti zgolj v tesnih prostorih Jakopičevega paviljona, živeti zgolj sebi in zase, treba mu je več zraka, več prostora za aktivnost. Ta odtujenost svetu ni specificum slovenske umetnosti, ampak posledica splošnega evropskega umetniškega razpoloženja, in to jo opravičuje. Z rastočo močjo površno pojmovane demokracije, ki ne odločuje zgolj o političnem blagru državljana, ampak skuša uveljaviti tudi svoje mišljenje in svoj okus, je rasel vzporedno odpor umetniške individualnosti proti takozvanemu občinstvu. Tako so nastali umetniški samotarji in samotarski umetniški krožki, ki imajo to dobro, da se je vanje marsikdaj rešil splošnočloveški ideal iz povodnji pokvarjenega javnega mnenja, da je v njih

marsikdaj še cvetela modra roža večne lepote, ko je drugod čas neusmiljeno razdeval. Ima pa to samotarstvo svojo veliko nevarnost, ker izpodjeda energijo, vzgaja k samodopadljivosti in postaja ne samo tabor tistih, ki iščejo tovarišev za lepi boj življenja, ampak tudi pribežališče duševnih invalidov, ki jih je življenje samo izločilo.

Zato menim, da je z razstavami le manjša polovica dela opravljena, da ne zadostuje, če se vsako leto enkrat spomnimo, da žive nekje tudi slovenski slikarji in kiparji. Potrebno je, da jih vidim tudi drugod in zlasti, kadar odprem slovenski ilustrirani list.

XII. umetniška razstava priča po svojem obsegu in razvrstitvi, da je prirejena ob času vojske, ni pa tega videti iz razstavljenih slik samih. Kakor naše lep slovje, tako je šla tudi naša upodablajoča umetnost molčé mimo vojnega časa.

Razstava obsega približno 130 števil, ki so zelo različne vrednosti. Poleg odličnih del je tu mnogo blaga srednje vrste in nič manj navadne plaže. Domačega obiskovalca to slednjič ne moti toliko, toda tujcem, katerih je bilo ravno letos več nego kdaj poprej, ne kaže razkazovati ravno najrevnejših kotov naše domačije. Obisk razstave je bil dober, nakupovanje razmeroma zelo živahno.

V prvi dvorani dominira v pročelju doprsni kip generala Borojevića v več kot naravni velikosti, delo mladega L. Dolinarja, našega najnadarnejšega kiparja. Dolinar je generalov grobi, graničarski obraz malo idealiziral, položivši mu v oči tih, tožen, samotno trpeč izraz. Bolj zanimiv nego ta reprezentativni kip je speči Kralj Matjaž; globoki sen ni samo na nje-

govem mirnem obrazu, vsa obdelava predmeta skuša izraziti vekovito spanje: forme prehajajo iz telesnosti v zastrto pravljíčnost. Nasprotno sta Glava M. Gubca, ki jo ob prilíki objavimo v »Dom in Svetu«, in njegova Roka, čudovito plastični, živa realnost. Delce velike elegánce je Daritev, orientalka z daritveno skodelico, vitkih udov, kipeče rasti, ki se dopadljivo vije navzgor kakor nje daritev sama. Poleg drugih stvari je Dolinar razstavil tudi več portretov (prof. Berceta, poslanca Povšeta i. dr.), ki so dobri kot plastika in kot portret. Že na teh malenkostih je razviden Dolinarjev krepki talent — da bi mu bilo dano, izkazati se tudi v velikem!

Slikarsko obvladujeta prvo sobo Jakopičeva »Pravljíca« in »Za gospodarja«; kakor dve solnčeci žarita na steni, tako da je spričo njiju drugo videti senčnato in medlo v barvi. Pravljíca predstavlja mater z otrokom in jagnjetom; od leve pada na skupino luč, zaigrinjajoč ves prizor z žarkim oblakom rumenih, rdečih, oranžnih, violičastih in zelenih odsevov. Ne tako ubrana, a še bolj bujna je slika sejalca v zgodnjem jutru, naslovljena »Za gospodarja«. Zmotno je, če kdo krsti Jakopiča z imenom impresionist, in če bi on sam trdil, da slika predmete, kakršni se mu vidijo in nič drugače (impresionizem), se moti tudi on. Jakopič porablja marveč čutno vrednost barve, ne da pred oči predmete v trenutni razsvetljavi, marveč da izrazi čisto določeno in trajno občutje, duševno vsebino prikazni; barva spremlja pri njem slikarski predmet, kakor spremlja pri glasbeniku orkester pevca, razlagajoč njegove besede z mnogostranskim opisom, razvijajoč idejni pomen teksta. Znameniti sta v tem oziru tudi obe skíci »Ob košnji« in mali portret »Anka«.

Sternen ni napravil name še nikoli tako enotnega in krepkega vtisa kakor na tej razstavi. Razstavil je sicer večinoma akte, kar se zdi znamenje, da je še vedno zaposlen v predpripravah, da še ni prešel od študij do svobodnega stvarjanja duha, pa ti akti so v svoji vrsti dobri. Sternen je skladen v barvah, siguren v risbi (prim. Akt, št. 23), »Magdalena« pa ima tudi svojo tehtno duševno vsebino.

Jama ima na tej razstavi le štiri slike in je prav tak, kakršnega poznamo s prejšnjih prireditvev; pokrajinar je skozi in skozi, dela z maloštevilnimi, enovitimi barvami. V pričujoči številki »Dom in Sveta« priobčujemo njegovo »Obrežje Ljubljánice«.

Vavpotičeva »Jahalka« na naši prilógi je dober posnetek razstavljenega originala; na fotografiji je konj celo boljši nego v originalu samem. Vavpotič je zlasti spreten portretist; njegov »Portret deklice« in »Mati z otrokom« sta učinkoviti salonski deli, medtem ko je nova pokrajina »Judenburg« dozdevno prenašlo končana ali nedogotovljena.

Tratnik ima razstavljenih več risb, med njimi nekatere, ki so že bile reproducirane in karakterizirane v »Dom in Svetu«. Sedaj prinašamo studijo za »V vrtu Getzemani«. Nova mi je bila njegova pokrajina v oljnatih barvah, »Motiv iz Bilj«. Zanimivo je opazati, kakšna notranja edinstvo je med Tratnikom-risarjem, kakršnega smo doslej poznali, in Tratnikom-pokrajinarjem, kakršnega se nam kaže v razstavljeni oljnati sliki. Tehnika je druga, motiv različen in vendar je

duh isti: duh formalne snažnosti, jasnosti, umerjenosti in kot osnovno vsebinsko občutje tiha žalost, resignacija.

Smrekarjevimi risbami in ujedkovinami so se bralci »Dom in Sveta« tudi že imeli priliko seznaniti. Smrekar je poln hudomušne predmetnosti, je slikarski pripovedovalec in satirik, je ne samo Slovenec, ampak še posebej Kranjec, z vsemi lastnostmi, ki se drže tega rodu: konkreten, drastičen v izrazu, živahne domišljije, pa ne posebno izbirčen v formi. Sedaj objavljamo njegov razstavljeni »Zaklad«.

Gaspari je poslal na razstavo mnogo barvastih risb. On skuša, kakor znano, s slovenskimi narodnimi motivi (s srci, nageljni in podobnim), z narodnimi nošami, ki jih ni več, in s karakterističnimi prizori iz kranjskega življenja ustvariti nekako slovensko »Heimatkunst«. Na tem je nekaj, vendar pa to pojmovanje ne gre stvari do jedra; taka umetnost bi utegnila biti le nazunaj slovenska, ne v svojem bistvu.

Slike, ki jih je razstavila A. Zupanec, se ne zde ravno srečno izbrane; še najboljši sta »Predica« in »Znamenje«. — Šantel mi je to pot manj ugajal kot prej, dasi je treba njegovi risbi priznati solidnost. — Klemenčič je preveč enakomeren v formi in prazen po vsebini, isto velja za Magoliča. — Med akvareli Sternen-Kleinove je čeden »Pri toiletli«, o Franketu, Žmitku, Zupanu in Ropretu je pa težko kaj reči.

Izidor Cankar.

Prešernova »Nezakonska mati«.

Oktoberja meseca lanskega leta sem se vračal z Dunaja in sem prišel v Mariboru skupaj z g. P. Govorila sva zlasti o prestavah starih klasikov in njihovi metriki. Zanimalo me je zlasti, kaj misli on glede meril v prestavah starih korov. Omenil sem mu novejšo stališče dunajskega prof. Radermacherja glede metrike. Nato me opozori, kako čudno merilo da ima Prešeren v svoji »Nezakonski materi«. Misel me je zanimala, a dalje se nisem s tem pečal. Pred kratkim sem zopet vzel v roke Prešerna. Ustavim se pri imenovani pesmi. Analiziram jo. Kaj sem našel in do kakšnih zaključkov sem prišel, hočem tu podati. To je seveda samo hipoteza, a me je vendar frapirala. Poglejmo!

Kaj pa je tebe treba biló,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Dete ljubó, dete lepó!	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Meni mladi déklici,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Neporočeni materi?	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Oče so kleli, topli me,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Mati nad máno jokáli se;	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Moji se mene sram’vali so,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Tuji za máno kazáli so.	’	’	’	’	’	’	’	’	’
On, ki je sam bil ljubi moj,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
On, ki je pravi oče tvoj,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Šel je po svéti, Bog vé kam;	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Tebe in mene ga je sram!	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Kaj pa je tebe treba biló,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Dete ljubó, dete lepó!	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Al’ te je bilo treba, al’ ne,	’	’	’	’	’	’	’	’	’
Vendar presrčno ljubim te.	’	’	’	’	’	’	’	’	’

Meni nebó odprto se zdi,   — | — — — — — — — —
 Kadar se v tvoje ozrèem oči,   — | — — — — — — — —
 Kadar prijazno nasmeješ se,   — | — — — — — — — —
 Kar sem prebila, pozábljeno je.   — | — — — — — — — —

On, ki ptice pod nébom živí,   — | — — — — — — — —
 Naj ti dá srečne, vesele dni!   — | — — — — — — — —
 Al' te je bilo treba, al' ne,   — | — — — — — — — —
 Vedno bom srčno ljubila te.   — | — — — — — — — —

Kakšen metrum je to? Naj povem svojo misel takoj v začetku! Zdi se mi, da so to glikoneji, toda narejeni prosto po grškem vzorcu.

Prvotno merilo grške pesmi je bilo gotovo to, da so šteli samo dolžine (naglas), kračine niso prihajale v poštev. Lep zgled za to je lastavičja pesem z otoka Rodos pri Atenaju. Verzi imajo dva naglasa, anakruza je eno- ali dvozložna, število kračin je poljubno.

ἦλθ', ἦλθε χελιδών,   — | — — — — — — — —
 καλὰς ὄρας ἄγουσα   — | — — — — — — — —
 καὶ καλοὺς ἐναυτοὺς,   — | — — — — — — — —
 ἐπὶ γαστέρα λευκά,   — | — — — — — — — —
 ἐπὶ νῶτα μέλαινα.   — | — — — — — — — —
 παλάθην σὺ προκυκλεῖν   — | — — — — — — — —
 ἐκ πίονος οἴκου   — | — — — — — — — —
 οἴνου τε δέπαστρον   — | — — — — — — — —
 τυρῶν τε κάνυστρον.   — | — — — — — — — —
 ἄν δὴ φέρῃς τι,   — | — — — — — — — —
 μέγα δὴ τι φέροις.   — | — — — — — — — —

Druga stopnja bi bila ta, da so šteli zloge v verzih, kot n. pr. eolični pesniki. Tretja in zadnja stopnja je bila, da so imeli posamezni πόδες oz. μέτρα enako kvantitetno vrednost.

Kako različne oblike se združijo lahko po prvem principu, pogledjmo Aishilos, Πέρσαι 672—680:

αἰαὶ αἰαὶ·
 ὦ πολὺκλαυτε φίλοισι θανῶν,
 τί τᾶδε δυνάστα δυνάστα
 περὶ τᾶ σᾶ δίδυμα αἶα
 γοῶν' ἀμάρτια;
 πᾶσαι γὰ τᾶδε
 ἐξέφθινται τρίςκαλμοι
 νᾶες ἄναες ἄναες.   — | — — — — — — — —

Podobne tvorbe kakor to so tudi verzi v Prešernovi »Nezakonski materi«. Podlaga jim je glikonej, dasi je sicer njegova navadna oblika ta: — — — — — — — —, torej daktil na drugem mestu. Ker je torej glavni znak glikoneja ta, da ima 4 naglase, se veže lahko z vsemi oblikami, ki kažejo isto število naglasov. Število kračin je poljubno. Karakteristična je pred vsem 1. kitica, ki ima dva prosta glikoneja, korjambičen dimeter in trohejičen katalektičen dimeter.

Da je imel Prešeren za vzorec grške lirike, mi dokazuje zlasti 1. kitica, ako jo primerjam z Ibikom, fr. 8 a (izdaja Crusius-Hiller, Anthologia Lyrica):

τοῦ μὲν πετάλοισιν ἐπ' ἀκροτάτοις'   — | — — — — — — — —
 ἰζάνοισι ποικίλαι   — | — — — — — — — —
 πανέλοπες καιολόδοι-   — | — — — — — — — —
 ροὶ λαθιπορφυρίδες καὶ   — | — — — — — — — —
 ἀλκύνες τανυσίπτεροι.   — | — — — — — — — —

Izpusti 4. verz, ki je ferekratej (spada torej tudi med glikoneje), dobiš Prešernovo 1. kitico: 2 glikoneja, troh. katal. dimeter in korjamb. dimeter. Je li to slučaj? Mogoče.

Drug zgled za zvezo glikonejev, trohejev in korjambov (tukaj deloma z anakruzo):

Simonides, fr. 17:

ἄνθρωπος εἰὼν μήποτε φα-   — | — — — — — — — —
 σης ὅ τι γίνεται αὔριον.   — | — — — — — — — —
 μηδ' ἄνδρα ἰδῶν ἔλβιον, ἔσ-   — | — — — — — — — —
 σον χρόνον ἔσσεται...   — | — — — — — — — —
 οὕτως ἂ μεταστάσεις.   — | — — — — — — — —

Zveza glikonejev in trohejev:

Timokreon, fr. 3:

οὐκ ἄρα Τιμοκρέων μοῦνος   — | — — — — — — — —
 Μήδοισιν ὀρκιατομεῖ,   — | — — — — — — — —
 ἀλλ' ἐντὶ κάλλαι δὴ πονηροί·   — | — — — — — — — —
 οὐκ ἐγὼ μόνα κόλουρις·   — | — — — — — — — —
 ἐντὶ καὶ ἄλλαι ἀλώπεκες.   — | — — — — — — — —

Corinna, fr. 3:

νίκασ' ὁ μεγαλοσθένης   — | — — — — — — — —
 Ἰαρίων, χώραν τ' ἀφ' ἐῶς   — | — — — — — — — —
 πᾶσαν ἀνύμηνεν...   — | — — — — — — — —

Glikoneji z dvema daktiloma ni nič redkega:

Ibicus, fr. 1:

ἦρι μὲν αἶ τε Κυθῶνιαι   — | — — — — — — — —
 μαλίδες ἀρδόμεναι βροῶν   — | — — — — — — — —
 ἐκ ποταμῶν, ἵνα παρθένων   — | — — — — — — — —
 κάπος ἀκήρατος, αἶ τ' οἰνανθίδες   — | — — — — — — — —
 αὐξόμεναι σκισεροῖσιν ὑφ' ἔρνεσιν   — | — — — — — — — —
 οἰναρέοις θαλέθοισιν· ἐμοὶ δ' ἔρος   — | — — — — — — — —
 οὐ θεμίαν κατάκοιτος ὤ-   — | — — — — — — — —
 ραν, ἄθ' ὑπὸ στεροπᾶς φλέγων   — | — — — — — — — —
 Θρηίκιος βορέας, αἰσ-   — | — — — — — — — —
 σων παρὰ Κύπριδος ἀζαλαίαις   — | — — — — — — — —
 μανίαισιν ἐρημνὸς ἀθαμβῆς   — | — — — — — — — —
 ἐγκρατέως πεδῶθεν σαλάσσει.   — | — — — — — — — —

Ti Ibikovi glikoneji se ločijo le po tem od Prešernovih, da imajo daktili stalno mesto. Več prostosti si dovoli Ibikus s tem, da uvrsti med glikoneje tudi 4 daktili (Prešeren ima v zadnji vrsti 5. kit. 3 dakt.), ker imajo 4 naglase. Isto smo našli tudi že glede 4 trohejev in 2 korjambov pri Ibiku in Prešernu.

Primerjaj še fr. 9:

τοὺς τε λευκίππους κόρους   — | — — — — — — — —
 τέχνα Μολιόνας κτάνον,   — | — — — — — — — —
 ἄλικας ἰσοπάλους, ἐνεγυῖους,   — | — — — — — — — —
 ἀμφοτέρους γεγαῶτας ἐν ὤεψ   — | — — — — — — — —
 ἀργυρέψ.   — | — — — — — — — —

Pri tej priliki bi omenil še nekaj drugih pesmi, ki spadajo glede merila v isto vrsto kot »Nezakonska mati«.

»Zdravilo ljubezni« in »Ženska zvestoba« imata namreč isto merilo kot »Nezakonska mati«, le da imajo verzi anakruzo.

Zdravilo ljubezni:

Je ljubemu ljub'ca, lepote cvet,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
Umrla stara le osemnajst let.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Mladič obljubi ostati ji zvest,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
Senoč in dan jokaj je mesecev šest.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Se milo jokaj je, milo zdih'val,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
Grob njen je vsak dan obiskoval.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

itd.

Ženska zvestoba:

Bil godec je mlad in lep in vesel,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
Lepó je godel, sladkó je pel.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Ni bilo godú, svatónvšč'ne, semnjá,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
Da tja bi ne bili vabili ga.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Poslušajo radi ga vsi ljudje,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
Ga gledajo rade dekleta mlade;   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Posebno pa Micka, županova hči,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
Pogostoma vanj obrača oči.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

itd.

Semkaj spada tudi pesem »Pevcu«. Navadno ima sicer vsak verz po tri daktila, a trije verzi imajo samo po dva. Podobno »Ribič«. Zdi se, da se tudi tukaj kaže vpliv grške lirike na našega pesnika. Nekaj zgledov!

Simonides, fr. 47:

παρὰ χρυσὸν ἐφθὸν ἀκίρατον   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
οὐλομόλυβδος εἰών...   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

1. v. cf. Žen. zv. kit. 1. v. 2.;

fr. 64:

ἔνι δ' οἴῳ   ... ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
εἵκει θεὰ μέγαν ἐς δίφρον.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Corinna, fr. 4:

ἰώνει δ' ἠρώων ἀρετὰς   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
χρήσασθων   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

1. v. cf. Zdr. lj. kit. 3. v. 2.

Scolia, fr. 30:

παφυλαγμένος ἄνδρα ἕκαστον ἔρα,   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
μὴ κρυπτόν ἔγχος ἔχων κραδίη   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
φαιδρῶ σε προσενέπη προσώπῳ.   ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

1. v. cf. Zdr. lj. kit. 2. 2. v. cf. Zdr. lj. kit. 3. v. 1.

V isto vrsto smemo prištevati tudi pesmi, ki so zložene v samih daktilih, a vsak verz ima zopet samo 4 naglase kot prej: Sila spomina, V spomin Andreja Smoleta.

Od teh se ločijo naslednje samo po tem, da imajo 4 daktili anakruzo: Povodnji mož, Nuna in kanarček (vmes tudi verzi po 3 dakt.), Sveti Senan.

Sploh se mi čudno zdi, odkod to pride, da ljubi Prešeren tako zelo verze s 4 naglasi, bodisi jambične (anakruza?) ali trohejične. O daktiličnih sem prej govoril.

Trohejične: Strunam, Dekletom, Pod oknom (spada tudi sem), Ukazi, Za slovo, Od železne ceste, Zapuščena, Hčer in svet, Učenec, Dohtar, Turjaška Rozamunda, Orglar, Glosa, Zarjavela devica, Nebeška procesija, Šmarna gora.

Jambičnih je manj: Kam? Izgubljena vera, Judovsko dekle, Tri želje, Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori. Pesmi Soldaška in Zdravica imata to posebnost, da rabi pesnik verze po 4, 3 (hiperkat.) ali 2 jamba (hiperkat. ali kretikus).

5 naglasov rabi v pesmih: Nova pisarija, Prva ljubezen, Slovo od mladosti, Soneti, Krst pri Savici, Janezu N. Hradeckemu, Ljubezni tiranija.

3 naglase berem samo v treh jambičnih pesmih: Prošnja, Mornar, Zvezdogledom.

Jambična pesem z 2 naglasoma: V spomin Valentina Vodnika ne pride v poštev. Prekop in Neiztroheno srce imata nemški metrum.

Sicer se splošno sodi, da je bral Prešeren le latinske klasike, zlasti Horacija, Vergilija in Ovidija; toda to mnenje se mi zdi napačno. V izveščju gimnazije v Kranju iz l. 1904. je priobčil Žigon zapuščinski akt Prešernov. Tu navaja tudi knjige, ki so jih našli po pesnikovi smrti. Vse knjige so cenili res samo 38·13 gld., toda meni se zdi zelo važno, da je imel razen Homerja tudi Hesioda, Ajshilovega Agamemnona, Pindarja i. dr. Ako je bral Prešeren Ajshila in Pindarja, je bral gotovo tudi še druge grške lirike.

(Konec prihodnjic.)

Solnčna pesem sv. Frančiška.

Stanko Premrl stopa z večjim delom pred nas. Njegova »Solnčna pesem sv. Frančiška« v dr. Pečjakovem prevodu je kot kantata za soli, mešani zbor in orkester eno najboljših večjih slovenskih glasbenih proizvodov, presegal vsaj jo bo komaj kateri naš večji glasbeni produkt. Cela skladba je zamišljena — popolnoma v zmislu pesmi — kot molitev umirjenega, Bogu vdanega, v božjem miru — kolikor je človeku, v telesne spona ukovanemu, to sploh mogoče — počiva-jočega srca, srca, ki vsekdar in v vseh rečeh vidi Boga, ki ga vsaka stvar z vsem svojim dejem in videzom dviga k »najvišjemu, mogočnemu, dobremu Gospodu«, da mu duša prekipeva hvale in je vsa srečna, da se pred očmi neizmerne božjega veličastva more in sme izgubljati v nični solnčni prašek. Kakor je pesem sama vzniknila iz Frančiškovega srca kot produkt te mirne askeze brez patosa, brez ekstaze, brez vsake sentimentalnosti, zlasti še brez najmanjše sence nervozno razrvane histerije, tako je tudi skladba sama ljubeč plod iste preproste bogovdanosti, ki je premagala boje in viharje, pa se veseli pokoja, ki sta ga polna duh in srce.

S tega vidika je treba skladbo presojsati; zakaj dasi se velikokrat močno razžari, je vendar kljub vsemu notranjemu bogastvu v harmoniji, modulaciji, ritmiki, tematiki, kljub vsej gorkoti, ki jo izžareva liki pestrobojna livada, odeta v žarko umbrijsko solnce — vendarle je nje temeljni znak tista prvotna frančiškanska vesela preprostost, brezskrbna skromnost, ki jo svet, v materializmu se pogrezajoč, ne more doumeti in jo ima popolnoma zmotno za patetično ekstazo, ki ima svoj vir v čuvstvu, dočim je v resnici vse le izliv blažene duše, ki nje um poizkuša dosežati Boga in se nje volja v tem božjem gledanju v vsem vdaja in pokori volji božji. Zato je tudi besedilo tako nedopovedljivo preprosto, kakor nedolžen otrok naivno pripoveduje to, kar vsakomur zdravi čuti kažejo, stvari vidi take in tako,

kakor so iz božjih rok izšle, kakor se v naravi sami v vsej svoji prvotni naturnosti javljajo naivnemu, neizpačenemu srcu.

Skladba sama ima — kakor pesem — pravzaprav eno samo glavno temo, en prvotni motiv, ki ga skladatelj zavestno — pa se zdi tudi nezavestno, le po notranjem občutu vojen — potrebam izrazitosti primerno preoblikuje. Na 14 taktov trajajočem pedalnem tonu nam v uvodu skoro vse poglobitve oblike pokaže. Najprej prinese glavno temo samo ritmično (a), pa jo brž razvije tudi melodično (a)₁ in (a)₂.

(a)

(a)₁

(a)₂

(b)

Vzhajajoče solnce in vzbujajočo se naravo pozdravljajo ptički s prijaznim čebljanjem (b). Iz variacije glavne teme

(c)

dobi nov, zibajoč se motiv (c) in ga uporablja kesneje pri opevanju lune in zvezd, ki se »drage in lepe« vozijo po nebu, in pri ognju, ki »je lep in prijeten, močen in silen«.

Še motiv »smrtne pogube«, ki kakor strelica v orkestru ostro žvižgajoč mimo leti, toda njega, ki voljo božjo izpolnjuje, ne bo zadela:

pa smo kratki uvod tematično izčrpali.

Mogočen sedmeroglasen zbor nastopi v markantni homofonski fakturi

ff Naj- višji, mogočni in *p* dobri Gospod,

ff *p*

in se v motivih, nam že iz uvoda znanih, razvija — dobro poudarjajoč subdominantno harmonijo — do čvrstega konca na toniki. Modulacija se izvrši po tercični sorodnosti D-dur—B-dur, bariton nastopi z recitativom, ki ima svoj glavni motiv »hvale božje«,

ki se seveda zopet po potrebi presnavlja in variira, kakor nam sopranski solo takoj v naslednji »hvali« sestre lune in zvezd pokaže:

p Hvaljen Go - spod, po se-stri lu - ni in

cresc. zvezdah, ki si jih go - ri na ne-bu na-re-dil

f svetle

Še bolj jasno nam to ozko zvezo kaže recitativ za hvalo ognja

f Hvaljen, Go - spod, po og-nju, dru-gem nam bra-tu,

čeprav je navidez nekaj čisto drugega; pa ga primerimo s hvalo za »našo sestro telesno smrt«

Hva - ljen, Go - spod, hva - ljen, Go -

spod, po na - ši se-stri, smr-ti te - les - ni

in začetnim motivom:

pa nam je skupni vir pojašnjen, hkrati pojašnjeno tudi isto počelo za kratki motiv, ki ž njim zbor v kratkih vzklikih Božu hvalo poje:

Hvaljen Gospod!

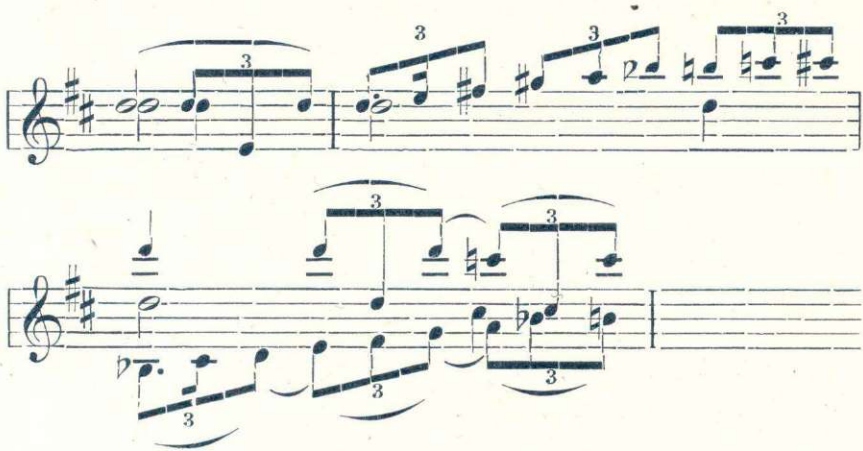
Seveda orkester sam prinaša kot ilustracijo k posameznim stvarjem božjim, ki jim solist in deloma zbor hvalo poje, nove motive; pri solncu n. pr.

Na tem zgledu hkrati vidimo, kako skladatelj dvo-taktni motiv razvija in variira.

Pri luni in zvezdah doni kot podlaga prvi takt harmonično in ritmično širokega solnčnega motiva, tako da je temelj novemu motivu solnčni motiv,

kakor je vir lunine svetlobe v solnčni svetlobi, nad tem temeljem pa se prijazno vozi in ziblje novi motiv

V eter in vreme jo takole zavijata:

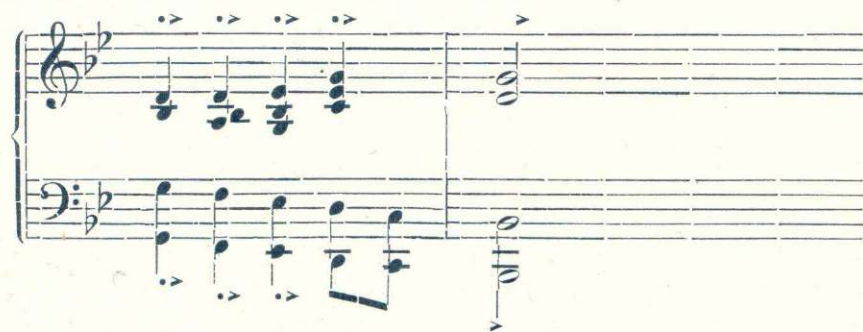

Po vetru nastopi zopet zbor z navidez novim motivom, ki smo ga pa že v uvodu in kesneje v raznih oblikah slišali:

Hva - ljen, hva - ljen, Go - spod!

V o d a, »naša sestra«, prav ljubko in mirno žubori, o g e n j pa nadvse krepko zastavi — v orkestru trobila s krepkimi sunki, kakor da naznanjajo prihod mogočnega, silnega vladarja:

Zbor, ki je že nekaj časa počival, celo solistovo partijo ponovi, mogočno-slovesno spremljan z orkestrom; v zbor zdaj pa zdaj švigne plamen, ki se po končani zborovi partiji v orkestru razvname v mogočno plapolajoče, v nebo prasketajoče, pa zopet padajoče zublje

dokler pojemajoč popolnoma ne ugasne in ne prepusti prostora »naši sestri materi zemlji«, ki nam v mirnih, širokih akordih znaneč svojo trdnost in vsaj relativno stalnost in nepremičnost »gospodnji in daje pisane cvetke in trate«. Vedno bolj se veseli darov matere zemlje, in ko vdrugič občuduje pisane cvetke, si privošči malo, gibko melizmo

in pi - sa - ne cvet-ke,

ki jo pri razvoju prepusti orkestru, pevec se zadovolji le z nje drugo polovico. Širokemu enoglasnemu moškemu zboru, pozivljajočemu nas v prosti, liki koral lahnotekoči deklamaciji, naj Gospoda poveličujemo in mu v veliki ponižnosti služimo, odgovarja z istim zborovim motivom hvale božje prav naivno, rekel bi v ljudskem značaju, dvoglasni mešani zbor

Hva - li - te Go - spo - da, po - ve - li -

čujte ga in za - hva - ljuj - te

ki se pa takoj razširi v živahno naraščajoč, kvišku kipeč četverglasni zbor, ki se nazadnje na zlogu služite razvije v radostno melizmo:

Nje-mu slu - ži - - - - - te

Ž njo nastopi tisti vrhunec resnične, prave, blažene mistike, ko jezik ne more več govoriti, le srce še jubilira z blaženostjo napolnjeno, srečno v službi Najvišjega Gospoda. Dobro, da orkester to jubiliranje povzame, ko človeški čuti v izražanju tega mističnega stanja že popolnoma omagajo.

Vzbujajoč se iz tega, rekel bi breztelesnega stanja, začne svetnik zahvaljevati Boga za smrt, ki ga bo za vedno oprostila vseh telesnih spon, pa nastopi veko-vito blaženo mistično združenje z Bogom. Zato mu je smrt istotako in še bolj ljuba sestra kot luna, zvezde, voda, zemlja, cvetke in trata, zato jo prav tako z veseljem pozdravlja. Prav zato zahvalo za smrt tudi skladatelj stopnjeva ponavlja. Vendar pa Frančišku ob misli na nesrečno smrt srce strah prevzame, da se ves preplašen v bolestem vzkliku zgrozi:

Gor - je mu, ka - te - ri

pa se mu nesrečnik takoj zasmili — kakor napev kaže —, da mu čisto vse upade, vse mu otrpne (orkester, ki se je v tej grožnji v basih kakor pičen zagnal kvišku, odrevenel čisto preneha) in kakor bi bil do smrti ranjen, strašni stavek, poln bolesti, komaj dokonča. Zbor istotako ves plah prestrašeni Frančiškov vzklik trikrat ponovi, ki se v orkestru grozeče kot oddaljujoč se grom počasi izgublja.

In zopet nastopi tisti blaženi, večnosrečni, mirni svetnik, ki s telesnimi sponami še obdan ves v božji milosti počiva, pa brez poze, brez patosa, brez histereje, tudi brez ekstaze, naivno kot otrok, ki se še ni popolnoma zavedel, pripoveduje (uvodni motiv z mirnimi alti), kako je

v orkestru se ponavlja tisti božajoči začetni motiv, ki mu ptiči vmes zagostole, altom se pridruži sopran-solo kot višja oktava in bariton kot mehko, prijazno polnilo in podlaga; vtisk mora biti nepopisno lep, svetel, ljubek.

Po motivu smrtno pogube nastopi sklepni zbor, ki enako kot začetkoma ponovi hvalo najvišjemu, mogočnemu in dobremu Gospodu, le da v sredi, kjer je začetkoma sam orkester hvalo božjo razprédal, nastopita solista, bariton in sopran, ter tako drugi zborovi nastop pripravita, oziroma oba sklepna zbora še tesneje zvezeta. Še v par odločnih udarcih se orkester mogočno razmahne in v blestečem trizvoku v jasni terci legi izzveni.

Kimovec.

»Soči« v italijanskem prevodu.

Binkoštno nedeljo je tržaška »Eđnost« objavila italijanski prevod »Soči«, ki ni popolnoma zadovoljil. Dr. Vattovaz je poskusil pesem bolje prevesti in ta poskus priobčujemo sedaj v presojo. Prevod je skoro dobeseđen, italijanska pesniška dikcija je dobro zadeta, ni se pa prevajalcu posrečilo ohraniti Gregorčičevih kratkih in tako jedrnatih verzov in njegovih krepkih rim; verze je delil precej samovoljno (original ima dva verza več kakor prevod) in izbral drugačen sistem rim, nego je v slovenskem originalu.

Soči

di Simone Gregorčič

All' Isonzo

(traduzione poetica).

Bello sei tu, o chiaro figlio alpino,
 Agil grazioso in natural beltade,
 Se il gorgo cristallino
 L'ira non turba d'atra tempestade;
 Figlio d'Alpe sei bello. Il corso tuo
 Vivo e leggiero il suo

Passo ricorda alla fanciulla alpestre.
 Come l'aura montana sei cilestre,
 Sonoro sei, come d'alpin garzone
 La gagliarda canzone, —
 Bello sei, figlio alpino.
 Contento miro le tue vivide onde,
 Quelle onde verdi-azzure. Il nereggiante
 Verde delle pianure
 Alpine bel si fonde
 Col limpido violetto delle alture.
 Del turchino tuo cielo alle rugiade,
 Alle rugiade di verdi contrade
 Beltà bevesti tante.
 Bello sei, figlio alpino.
 A me carissima sei conoscenza!
 Se giù da l'alto con rumor ti volti,
 Nunzio dal tetto mio
 Di saluti mi sembri e dolci e molti.
 Quivi nel piano, qui t'accolga Iddio.
 Come alto mormori e qual con piacenza,
 Qual salti fresco e quale vigoroso,
 Finchè scori su monti!
 Perchè il vivo contento
 Ti passa, quando iroso
 Rompi sul pian? Affaticato e lento
 Strisci: e querele, deh, pechè racconti?
 Forse ti è duro colli abbandonare,
 Culla de l'acque tue? Forse tu sai,
 Che dei tombe bagnare,
 Patrie tombe slovene? Inver tu hai
 L'uno e l'altro dolor, —
 Lamentevole ed egro in tai dolori,
 Pari lagrima immensa,
 E ancor qual lagrima, tu ne innamorì.—
 Bello mi sei, tu chiaro figlio alpino.
 Agil grazioso in natural beltade,
 Se il gorgo cristallino
 L'ira non turba d'atra tempestade.
 Ma, áhi meschin, orribile uragano
 Ti minaccia, tremendo un uragano.«
 Ascenderà dal caldo mezzodi,
 Per infuriar su l'ubertoso piano,
 Che l'acqua tua ristora.
 Ahimè lontano no, non è quel di!
 Sovra di te sara 'l ciel chiaro allora,
 Grandine plumbea a te cadrà d'intorno,
 Pioggia di sangue, e lagrime a torrenti.
 Che lampi e tuon — oh che battaglie ardenti!
 Quivi affilato mieterà l'acciaro,
 E tu cruento moverai impregnato
 Di sangue nostro, dall'ostil macchiato.
 La parola rammenta, Isonzo chiaro,
 Allor, di un triste cuore:
 Quanto in sue nubi il cielo tuo raduna
 D'acque, quanto i tuoi monti,
 Quanto il florido basso, tutto in una,
 Irrompa tutto fuore!
 Cresci, in terribile alluvione inonda,
 Che quel di non ti stringa entro i fossati,
 Ma sugli argini monti! —
 E ne' gorgi sfrenati
 L'estranea fame di terreno affonda.

Pismo mlademu umetniku.

Kakšna bo umetnost po vojski? Pavel Wertheim odgovarja na to vprašanje v »Pismu mlademu umetniku« v 4. zvezku letošnje nemške »Kunst«. Zanimivi članek objavljamo v prevodu. Wertheim je sam umetnik in je na fronti, njegova beseda je veljavnejša, nego besede drugih, ki umetnost in vojsko samo teoretično doživljajo. On je mnenja, da bo umetnost hodila svojo pot dalje, ravnaoč se le po lastnih notranjih zakonih, neodvisna od dnevnih parol, ki jim je »vojna umetnost« podlegla. Pričakuje pa, da bo umetnost po vojski »pristnejša, boljša, lepša,« kar drugi imenujejo npravni prepород umetnosti in kar slavé kot bodoči žlahtni sad vojske. Pa če nastopi tak splošen prepород — potreben bi bil! — ne smemo pozabiti, da ga ni rodila vojska; bil je pred njo. Močne npravne in religiozne struje so brzele zadnje desetletje skozi evropsko umetnost; nastale so v Rusiji in so počasi zanašale svoje tople tokove med vse narode, in tisti, ki so najbolj čuječi in najbolj občutljivi, so vedeli zanje. Posledica vojske bo le ta, da bo tudi površnim in topim dokazala, kako je ta prepород umetnosti in življenja potreben, in da bo ravno kot najhujša reakcija najkrepkeje pospešila, kar pobija.

Ljubi prijatelj!

Pisali ste mi tako tiho pismo. Žalobnost in malodušnost zveni med vrsticami. Razumem Vas. Pravimate in najbolj prav v tem, o čemer ne govorite.

Vse nas teži nedopovedljiva teža našega časa. To je čas, ki mori može, preliiva kri, razdira mesta, čas trdih pesti in močnih kosti, čas, ki je v svojem najglobljem bistvu neproduktiven. Umetnosti zelo neprikladen čas.

Ne zato, ker ljudje nimajo denarja ali ker se baje ne zanimajo za umetnost. Saj ste Vi sami tako srečni, da niste od tega odvisni. In razen tega veste dobro, da se časi, v katerih preostaja mnogo denarja za nepreplačljivo blago, kakršnega izdelujejo Mozartovi, Goethejevi in Holbeinovi stanovski tovariši, v umetnostni zgodovini največkrat ne odlikujejo kot najsijajnejša poglavja. Spomnimo se na čas po l. 1870., to bo že dovolj. Gmotna stran te zadeve — mnogim, ki proizvajajo umetnost ali dozdevno umetnost, na moč resna — ni tako velikega pomena, o tem sva nemara enih misli. Verjetno je celo, da bi brez vseh gmotnih nagibov, iz čistega idealizma nastale pomembnejše reči, nego če se umetnost pospešuje na tako dvomljiv način, kakor jo pospešuje današnja plutokracija.

Mislím in sem tako predrzen, da to enkrat tudi povem: umetnik ne more živeti v tem času. Obsojen je, da nič ne dela, da stoji brez besede in odmeva prekrižanih rok, ko v splošni zaslepljenosti vojnih zmed bijejo narodi ob narode, in je podoben morskí ribi, ki so ji odtegnili slano vodo. Resnično, vojska ni umetnikov element.

Umetnik ima danes samo tri možnosti. Molčati, kakor Vi, dragi prijatelj, ki Vas radi tega tako visoko cenim; ali marširati s tornistro na plečih v ruske stepe; ali izdelovati aktualne vojne slike in vojne pesmi, kakor jih zahtevajo tisti, ki so ostali doma.

Najdostojnejše in času najbolj primerno je marširati v Rusijo. Pri tem pa ne smemo prezreti — vsak štabni zdravnik bo to potrdil in še rajši vsak bataljonski poveljnik — da se mi razumniki kot musketirji niti od daleč ne smemo meriti s kakim kmetskim hlapcem ali mesarjem, kateri je prinesel za vojno obrt vse bolj pripravno inteligenco in mišičevje s seboj. Takle slikar, takle pisatelj, človeka rahlih živcev, kaj pomenita tam, kjer gre izključno le za sirovo telesno moč? Deset funtov več na hrbtu in pri dvajsetem kilometru je vsa intelektualnost utopljena v potnih sragah. Mi nismo boljši vojaki, mi razumniki, to spoznavam dan za dnem, odkar nosim pisano suknjo. Zakaj bi tega ne priznali? Saj tudi za diplomate ni sramota, če se v svetem pismu ne spoznajo tako kakor kak teolog. Zato pravim, to ni čas za umetnike; pretepači kakor Cellini so bili najbrže že takrat izjeme.

In umetniku, ki je ostal v svoji delavnici, ta čas še celo ni prijazen. Ne morem si predstavljati ustvarjajočega duha, ki bi mogel kakor Arhimed sedeti v svoji tihi sobici in misliti in delati, ko okrog in okrog divjajo bratje v ognju in krvi. Prav nobenega ne poznamo, ki bi imel toliko moči, da bi tam nadaljeval, kjer je nehal julija l. 1914. Kakor z morjem meglâ je pokríl čas mnogo tega, kar je nastajalo. Ali Vas moram spomniti na Vas samega? Ali niste bili polni slik, načrtov, ciljev, in ali Vam ni roka omahníla med vsesplošnim umiranjem? — — —

Vem, zdi se Vam kakor osebna nesreča, da ne morete za drugimi, ki so se tako ročno preorientirali, kakor okornost, individualna nezmožnost, medtem ko znajo drugi na telefoničen klic urno dostaviti kaj umetnostnega ali aktualnega.

In vendar veste dobro, kakor jaz, da take misli niso prave. Ti slikarji vojske in Híndenburga, ki jih je val konjunktúre za trenutek prinesel navzgor, se ne smejo primerjati s slikarjem, ki ima namen, upodabljati človeške vrednote. Kaj so prinesli domov, Vas vprašam, s svojega letanja od fronte do fronte, od glavnega stana do glavnega stana? Te pisane pole za razvedrilo, ti slikarski klišeji za vojne kronike, vse to je vendar prazna, votla, napuhla fraza spríčo groznych strahot, ki jih je ta čas prinesel ubogi Evropi. K sreči nisem vse te mesece, kar sem bil poklican k vojakom, videl nič več, kar se zdaj takega v velikih množicah razpečava. Vendar se ne smem spomniti stvari, ki sem jih videl, preden sem na lastnem telesu poskusil vojno življenje.

Čím bolj se bližam temu vojnemu požaru, čím natančneje spoznavam to rokodelstvo, ki žre ljudi, in čím več slednjič — kot tovariš — pozvedujem od tovarišev, ki so preživeli 10, 12, 14 mesecev v strelnem jarku, kaj se vse dá doživeti in kaj se doživi, tem plehkejša in brezpomembnejša se mi je morala zdeti ta »vojna umetnost«. Času primerna je samo v tej zunanji okoliščini, da nam kaže uniformirane ljudi v mogočih — in še pogosteje v nemogočih — bojnih situacijah. O tem, kaj se v teh težkih dneh v ljudeh, v naših vojaki, godí, ni tu nobenega, prav nobenega sledu. Mislím in drzno, odločno trdim, da naši sivosuknjariji, tisti, ki so res bili zunaj, takega slikarjenja in pesnikaštva ne bodo razumeli. Patetičnost, ki je

tam tako priljubljena, bahato žvenketanje železno rožljajočih fraz jim je moralo med neizrečnimi napori službe — saj jim je to, kar tako požrtvovalno delajo, res le služba — postati docela nerazumljivo. Zbudila se in zrastle pa so v njih najbolj človeška čustva, trpljenje sveta in veliko sočutje, ki je Kristusa peljalo na Golgato, nenasitljiva ljubezen enega do vseh, tiha odpoved, požrtvovalnost, junaška vdanost ljudem in idejam, volja služiti in osrečevati in globoka bol nad minljivostjo vsega pristnega, dobrega, lepega, z eno besedo, ves register pračuvstev, h katerim je nekdam vodil človeštvo Rembrandt čisto sam.

Bodite prepričani, s to vojsko, ki vendar ne bo trajala večno, bo splahnilo tudi veselje domačih do bojnega genrea, to je, umaknilo se bo drugi aktualnosti. Da ta genre ni večen, bo dokazano brž, ko se bojevniki vrnejo iz osvojenih dežel domov. Nič jih ne bodo veselile marnje o strelnih jarkih in lahkomiselno vojno pravljichenje, ki se zdaj tako pazljivo poslušajo. Vojska, ki bo tedaj že za njimi, je bila vendar vse nekaj drugega, in menim, da ne bodo imeli zmisla za marcialično košatost, ki pravzaprav skruni ta težki, grenki čas.

Ne smehljajte se mojemu optimizmu. Pred meseci sem se tudi jaz bal, da bo kot posledica tega boja narodov nastopila v umetnosti močna reakcija. Naše razglašene lire in razmazane palete so že menile, da vohajo jutranji zrak, so že oznanjale staroslavna rekla o svoji prav posebno patriotični umetnosti; pa to pot se najbrže ne bo obneslo. Tovariši, ki niso nemara nič več tako sprejemljivi za sugestijo mas kakor svoj čas, so mi poroki za to. Prevzeti globokih človeških čuvstev, katerim smo podlegli, bodo zahtevali od prihodnjega umetnika, kolikor jim je sploh do umetnosti, velike človečnosti, kar se ne pravi nič drugega, kakor: velike forme.

Ali bomo potem dobili vojaške slike, ali ne bomo dobili vojaških slik, o tem pač ni treba razpravljati. V srcih teh mož bo želja po pristnem in plemenitem, po vzvišenem in dvigajočem, po nežno in globoko občutenem. In če nam boste zopet ponudili kako mirno, lepo tihožitje... bo ta prihodnji čas tudi Vaš čas. Kajti po teh viharjih v dušah bo čas tistih, ki slikajo in se boré z dušo.

Ali se ne vdajam prevelikim nadam? Če se ves svet ziblje in lomi, ne more biti nihče gotov, kaj bo jutri. Pa jaz vidim pred seboj milijone, ki sta jih ogenj in gorjé kalila. Verujem vanje, ki bodo v možati umetnosti vstali. In — za zabavo drugih bodo že skrbeli, kakor vedno, tisti, ki se imenujejo tudi umetnike.

Zato se le ne dajte vznemirjati od tega klavnega časa. Čas produktivnih duhov je še pred nami.

Bretonska.

Bil je mladenič in ljubil deklé,
tralali,
tralala,
bil je mladenič in ljubil deklé,
a ona je imela ošabno srce.

»In če me ljubiš tako od srcá,
tralali,
tralala,
in če me ljubiš tako od srcá,
prinesi materino srce za mojega psa.«

In šel je in ubil je mater svojó,
tralali,
tralala,
in šel je in ubil je mater svojó,
iztrgal srce ji, drhtelo je in vse rdeče biló. —

In ko ga je nesel s tresočo rokó,
tralali,
tralala,
in ko ga je nesel s tresočo rokó,
je padel — in iz roke srce na zemljó.

In ko je ležalo pred njim na tleh,
tralali,
tralala,
in ko je ležalo pred njim na tleh,
spregovorilo je v skrbeh.

Spregovorilo je v skrbeh — v besedah jok,
tralali,
tralala,
spregovorilo je v skrbeh — v besedah jok:
»Kaj si se vdaril, moj otrok?«

J. L.

Solnčna pesem sv. Frančiška.

(Prevel dr. Gregorij Pečjak.)

Stanko Premrl (1916.)

Adagio. ($\frac{9}{8} = \frac{3}{4}$)

Klavir.

pp *p*

poco più mosso

p *cresc.* *mf*

rit. *f* *come prima*

rit. *f* *rit.* *f*

poco più mosso

p *mf* *f* *rit.*

1 Andante con moto.

ff

stringendo

ped. *

2 Andante maestoso.

Sopran.

Alt.

Zbor.

Tenor.

Bas.

Naj - vi - šji, mo - go - čni in

ff

p

2 Andante maestoso.

allargando

rfz

ped. *

do - bri Go - spod!

Tvo - ja je hva - la in sla - va in

čast in tvoj

in

f

f

ped. *

ped. ped.

riten. *a tempo* **ff** *mf*

bla - gos - lov, sa - me - mu Te - bi, Naj - vi - šji, pri - sto - ja, in

riten. *a tempo* **ff** *mf*

riten. *a tempo* *rfz* **f** **f**

Red. *Red.* *

člo - vek no - be - den te - be sla - vi - ti ni vre - den, in člo - vek no -

f **f**

mf **f** **f** **f** **f**

Red. *Red.* *Red.* *Red.* * *Red.* *

be - den te - be sla - vi - ti ni vre - den,

ff **ff** **ff** **ff** **ff** **mf**

ff **f** **ff** **mf**

Red. *Red.* *Red.* *Red.* *Red.* *Red.* *

K. B. I.

3 Poco più mosso.

Piano accompaniment for the first system, featuring treble and bass staves with musical notation and a *cresc.* marking.

no - be - den te - be sla - vi - ti ni vre -

Più maestoso.

Sopran.

Alt.

Zbor.

Tenor.

Bas.

Vocal staves for Soprano, Alto, Chorus, Tenor, and Bass with lyrics and musical notation. Dynamics include *f* and *ff*, and a *ritard.* marking.

Più maestoso.

Piano accompaniment for the second system, featuring treble and bass staves with musical notation and *Ped.* markings.

4 Andante tranquillo.

Bariton-Solo.

Vocal staff for Baritone Solo with lyrics and musical notation. Dynamics include *f*.

4 Andante tranquillo.

Piano accompaniment for the third system, featuring treble and bass staves with musical notation and *Ped.* markings.

ri: naj-bolj soln - ce, naš go - spod brat, ki da - je nam dan in z njim nam

mf *f*

ped. * *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.*

sve - tiš, in je le - po, in ža - re - če sé svi - tom ve - li - kim te - be, Naj -

mf *p* *f* *rit.*

ped. * *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.*

Largo.

ff

vi - - šji, pred - stav - lja.

Sopran.

Alt.

Zbor.

Tenor.

Bas.

Hva - ljen, Go - spod!

f *f*

Largo.

f *p*

ped. * *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.*

5 Andante tranquillo.

p Sopran - Solo.

Hva - ljen, Go - spod, po se-stri lu - ni in zve - zdah, ki si jih

cresc. go - ri na ne - bu na - re - dil *f* sve - tle in dra - ge in

6

le - pe. *mf* Bariton-Solo. Hva - ljen, Go -

Sopran.
Alt.
Zbor. Hva - ljen, Go - spod!
Tenor.
Bass.

6

spod, po bra-tu ve-tru in zra-ku, in po o-bla-čnem in

p *mf*

Lead *Lead* *Lead* *Lead* *Lead* *Lead*

ja - snem in vsa - kem vre - me - nu, ki znji - mi svo - jim stva -

p più mosso

più mosso *p*

Lead *Lead* *Lead* *Lead* *Lead* *Lead*

rem živ - lje - nje o - hra - njaš, ki

mf *mf* *p*

Lead *Lead* *Lead* *Lead* *Lead* *Lead*

znji - mi svo - jim stva - rem živ - lje - nje o - hra - njaš.

f riten. *mf* *riten.* *cresc.* *f*

Lead *Lead* *Lead* *Lead* *Lead* *Lead*

či - sta.

Bariton-Solo. *f* *s*
Hva-ljen, Go-

Sopran. *p* *s*
Hva-ljen, Go-spod!

Alt.
Zbor.
Tenor.
Bass. *p* *s*

mf *p* *pp* *f*

ped. * *ped.*

10 Con moto.

spod, po o-gnju, dra-gem nam bra-tu, ki znjim razsve - tlju — ješ nam noč, in on je

lep, in je pri - je - ten, mo - čen in si - len.

mf *p* *f*

ped. *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* * *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* *ped.* * *ped.* *

11

Sopran.
Alt.
Zbor.
Tenor.
Bas.

f Hva-ljen, Go - spod, po o - gnju, dra - gem nam bra - tu, ki z njim raz - sve -

11

lju ješ nam noč,

tlju ješ nam noč, in on je lep, in je pri - je - ten,

p

mo - čen in si - len,

in je mo - čen in si - len.

ff

12

Measures 12-14 of the piano accompaniment. The treble staff features a melodic line with triplets and slurs. The bass staff provides harmonic support with chords and triplets. Dynamic markings include *p* and *ped.* with asterisks.

Measures 15-17 of the piano accompaniment. The treble staff continues the melodic line with triplets. The bass staff features chords and triplets. Dynamic markings include *mf* and *ped.* with asterisks.

Measures 18-20 of the piano accompaniment. The treble staff has a melodic line with triplets. The bass staff features chords and triplets. Dynamic markings include *f* and *ped.* with asterisks.

rit. Sopran - Solo. *Moderato.*

Hva-ljen, Go -

Measures 21-23 of the piano accompaniment. The treble staff has rests for the vocal line. The bass staff features chords and triplets. Dynamic markings include *mf* and *p*. *rit.* and *ped.* with asterisks are also present.

13

poco

spod, po na - ši se - stri ma - te - ri ze - mlji, ki nas vo - di in

Measures 24-26 of the piano accompaniment. The treble staff has rests for the vocal line. The bass staff features chords and triplets. Dynamic markings include *ped.* with asterisks.

nam go - spo - di - nji, in da - je mno - go - te - re sa - do - ve in

Led. * Led. * Led. *

pi - sa - ne cve - tke in tra - to, in da - je mno - go - te - re sa - do - ve in -

Led. * Led. * Led. *

14 Allegretto.

pi - sa - ne cve - tke, in - pi - sa - ne cve - tke,

Led. * Led. *

Sopran. in - pi - sa - ne eve - tke in tra - to.

Zbor. Alt. Tenor. Bas. Hva -

Led. * Led. * Led. * Led. *

15 Andante maestoso.

li - te Go - spo - da, po - ve - li - čuj - te ga in za - hva - ljuj - te in v ve - li - ki po -

15 Andante maestoso.

Led. * Led. * Led. Led. Led. Led. * Led.

16

ni - žnosti Nje - mu slu - ži - te! Hva - li - te Go - spo - da, po - ve - li -

16

Led. Led. Led. * Led. * Led. *

čuj - te ga in za - hva - ljuj - te in v ve - li - ki po - ni - žno - sti Nje - mu slu -

Led. * Led. Led. * Led. Led. *

Allegro moderato.

stringendo *mf* *f*

zi - te, Nje-mu slu - ži - te, Nje-mu slu - ži -

Allegro moderato.

stringendo *mf* *f*

Leo. * Leo. * Leo. * Leo. * Leo. * Leo. * Leo. *

17

p

te!

17

p *mf* *f*

Leo. *

18 Poco lento.

Bariton-Solo.

p

Hva - ljen, Go-spod, hva - ljen, Go -

ritard. molto *p*

Leo. * Leo. * Leo. * Leo. *

Più mosso. 19

spod, po na-ši se - stri smr - ti te - le - sni, ka - te - ri člo - vek no -

Più mosso. 19

Led. *

Led. *

Led. *

ben u - i - ti ne mo - re, ka - te - ri člo - vek no -

Led. *

Led. Led. *

Led. *

*

Led. *

20 Larghetto.

ben u - i - ti ne mo - re. Go - rje mu, ka - te - ri

Led. *

Led. Led. *

Led. *

Molto più mosso.

vnr - je v smr - tni pre - gre - hi!

Sopran.

Alt. Zbor. Tenor.

Bas.

Go - rje mu, go - rje mu, go - rje!

Molto più mosso.

ritard.

fsf *mf sf* *p sf* *pp*

Adagio.

Alti. *p*

Sre - čen, ka - te - ri tvo - jo pre - sve - to

dolce

pp *p*

vo - ljo iz - pol - ni,

p *cresc.* *mf*

Sopran - Solo.

f 3
sre - čen, ka - te - ri tvo - jo pre - sve - to vo - ljo iz -

Alti.

f 3
sre - čen, ka - te - ri tvo - jo pre - sve - to vo - ljo iz -

Bariton-Solo.

f 3
sre - čen, ka - te - ri tvo - jo pre - sve - to vo - ljo iz -

f 3
Led. * Led. * Led. Led.

poco più mosso

pol - ni: $\frac{12}{8} \left(\frac{4}{4} \right)$

poco più mosso

pol - ni: $\frac{12}{8} \left(\frac{4}{4} \right)$

poco più mosso

pol - ni: $\frac{12}{8} \left(\frac{4}{4} \right)$

Sopran.

f $\frac{12}{8} \left(\frac{4}{4} \right)$

Alt.

ne $\frac{12}{8} \left(\frac{4}{4} \right)$

Zbor.

Tenor.

f $\frac{12}{8} \left(\frac{4}{4} \right)$

Bass.

f $\frac{12}{8} \left(\frac{4}{4} \right)$

poco più mosso

p *mf* *f*
Led. * Led.

stringendo

23

bo ga za - de - la dru - ge smr - ti po - gu - ba.

23

24 *Andante maestoso.*

allargando *ff* Naj - vi - šji, mo - go - čni in *p*

24 *Andante maestoso.*

allargando *rfz*

do - bri Go - spod! *f* Tvo - ja je hva - la in sla - va in *f* čast in tvoj *f*

f *sf* *in*

riten. *a tempo* **ff** *mf*

bla - go - slov, sa - me - mu te - bi, Naj - vi - šji, pri - sto - ja, in

riten. *a tempo* **f sf** *mf*

člo - vek no - be - den te - be sla - vi - ti ni vre - den, in člo - vek no -

f

mf sf *sf* *sf* **f sf**

Led. *Led.* *Led.* *Led.* *Led.*

Bariton - Solo. *f poco più mosso*

in člo - vek no -

poco più mosso

be - den te - be sla - vi - ti ni vre - den,

ff **ff**

ff sf *sf* *mf* *poco più mosso*

Led. *Led.* *Led.* *Led.* *Led.* *Led.*

Sopran - Solo.

25

f *più*

Bariton-Solo.

in člo-vek no - be - den te - be sla - vi - ti ni
 be - den te sla - vi - ti ni vre - den,

25

26

maestoso *f* *ritard.* *ff* **Mosso.**

vre - den, no - ben te sla - vi - ti ni vre - ff - den.

Sopran. *più maestoso* *f* *ritard.* *ff* **Mosso.**
 Alt. *f* in člo-vek no - be - den te - be sla - vi - ti ni vre - - - den.
 Zbor. *f* no - be - den te - be sla - vi - ti ni vre - - - den.
 Tenor. *f*
 Bas. *f* in člo-vek no - be - den te - be sla - vi - ti ni vre - - ff - 26 - den.

più maestoso *f* *ritard.* *ff* *ff* *sf* *sf* **Mosso.**

ped. * ped. * ped. * ped. ped. * ped. ped. ped.

sf *sf* *sf* *sf* *sf* *fff* *fff* *lunga*

ped. ped. ped. ped. ped. * ped. * ped. *

Oranta.

V cemeteriju Priscile, iz druge polovice 3. stoletja.

Po Wilpert, Die Malereien der Katakomben Roms.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani :::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznani solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih del.

Izdelovanje žnideršičevih panjev.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4¹/₄%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5%, izven Kranjske pa proti 5¹/₄% obrestim in proti najmanj 1% oziroma 3/4% odplačevanju na dolg.

• ARHIT. | . V. •